

BIZTOS KEZDET FÜZETEK 2.

ÚTMUTATÓ HELYI PROGRAMOK FEJLESZTÉSÉHEZ

BIZTOS KEZDET FÜZETEK 2.

ÚTMUTATÓ
HELYI PROGRAMOK
FEJLESZTÉSÉHEZ

Budapest, 2007

A kiadvány megjelenését a Szociális és Munkaügyi Minisztérium támogatta.

© Szerzők: Cserjési Mária, Eszik Zoltán, Hallgató Éva, Scheer Ferencné,
Sidlovics Ferenc, Szomor Éva, 2006

Szerkesztette: Nagyné Varga Ilona, Fábiánné Kocsis Lenke

Szakértő: Hallgató Éva

Borítóterv: Tóth Lajos

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítást, a mű bővített, illetve rövidített változatának kiadási jogát is.

ISBN 978-963-87077-4-1

Felelős kiadó: Jász-Nagykun-Szolnok megye Esély Szociális Közalapítványa
Regionális Szellemi Forrásközpont

A kiadásért felel: Nagyné Varga Ilona igazgató

Technikai szerkesztő: Bali-Kiss Márta

Tipográfia, tördelés: Király és Társai Kkt. • Cégvezető: Király Ildikó

Nyomás, kötés: New Press Nyomda Kft.

Felelős vezető: Bori István

TARTALOM

Ajánlás	7
Hallgató Éva: Biztos Kezdet Program – 2007	9
Szomor Éva: Fejlődés és fejlesztés A gyermek fejlődésének törvényszerűségei. A nyelv és kommunikáció fejlődése	19
Scheer Ferencné: A csecsemőkben és kisgyermekben rejlő képességek kibontakozásának segítése a Biztos Kezdet program klubjaiban	41
Cserjési Mária: A szülők nélkül nem megy... A szülők bevonása, a szülőkkel való együttműködés a Biztos Kezdet Klubokban	63
Cserjési Mária: A konzultáció és a tanácsadás szerepe a Biztos Kezdet Klubokban	69
Eszik Zoltán: Önértékelés a Biztos Kezdet Programokban.....	75
Sidlovics Ferenc: A Biztos Kezdet Program megvalósítása Cegléden.....	85
Mellékletek.....	119
1. sz. melléklet • Hasznos linkek gyűjteménye a Biztos Kezdet Klubokban dolgozó szakemberek számára.....	121
2. sz. melléklet • Ajánló bibliográfiák Szakembereknek, szülőknek.....	122
3. sz. melléklet • A Biztos Kezdet Programba befogadott szakmai programok.....	127
4. sz. melléklet • Az Országos Esélyegyenlőségi Hálózat, az Esélyek Házai elérhetőségei	135
5. sz. melléklet • A kötet szerzőinek névjegyei	138

AJÁNLÁS

A Biztos Kezdet Programok magyarországi bevezetésének kiindulópontját az angliai Sure Start program jelentette. A programot nemzetközi kutatások eredményei alapján tervezték és fejlesztik folyamatosan. E kutatások tapasztalatai szerint a gyermekek korai életszakaszában történő fejlesztés és az egyéni szükségleteknek megfelelő szakértő segítségnyújtás jelentősen csökkenti a gyermekszegénység kockázatát, segíti a családok megerősítését, elősegíti a gyerekek iskolaérettségét, és hosszabb távon megakadályozhatja a társadalmi kirekesztettséget.

Magyarországon az angol modell tanulmányozását és a hazai sajátosságok azonosítását követően, a közös értékek és az alapvető szakmai célok meghatározása után 2004-ben modellkísérleti programok indításával kezdődött el a Biztos Kezdet Program bevezetése. A munka folytatásaként 2006-ban elindultak az ún. helyi Biztos Kezdet Programok; ezek első lépéseikhez nyújtott szakmai útmutatást a Biztos Kezdet Füzetek első száma.

A Biztos Kezdet Program a gyerekek korai életszakaszára koncentrálnak ellátási filozófia és módszer, elsődleges célcsoportját a leghátrányosabb helyzetű gyermekek alkotják, fő feladata a 0-5 éves gyermekek életésélyeinek javítása. A program központi értékei az esélyegyenlőség elve mellett az elkötelezettség és a szülővel való partneri együttműködés.

A Biztos Kezdet Program keretében megvalósuló helyi programok szolgáltatásainak hatékonnyá tételében a szakértő munkatársaknak kulcsszerepük van, azonban nem lehet eredményes a munka, ha pusztán egy, vagy néhány szakember, intézmény, vagy szervezet „magánügye” a program megvalósítása. A sokszereplős együttműködésben nagyon fontos az, hogy olyan keretet teremtsünk, amelyben minden résztvevő tisztában van szerepével, szakmai kompetenciájának határaival, és felelősségével. A közös cél elérése érdekében helyi szinten is szoros partneri, egymás tevékenységét erősítő munkára van szükség.

A Biztos Kezdet Füzetek 2. számának célja, hogy a helyi programokban dolgozó munkatársak részére az egyes programcélokhoz igazodva – különös tekintettel a gyerekek fejlődésének elősegítésére, a családok erősítésére, támogatására – módszertani javaslatokat, és támpontokat nyújtson a program önértékeléséhez, emellett a kiadványban olvasható elemző projektleírás segítséget adjon a programok továbbfejlesztéséhez.

Ajánlom e kiadványt mindazoknak, akik a helyi programok fejlesztésében közreműködnek, és ezzel szerepet vállalnak a hátrányokkal küzdő gyermekek és családok esélyeinek javításában. Bízom abban, hogy e szakemberek a kiadványban olvasottakat fel tudják használni annak érdekében, hogy saját programjaik megvalósítása során az érintett gyermekek és családok szükségleteire érzékeny szolgáltatásokat nyújtsanak.

Budapest, 2007. március 29.

Rauh Edit
esélyegyenlőségi szakállamtitkár
Szociális és Munkaügyi Minisztérium

Nagy szakmai várakozás előzte meg a Biztos Kezdet Programok országos elterjesztését. Túlmutatva a hagyományos szakellátási szemlélet keretein, az együttműködési filozófia erejében bízva tűzik ki célul az esélyteremtést az eltérő élethelyzetből induló gyermekek és családjaik számára.

E tanulmány részletes képet fest a program első éves tapasztalatairól, s mintegy tükröt tartva eleveníti fel a Biztos Kezdet Programok minimumkövetelményeit, alapelveit, céljait, a programfejlesztés munkaformáit és a már látható eredményeit. Információgazdag a szakmai programok erősségeivel, az innovációk és az értékek hatékonyságával foglalkozó fejezete. A működési tapasztalatok összegzése orientáló lehet a kezdő programkészítők számára.

A szerkesztők

BIZTOS KEZDET PROGRAM – 2007¹

Hallgató Éva

A program hazai bevezetésének előzményei

Magyarországon 2003-ban a Brit Nagykövetség és az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium közös szervezésében került sor a Sure Start (Biztos Kezdet) program bemutatására.

Ezt követően munkacsoport alakult a tárcánál a magyarországi program kidolgozására, bevezetésének előkészítésére. A munkacsoport modellprogramok indítására tett javaslatot. A modellkísérleti programok 2003-ban kezdődtek el különböző típusú településeken és kistérségben (Ózd, Vásárosnamény és hat társult település, Budapest Józsefváros, Csurgó és Órtilos, valamint Mórahalom). 2005-től Katymár és Győr is elindította a helyi Biztos Kezdet Programját.

A modellkísérletek első szakaszában 400 család és 700 hat éven aluli gyermek kapott támogatást a sokszereplős intézményhálózat együttműködésében.

1 Készült az országos szakértői munkacsoport anyagai alapján. A szakértői munkacsoport tagjai: Cserjési Mária, Dió Zoltán, Eszik Zoltán, Filebics Magdolna, Hallgató Éva, Nagyné Varga Ilona, Sidlovics Ferenc, Szalai Ibolya, Szomor Éva.

2005-ben kiemelt feladat volt a modellkísérleti programok módszertani fejlesztése, szakmai támogatása, a programok független monitorozása.

A kiterjesztés – hazai adaptáció – szakmai, szervezeti és módszertani megalapozása

A Biztos Kezdet Program többszintű:

- (1) egyrészt a **településeken** induló helyi Biztos Kezdet Programokat foglalja magában;
- (2) másik eleme a **központi** fejlesztési program, melynek célja a Biztos Kezdet Program szakmai integrálása a 0–6 éves korú gyermekekre irányuló szolgáltatások rendszerébe (települési programok hálózatfejlesztése, a programfejlesztés elemeinek összehangolása), továbbá a helyi programokat támogató szakmai szolgáltatások (információ, tanácsadás, szakértés, értékelés, képzések, műhelyek) szervezése. Ennek fontos része a Biztos Kezdet Program módszertani fejlesztése (szakértői műhely, munkacsoportok), valamint a program monitorozási és értékelési rendszerének kidolgozása.

A Biztos Kezdet Programok tervezését és indítását – széles szervezeti és szakmai horizontot átfogó – támogató hálózat segíti. Erre a feladatra modellkísérleti és szakértői műhely alakult a modellkísérleti programok koordinátorai, valamint a programhoz szorosan kapcsolódó szakmai és szolgáltatási területek szakembereinek részvételével. Az országos szakértői munkacsoport feladata volt a Biztos Kezdet Programok hazai indítását megalapozó minimumfeltételek, a települési programokat támogató szakmai-módszertani eljárások kidolgozása, képzések fejlesztése, módszertani kiadvány szerkesztése, a települési szintű programok önértékelési rendszerének fejlesztése, monitorozása.

A program indítását szolgáltatásfejlesztésként definiáltuk, a tervezés több elemében felhasználtuk azokat az ismereteket és technikákat, amelyek a projektfejlesztésben és a projektmunkában is használatosak.

2006-ban a budapesti konferencián került meghirdetésre a Biztos Kezdet Program, majd ezt követően hat régióban szervezett a tárca a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézettel közösen és az Esélyek Házaival hathatós támogatásával konferenciát, valamint kilenc megyében információs napot. E rendezvényeken több mint 3000 szakember vett részt a gyermekvédelem, a gyermekjólét, a családsegítés, a védőnői és óvodai ellátó hálózatból és a gyerekek, illetve a családok támogatására létrejött egyéb – köztük nagyon sok civil – szervezet a képviseletében.

Ennek a programnak az eredménye volt az a felismerés is, hogy miért számít a legjobb felügyeleti, koordinációs pontnak az Esélyegyenlőségi Fő-

osztály: olyan széles szakmai, ágazati és szektorkeresztmetszet jelent meg a program iránt érdeklődők, az annak indítására szándékukat kifejezők között, amely már az induláskor túlmutatott a hagyományos szakellátási szemlélet keretein.

A minisztérium, építve az Esély Házaknál az elmúlt években felhalmozódott szakmai tapasztalatokra, a meglévő humán- és tárgyi erőforrásokra támaszkodva az Országos Esélyegyenlőségi Hálózatot kérte fel a Biztos Kezdet Programhoz kapcsolódó szervezetekkel, intézményekkel való kapcsolattartás, együttműködés segítésére. További feladatai között szerepel az induló programokkal való folyamatos kapcsolattartás, képzések, szakmai programok háttérének biztosítása.

A program minimumfeltételeinek ismeretében 110 település nyújtott be szándéknyilatkozatot, a program tervezéséhez 94 település igényelt segítséget. A szakmai programok beadását partnerségi tervezés előzte meg a programban érintett szervezetek, intézmények és önkormányzatok részvételével. A tervezési napok célja a szemléleti alapok tisztázása, az erőforrások számbavétele, szakmai motivációk, együttműködési készségek azonosítása.

A Biztos Kezdet Programok tervezése során különös hangsúlyt kapott, hogy mindenképpen a helyi igényeknek megfelelő, arra épülő szolgáltatás induljon, alapozva azokra az eredményekre és erőforrásokra, amelyek helyben már korábban elérhetőek voltak. A tervezési napon történt partnerségi egyeztetések, megállapodások után döntött el, hogy az adott településen, illetve helyszínen elindítják-e a Biztos Kezdet Programot.

A szakmai programok beadásának határidejéig – 2006. november 30. – 53 program érkezett be, és 52 program került befogadásra. A befogadott programok többsége a hátrányos helyzetű régiókban indult, elsősorban a 2000 lakosságánál nagyobb településeken. Az ezekben a községekben, a kis- és nagyvárosok külső kerületeiben vagy a lakótelepeken élő lakosok problémái, életkörülményei leképezik mindazokat a társadalmi hátrányokat, amelyekkel az ország 6 év alatti gyermeket nevelő állampolgárainak meg kell küzdeni. Látható ugyanakkor, hogy helyi erőforrások bevonásával elsősorban a nagyobb településeken biztosíthatók azok a feltételek, amelyek meghatározásra kerültek a program indításakor.

Az 52 befogadott helyi Biztos Kezdet Program mindegyike vállalta a minimumkövetelményeknek való megfelelést:

- a hátrányos helyzetű, 0–6 éves korú gyerekek és a családok támogatása van a program középpontjában;
- támogatják a gyerekek szociális és érzelmi fejlődését, képességfejlesztését;
- az egészségkultúra fejlesztését;
- a közösségi részvételt;
- a szakszolgáltatásokhoz való hozzáférést.

A befogadás feltételeként határoztuk meg továbbá, hogy a program

- szakmai partnerségen alapuljon;
- szakmaközi munkacsoport és az általuk választott koordinátor legyen felelős a program megvalósításáért;
- közösen biztosítsák a program megvalósításához és a klub működéséhez szükséges infrastruktúrát, amely legalább heti három alkalommal tegye lehetővé a hozzáférést.

A program alapelvei, céljai

A Biztos Kezdet Program esélyt ad a programban részt vevő 0–6 éves korú gyermekek és családjaik számára, hogy a gyermekek életének legkorábbi időszakában segítséget kapjanak a testi, értelmi, érzelmi és szociális fejlődéshez. A problémák korai felismerése, a programhoz kapcsolódó szakemberek folyamatos támogatása, a gyermekekkel és a szülőkkel való közvetlen foglalkozás hozzájárul a programban részt vevő gyermekek sikeres iskolakezdéséhez.

A Biztos Kezdet Program a gyermekszegénységet és a gyermekek társadalmi kirekesztettségét kívánja visszaszorítani, egyrészt összehangolja a helyben található, 0–6 éves korosztályhoz kapcsolódó szolgáltatásokat, beilleszti azokat a helyben elérhető ellátások rendszerébe, másrészt olyan helyi közösségeket épít, amelyek támogató környezetet nyújtanak a szülők gyermeknevelési kompetenciáinak erősítéséhez.

A program célja:

- A gyermekek fejlődésének elősegítése
- Családok és szülők támogatása
- Egészségkultúra fejlesztése
- A speciális nevelést igénylő gyermekek és családjuk támogatása, beleértve a szakosított szolgáltatásokhoz való hozzáférést
- A közösségi részvétel és a helyi közösségek erősítése.

A program lényege nem feltétlenül többlétszolgáltatást jelent, hanem sokkal inkább a meglévő hatékonyabb szervezését, együttműködését. Természetesen azokon a településeken, ahol bizonyos ellátások nem hozzáférhetők, ott a program új szolgáltatások bekapcsolását, megszervezését is feltételezi a kisgyermekek és szülei hatékonyabb segítése érdekében. A Biztos Kezdet Program nem önálló ellátás, hanem ellátási, együttműködési filozófia, amely a 0–6, kiemelten a 0–4 éves korosztály és szülei hatékonyabb segítségét biztosító esélyteremtő, esélyegyenlőségi szolgáltatásrendszer, szakma- és szektorközi együttműködés a szülőkkel, a leendő szülőkkel és a gyermekekkel. Nem teremt új, párhuzamos ellátórendszert, hanem a helyi ellátások – helyi szükségleteken alapuló – új típusú összekapcsolódásával valósítja meg szakmai célkitűzéseit.

A program bevezetésének indokoltsága

A gyermekek alapvető joga, hogy egyenlő, elérhető segítséget kapjanak fejlődésükhöz, képességeik, készségeik kibontakoztatásához, családban történő nevelkedésükhöz, függetlenül attól, hogy az ország mely részén, milyen adottságú településen születtek.

A gyermekellátásoknak feladata, hogy szolgáltatásaikat úgy szervezzék, hogy egyenlő eséllyel férhessen hozzá minden gyermek az életkorának és szükségleteinek leginkább megfelelő minőségi ellátáshoz.

A jelenleg működő ellátórendszer sajnálatos módon nem képes a fenti elv maradéktalan megvalósítására. A hátrányos helyzetű térségek kistélepülésein fenntartási problémák, szakemberhiány miatt nem épült ki, így nem érhető el a szükséges ellátások mindegyike. Azokon a településeken, ahol viszont rendelkezésre állnak a szolgáltatások, kapacitásbeli és együttműködési problémák miatt szintén gondot okoz azok hozzáférhetősége. Több esetben tapasztaljuk, hogy az ellátórendszer erőforrásait felemészti a párhuzamos vagy egymástól elszigetelt működés. Azok elemei nem kapcsolódnak össze, nem ismerik egymás szolgáltatásait, tartalmát, szakmai lehetőségeit. Különösen igaz mindez a 0–6 éves korosztály ellátásaira.

Szakértői javaslatok a program támogatására

Az elmúlt évtizedben kiépült magyarországi ellátórendszer egyes településeken lehetőséget biztosít arra, hogy külső források bevonása nélkül is megvalósulhasson a Biztos Kezdet Program. A helyi Biztos Kezdet Programok olyan településeken és városrészekben is elindulhatnak, amelyek saját erőforrásaik mozgósításával, a meglévő szolgáltatások összehangolásával képesek a program megvalósítására.

A hátrányos helyzetű, erőforrás-hiányos kistépülések, amelyek szolgáltatási hiányokkal és hozzáférési nehézségekkel küzdenek, önmaguk nem képesek a program finanszírozására. A támogatott Biztos Kezdet Programokat a hátrányos helyzetű térségek kistépüléseiben javasoltuk indítani első lépésben, meghatározó módon azokon a településeken, ahol hiányoznak a gyermekintézmények (bölcsőde, óvoda).

2006-ban a költségvetési források nem tették lehetővé a program pályázati finanszírozását, a tárca külön keretet nem tudott biztosítani programindításra. A program bővítése azokat a településeket célozta meg elsősorban, amelyek önmaguk is képesek – a helyi erőforrások, szolgáltatási kapacitások összehangolásával – a program fejlesztésére.

A programfejlesztés munkaformái, eredményei

2006. szeptember 29-én került sor az első körben befogadott programok koordinátorainak részvételével a programindító szakmai fórumra. Ezt követően regionális műhelyeket szerveztünk, ezzel biztosítva az induló Biztos Kezdet Programok szakmai hálózatának fejlesztését, a szakmai konzultáció lehetőségét, a tapasztalatok átadását, az indítással kapcsolatos kérdések, problémák megbeszélését. Az induló programok minden helyszínén egy fontos szempont érvényesült: a „Biztos Kezdet Program” nem elkülönült ellátásként működik, hanem együttműködik más, már meglévő, működő szociális, egészségügyi, oktatási intézményekkel is.

Ugyanebben az időszakban került sor a „Kommunikáció és fejlesztés a Biztos Kezdet Programban” akkreditált képzés megszervezésére, három helyszínen, 45 fő részvételével.

A programfejlesztés jelenlegi szakaszában folyik a települési szintű programok önértékelési folyamatának segítése, valamennyi induló program helyszíni látogatása. Az önértékelés célja egyrészt a szakmai tudatosság fejlesztése, másrészt a céloknak, elvárásoknak való megfelelés közös szakmai elemzése a partnerekkel. Az önértékelés folyamata két részterületet ölel fel:

- (1) egyrészt értékelni kell az egyes programok végrehajtásának menetét, azok sikerességét;
- (2) másrészt információt kell kapni arról, hogy maga a projekt eléri-e a célját, a meghatározott elvárásoknak megfelelően működik-e.

Az ebben a támogatási ciklusban megvalósítandó további tervek között szerepel egy szakmai konferencia szervezése, valamint a programok monitorozása.

A szakmai programok erősségei, innováció és értékek

A programokat értékelő szakértők véleménye alapján megállapítható, hogy a terepen dolgozó szakemberek és szakmai műhelyek rendkívül elkötelezettek a 0–6 éves korú gyermekek és családjaik számára nyújtott szolgáltatások fejlesztése mellett. A program keretet ad a szakemberek és a szolgáltatók közötti együttműködéshez, folyamatos szakmai tanulásra, fejlődésre ad lehetőséget. A különböző intézményi háttérrel rendelkező településeken a szakmai program megvalósítása érdekében összehangolták a célokat, a meglévő erőforrásokat, a szakmai feladatokat annak érdekében, hogy a kedvezőtlen társadalmi jelenségekre, problémákra még hatékonyabb megoldásokat dolgozzanak ki.

A szakmai programokban alapvetően a helyi erőforrásokra és az erős partnerségi kapcsolatokra építenek a műhelyek, ez a két elem a legfontosabb feltétele a program megvalósításának.

Az indítandó szolgáltatások intézményközi együttműködés keretei között valósulnak meg; több programban tervezték a többszintű szakmaközi teammunkát, külön szerepet szánva a programirányító csoport és az operatív feladatokat ellátó szakmaközi műhely számára.

A megvalósítás folyamatában a partnerek közötti sikeres együttműködés feltétele a kiegyensúlyozott feladatvállalás, a rendszeresség az együttműködésben és a kölcsönös érdekbeszámításon alapuló megállapodás, amely alapja lehet a partnerség továbbfejlesztésének. A közösségfejlesztés módszereinek alkalmazása, valamint a közösségi programok megvalósítása segíti az elfogadást, a toleranciát; erősíti a társadalmi kohéziót és a szolidaritást a különböző lakossági csoportok között a településeken.

A társadalmi hátrányok mérséklését a távlatokban gondolkodó, komplex beavatkozások és az erőforrások összehangolása segíthetik elő. A programban dolgozók szemlélete, az értékek következetes képviselése hosszabb távon hozzájárulhat a szegregáció csökkenéséhez.

Az induló programok működésének tapasztalatai

A program alapelveit – a korai hátrányok mérséklése, a szakemberek és a résztvevő családok partneri együttműködése, az ágazatok és szektorok közötti feladatmegosztás, a bárki számára elérhető szolgáltatások biztosítása, a meglévő szolgáltatások koordinációja – és céljait mindegyik településen maradéktalanul elfogadják a szakemberek, a megvalósítás formái, keretei és lehetőségei azonban jelentős változatosságot mutatnak.

A programok tervezése és indítása óta eltelt rövid időszakban változások voltak a programok környezetében. A szakmai programot a települések önkormányzatai, bizottságai támogatták, az időközben történt változások hatással voltak az önkormányzatok és intézményeik költségvetésére is. Több programban személyi változások voltak. Látható, hogy a problémák megoldására nem minden esetben elegendőek a helyi erőforrások.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a most induló helyi Biztos Kezdet Klubok esetében még nem mindenhol teljesülnek maradéktalanul azok a feltételek, amelyeket a programjukban vállaltak. Ennek alapvető oka a forráshiány, amelynek a megoldásán egyéni stratégiák kidolgozásával, pályázati források bevonásával folyamatosan dolgoznak a települések. Úgy tűnik, hogy helyi összefogással biztosítható a helyiség, a berendezéshez szükséges minimális tárgyi feltételek (bútorok, játékok, egyéb eszközök) és a szakemberek. Az induló programokban 64 pszichológus, fejlesztőpedagógus, gyógypedagógus

vállalt önkéntes tevékenységet; a folyamatos szakmai feladatellátás díjazására a programok egy részében nincs lehetőség.

A helyben rendelkezésre álló lehetőségek feltárása és a feltételek helyi erőforrásokból történő biztosítása, eszközök beszerzése viszonylag lassabb ütemű fejlődést tesz lehetővé.

A változások nehezítik az elvárható szakmai követelmények teljesítését, ezért javasoljuk a szakmai követelmények biztosítása, valamint a programok hosszabb távú fenntarthatósága érdekében a programok differenciált és kiegészítő támogatását.

A szakmai értékek védelme és a hosszú távú fenntarthatóság biztosítása

A program minimumfeltételeinek bővítése csak további források biztosításával lehetséges, ugyanakkor a jelenlegi helyzetben nem a keretek, a minimumfeltételek, valamint a programokkal szemben támasztott szakmai feltételek bővítését, kiszélesítését tartjuk fontosnak.

A támogatás célja lehet a programok működtetésének stabilizálása, az alapelveknek, céloknak, valamint a szakmai követelményeknek való megfelelés, a klubok biztonságos működtetéséhez szükséges feltételek megteremtése, a folyamatos működtetéséhez szükséges humán erőforrás biztosítása.

A differenciált támogatást indokolja a települési erőforrások megléte vagy hiánya, a szükségletekhez igazodó tervezés és programfejlesztés, valamint az eltérő településnagyság.

Javaslatok a támogatásra:

- Az (állandó) klubvezető bére és járulékai
- A gyermekek fejlesztéséhez szükséges, a helyi igényeknek megfelelő alapvető eszközök
- A gyermekek fejlesztéséhez más módon nem biztosítható szakemberek óradíjának biztosítása
- A szakszolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása érdekében utazási költségek finanszírozása a szakemberek részére

A megfelelő szakmaiságot is jelentő működési és szolgáltatási hatékonyság növelése a továbbiakban is indokolja a hálózati és a módszertani műhelymunka fejlesztését, a szakértői (mentori) támogatást, valamint módszertani segédanyagok, továbbképzési lehetőségek, szakmai fórumok, tapasztalatcsere-látogatások megszervezését a programok munkatársai számára. A módszertani munka kiemelten fontos feladata a jó gyakorlatok gyűjtése és a szolgáltatási modellek elemzése.

A támogatás forrásának alternatívájaként javasoljuk a munkaerő-piaci támogatási rendszerekben rejlő lehetőségek átgondolását. A családok foglalkoztatási esélyeinek, valamint a program foglalkoztatási kapacitásának bővítése érdekében javasoljuk a munkaügyi rendszerhez való kapcsolódás és támogatás lehetőségeinek egyeztetését.

A Biztos Kezdet Program országos kiterjesztését szakértői team segíti. Fontos programlemele a klubok szakmai támogatása és a módszertani munka folyamatos fejlesztése. E kiemelt célt szolgálja az alábbi tanulmány is, melynek tartalma – a nyelvhasználat és a kommunikáció – elválaszthatatlan a személyiség egészének kialakulásától és fejlődésétől.

A gyermek boldog és sikeres életéhez hozzátartozik mindez, hiszen a nyelvi és kommunikációs képességek megfelelő szintű kibontakoztatása a gyermek számára a legfontosabb eszköz arra, hogy környezetével hatékony kapcsolatot tudjon kialakítani. A sokszínű fejlődés magában rejti a sokféle lemaradási lehetőséget – olvashatjuk a szerző megállapítását, mellyel a fejlődésben megkésett, illetve lemaradt kisgyermekre irányítja a figyelmet. A fejlődési tényezők széles vertikumát elemezve jut el a nyelv és a kommunikáció korai fejlesztésének módszertani összefüggéseire, a szülők, illetve a család bevonásával történő speciális játékok alkalmazásához.

A szerkesztők

FEJLŐDÉS ÉS FEJLESZTÉS

A gyermek fejlődésének törvényszerűségei
A nyelv és kommunikáció fejlődése

Szomor Éva

Ma Magyarországon alanyi jogon jár a csecsemők fejlődésének szűrése: a látás, hallás, mozgás és értelem vizsgálata. Ugyanakkor nem ismert a lehetőség a kommunikáció és a nyelvi fejlődés korai szűrésére. A tanulmány célja, hogy felkeltse a figyelmét azoknak a szakembereknek, akik a legkorábbi időben kerülnek kapcsolatba a csecsemőkkel, illetve kisgyerekekkel. Megkülönböztetett figyelemmel forduljanak a rizikócsoporthoz, ahol koraszülés vagy családi anamnézisből ismert problémákkal találkoznak. Ezek nyomon követése és nyilvántartása a jól képzett védőnők feladata.

A sokszínű fejlődés magában rejti a sokféle lemaradási lehetőséget. Szerteágazó feladat várja azt, aki fejlődésterapeutaként lát neki a kezelésnek. A mi

esetünkben a beszéd, a nyelv, a kommunikáció fejlődésében megkésett, lemaradt kisgyermekéről beszélünk. Már az első szavak megjelenése előtt figyelmeztető jel a nem megfelelő kommunikációs készség.

Hogyan fejlődik a gyerek csodálatos képessége a szeretetre, a gondolkodásra, a kreativitásra, a másokkal való együttérzésre?

A gyerekfejlődéssel foglalkozók sokféle oldalról közelítik meg a lehetséges válaszokat. De végül is valamennyien eljutnak oda, hogy a gondolkodás kialakulása, a gondolatok megismerésének útja a nyelv és a beszéd. Az első három év életünk meghatározó időszak. Nincs ebben különösen új, de amióta, kb. 20 éve, az agyfejlődésről, a csecsemőkorai magatartás-vizsgálatról egyre többet tudunk, más feladatok hárulnak a csecsemőt figyelő, nyomon követő szakemberre. A számos új vizsgálati módszer egyre több lehetőséget ad, hogy tudomásunk legyen arról, miszerint az információ befogadását, feldolgozását, ennek a kommunikációban és a nyelvi képesség fejlődésében való megjelenését már az élet kezdetétől figyelhetjük, és amennyiben szükséges korrigálhatjuk.

A kommunikációs és nyelvi fejlődés pont ugyanúgy mérhető, szakaszokra, fejlődési lépcsőfokokra osztható, mint bármelyik egyéb funkció fejlődése. Ma már bizonyítható néhány esetben, hogy a nagyon korai beavatkozás képes megváltoztatni egy fejlődési prognózist. A fokozott figyelem egy-egy speciális esetben életutakat változtathat meg.

Úgy érzem, fontos tehát, hogy minél többet tudjunk a korai felismerésről, a tanácsadás mikéntjéről és gondozottaink megfelelő szakemberhez irányításáról.

A fejlődés törvényszerűségei

Az ősi egysejtűekből a fejlődés során létrejött egyszerűbb, majd bonyolult többsajtűek kialakulása mutatja és bizonyítja, hogy a fejlődés az élővilág sajátossága, és mint ilyennek szigorú törvényei vannak. Minden esetben magasabb rendű funkciók alakulnak ki, amelyek előfeltétele a bonyolultabb, fejlettebb szerkezet kialakulása.

Minden élőlénynél fejlettebb az ember, és ennek megfelelően fejlődése a legbonyolultabb, miután szoros egymásra épültségben van szomatikus és pszichés fejlődése.

Két nagy szakaszra osztható az egyed fejlődésének vizsgálata: a születés előtti és a születés utáni szakra.

A petesejt megtermékenyítésétől építés és lebontás váltja egymást, megfelelő törvényszerűségek alapján. A gyerek- és ifjúkorban értelemszerűen több az építési szakasz, míg az idősebb korosztálynál a lebontási folyamatokat láthatjuk.

Ha ezt másként fogalmazzuk, azt a megállapítást tehetjük, hogy a hasonló feltételek között fejlődő, hasonló korú gyerekek fejlődése hasonló módon és időben következik be. Ez természetesen nem zárja ki azt, hogy a különböző

gyerekek fejlődésében, a törvényszerűség adta határokon belül, különbségek lehetnek.

A fejlődés formái: érés és tanulás. Az érés és a tanulás mindig szoros kapcsolatban kell, hogy álljon egymással, ezt is törvényszerűség szabályozza. A tanulást minden esetben meg kell előznie egy érési folyamatnak, amely alapfeltétele az azt követő tanulási folyamatnak. Ugyanakkor jól megfigyelhető, hogy minden érési folyamat az őt megelőző befejezett tanulásra épül. Így alakulnak ki a fejlődési lépcsőfokok, amelyekről munkánkban többször is szót ejtünk.

Röviden összefoglalhatjuk: a fejlődés mindig mennyiségi változások minőségi változásba való átalakulása, amely nem egyenletes ritmusú, de mindig egymásra épülő. A minőségi változások jól mutatják az életkori szakaszolásokat.

Amennyiben eltérés mutatkozik az életkori sajátosságok és az adott egyén fejlődése között, akkor beszélhetünk nem megfelelő, vagy megkésett fejlődésről.

Ma a világon, és így Magyarországon is, megnőtt a minimális fejlődési zavarral, megkésett fejlődéssel született, nem fogyatékos gyerekek száma.

Azokban az országokban, ahol ezzel a jelenséggel szervesen foglalkoznak, a kiszűrt és megfelelő terápiában részesített gyerekek közel *kétharmada* felzárkóztatható iskoláskorra hasonló korú társaihoz. Ha viszont nem elég korán és nem megfelelő terápiát alkalmaznak, *visszafordíthatatlan tanulási, magatartási, és pszichoszociális problémák* adódnak. A korai felismerés, a megfelelő terápiában való részesítés tehát társadalmi érdek.

Az első feladat azoknak a kisgyerekeknek a kiszűrése, akik észlelési, beszéd- és kommunikációs fejlődési zavarban szenvednek.

Ma már nemzetközileg ismert, szakemberek által kifejlesztett tesztek állnak rendelkezésre a pontos diagnosztikához, amely egyben a helyes terápia iránymutatója is.

A szűrés és kezelés szakképzett csapat munkája. A terápia elválaszthatatlan része a szülő, illetve tágabb értelemben a *család irányítása*.

Ennek a feladatnak az ellátására olyan szakemberekre van szükség, mint például a védőnők, akik a családhoz közel vannak, gyakran, a legváltozatosabb helyzetekben találkoznak a csecsemővel, és így módjuk van a legrészletesebb megfigyelésre. Ehhez az ismerethez szükséges áttekinteni az agyfejlődés néhány állomását, különös tekintettel a nyelv- és kommunikációfejlődésre, valamint a normál beszéd- és nyelvfejlődés menetére.

Az agy legfontosabb változásai a születés után

A csecsemő világra jöttkor számos ősi – elsősorban gerincvelői – védekezési reflexszel rendelkezik. A cerebral cortex (agykéreg) minden olyan magasabb

rendű funkcióért felelős a fejlődés során, mint a gondolkodás, az érzések, az emlékezet és az akaratlagos cselekvés. Jóllehet a kéregben minden neuron (idegsejt) ott található már a születés előtt, ezek a finom kapcsolatok még nem alakultak ki, vagy nem működnek. Az agytörzssel és a gerincvelővel ellentétben az agykéreg synapszisai csak a születés után jönnek létre, megdöbbentő gyorsasággal, maximálisan 2 millió synapszis jön létre minden másodpercben. Ezekkel az új kapcsolatokkal kezdődik és fejlődik fokozatosan a csecsemő számos képessége, mint a színlátás, a szülőkhöz való szoros kötődés érzésének képessége is.

2 éves kor körül, a jól fejlett totyogó kisgyerek agykérge több mint száztrillió synapszist tartalmaz. A synapszisok ilyen méretű gazdagodásának időszaka, az agykéreg különböző területein más-más időben történik: korábban kezdődik az elsődleges érzékelési területeken, mint például a látókéreg, vagy az érintés felfogása, majd csak valamivel később történik a temporális, illetve a frontális lebenyben.

A synapszisok száma ilyen magas szinten marad az agykéreg minden területén a kora gyermekkorban (4–8 év között). Az általános iskola kezdetekor ez a folyamat még folytatódik egészen a serdülőkorig, majd a 18. életévet elérve a synapszisok száma elkezd csökkenni.

Ez kiválóan jellemzi a gyermeki agy aktivitását a fejlődési korban, és magyarázatot ad arra, hogy miért elengedhetetlen a minél korábbi fejlesztés egy esetleges éretlenség, illetve megakadt fejlődés esetében.

A PET (Positron Emissziós Tomográfia) vizsgálati módszer segítségével az agykutatók nagy változásokat találtak a gyermekeknél az első néhány életév agyi energiafelhasználásában – születéskor a nagyon alacsonytól a robbanás-szerű növekedésig. Ezt követi a kisdéd kortól az általános iskolai évekig tartó állandó szint, amit egy kislejtő fokozatos csökkenés követ a felnőtt életkorig.

Más megfogalmazásban: a gyermek agya igen keményen dolgozik, különösen a synapszisok gyarapodásának szakaszában, ami megfelel a mentális fejlődés különböző periódusainak.

A synapszisképzés mellett, a születés utáni agyi fejlődés jelentősebb eseménye a myelinizáció („szigetelés”). Az újszülött agya még nagyon kevés myelint tartalmaz. A tömör, áthatolhatatlan anyag, ami a kifejlett agysejteket, idegrostokat egész hosszában fedi, nélkülözhetetlen a tiszta és hatásos elektromos transzmisszióhoz. Kezdetben a kisgyerekeknek időre van szükségük ahhoz, hogy eleget tudjanak tenni egyszerű felszólításoknak vagy kérésnek. Például: „Hozd ide a babát a mamának!” Ezt nem hagyhatjuk figyelmen kívül, amikor beszédértés-vizsgálatot, megfigyelést végzünk.

Az agykéreg myelinizációja az elsődleges motoros és szenzoros mezőkben kezdődik – azokban a régiókban, amelyek a bejövő ingert a szemből, a fülből, az orrból, a szájból vagy a bőrön keresztül kapják –, és halad tovább az

asszociatív régiók felé, amelyek a percepció (felfogás) komplex integrációját kontrollálják (egységesülését ellenőrzik).

Ezek: a gondolatok, az emlékek, az érzések.

A myelinizáció igen elhúzódó folyamat, de fontos tudni, hogy az agy legtöbb régiójának ez a fontos „szigetelése” az élet első két évében befejeződik. Némelyik összetettebb, komplexebb mező a homloklebenyben és a temporális (halántéki) lebenyben még folytatja ezt a folyamatot a gyermekkor során, úgy körülbelül 20 éves korig. A jelenlegi vizsgálatok szerint a synapszisok csökkenésével ellentétben a myelinizáció tartósnak tűnik. Ez a törvényszerűség megjósolható minden egészséges gyermeknél, és az egyetlen környezeti tényező, ami befolyásolhatná ezt, az a súlyos alultápláltság. Bizonyítékkal szolgálnak a háborús helyzetben vagy a harmadik világban tapasztalt megfigyelések, illetve vizsgálatok.

Nemenkénti különbségek az agyi fejlődésben

Gyakran felmerül a kérdés, van-e különbség a fiúk és a lányok agyi fejlődésében.

A válasz egyértelműen igen, de ez a különbség nagyon finom, és egyaránt a természet és a nevelés produktuma.

Az idegrendszerrel foglalkozó kutatók már évek óta tudják, hogy az agy a felnőtt nőknél és férfiaknál nem azonos. A férfi agy inkább hajlik a lateralizációra, ami annyit jelent, hogy a két félteke egymástól meglehetősen függetlenül működik speciális szellemi feladatokban.

Bizonyos feladatokban a nők gyakrabban használják mindkét agyféltekéjüket. Egy másik különbség a méretben van: a férfi agy minden korban átlagosan kissé nagyobb, mint a nőké, még a testarányoknak megfelelő korrekció után is.

Az elektromos mérések a fiúk és lányok agyi funkciójában a születés pillanatától különbségeket mutatnak. Például az emberi hangra adott agyi válasz különbözik a fiúk, illetve lányok esetében.

Ismert, hogy a hímnemű foetusban (magzatban) a terhesség hetedik hetében jelenik meg a tesztoszteron (férfi nemi hormon), amely befolyásolja a neuronok (idegsejtek) növekedését és túlélését az agy számos területén. A férfi hormonok is jelentős szerepet játszanak az agyfejlődés folyamatában, bár ezek még nem tisztázottak teljes biztonsággal.

Az agy nemre jellemző különbsége tükröződik a lányok és fiúk fejlődési menetrendjében.

A mérések enyhén előrehaladottabb fejlettséget mutatnak a lányok szenzoros és kognitív tevékenységében a fiúkkal szemben. A látás, hallás, emlékezet, szaglás, érintés-tapintás mind élénkebbek a lány csecsemőknél, mint a fiúknál.

A férfiak minden korban képesek jobban teljesíteni olyan feladatokban, mint pl. a képzeletbeli elforgatás. Ez annyit jelent, hogy könnyebben képzelek azt, hogy milyen lesz egy tárgy, ha 90 fokban elfordítják. A nők ellenben minden korban jobban teljesítenek a férfiaknál bizonyos verbális (szóbeli) feladatokban, vagy jobban felismernek emocionális (érzelmi) kifejezéseket egy másik személy mimikájában. Fontos hangsúlyozni, hogy ezek a megfigyelések csak általánosan differenciálnak a lányok és a fiúk között. A valóságban a képességek különbözősége egy nemen belül is sokkal gazdagabb, mint az átlag lány vagy átlag fiú közötti. Másként fogalmazva: nagyon sok fiú kitűnő verbális tudással rendelkezik, és sok lány nagyszerű térlátással bír. Nem várhatjuk el, hogy minden gyermek megfeleljen e normáknak. A gének és a hormonok meghatározzák a fejlődés menetét, de nem felelősek mindenért, ami a gyermeki agy fejlődésében végbemegy. Más szavakkal fogalmazva: a nemi különbségek nem lehetnek az okozói bizonyos fejlődési rendellenességeknek. Lássunk erre egy példát. Rendszeresen előforduló válasz a szülők kérdésére, hogy miért nem beszél a gyerek: „Ja, fiú? Majd beszél, még csak 3 éves”. Ez hamis, hiszen a beszéddel kísért kommunikáció elengedhetetlen feltétele a gondolkodás és ismeret fejlesztésének, tehát csakis a korán megkezdett fejlesztéssel érhető el igazi eredmény.

Jól megfigyelhető, hogy a kezdeti képességek fokozatosan és jelentősen fejlődnek a kisded agyának plaszticitása (képlékenysége, alakíthatósága) következtében. Ez a formálhatóság ad ugyanakkor csodálatos lehetőséget arra azoknak a felnőtteknek, akik a kisgyerekek körül vannak, hogy kompenzálhassák a fiúk és lányok eltérő fejlődését. Ismert például az a tény, hogy a fokozott verbális interakció (szóbeli kölcsönös ráhatás) javíthatja a totyogó nyelvi készségét. Így az úgynevezett „tipikus fiú” sok segítséget kaphat gondozó-

A biztonságba vonulás már nagyon korán jelen van

jától, ha ő minél többször bevonja őt a társalgásokba, szavakkal egybekötött játékokba.

Másrészről pedig a „tipikus lány” sokat profitálhat, ha a felnőtt építőköccá-
val való játékba, „puzzle” típusú összerakó játékokba vonja be, ezzel fejlesztve
térlátási integrációját.

Nagyon fontos, hogy soha ne vegyük el a fejlődő kisgyerekektől a lehetősé-
gét annak, hogy önmagát, illetve környezetének eseményeit kedvére „elme-
sélhesse” a nemére úgymond nem jellemző játékokkal.

Az autók tologatása vagy a babázás jó és szórakoztató aktivitás bármilyen
nemű kisdednek, sőt a felnőtt számára is lehetőséget nyújt az egyéb képessé-
gek fejlesztésére ezeknek a játékoknak a segítségével.

A környezet hatása a csecsemő agyi fejlődésére

Az agy fejlődésében nagyon fontosak az olyan emberi ingerek, mint az arc, a
hang, az érintés és az illatok. A gyerekek veleszületett képessége, hogy az arc
felé fordulnak, vagy szívesen hallgatják az anyanyelvükön hangzó beszédet
vagy éneket, mint minden más egyéb hangot.

Ahogy egy újszülöttnek számos ösztönös képessége van a túlélésre és az
őt körülvevő új környezethez való alkalmazkodásra, ugyanígy a szülőknek is
belső indíttatásuk van arra, hogy csecsemőjüket szeressék, illetve kívánságait
teljesítsék. Annak ellenére, hogy az utóbbi időkben nagy reményeket tápláltak
az iránt, hogy hogyan lehet „még okosabbá tenni a csecsemőt”, a szakemberek
megegyeznek abban, hogy nincsenek speciális módszerek a természetes agyi
fejlődés felgyorsítására. *A mindennapi szerető gondoskodás tűnik a legmegfelelőbb
módszernek a békis biztatására, önismeretük feltárásához, ami a legjobb módja a tanu-
lásnak.*

A beszélt nyelv kipróbáltan a legjobb módja a stimulálásnak (ösztönzés-
nek, serkentésének). Azok a gyerekek, akikkel társalogni lehet, akik szívesen
hallgatnak mesét, vagy bármilyen egyéb módon bevonhatók a verbális interak-
ciókba, mindig fejlettebb nyelvi tudást mutatnak, mint azok, akik kevésbé ké-
pesek a korábban felsorolt szóbeli cselekvések bármelyikére. *Mivel ismert az a
tény, hogy a nyelv az alapja a kognitív, értelmi funkciók fejlődésének, a beszélgetésen
alapuló egyszerű cselekvések sora a legcélravezetőbb ahhoz, hogy a maximumot tudjuk
kihozni az agyfejlődés leglényegesebb éveiből.*

A környezet stimuláló (serkentő) szerepe nélkülözhetetlen az agy fejlődé-
séhez.

Motoros és hangadási fejlődés

Az emberre jellemző mozgásfejlődés meghatározott ütemben és sorrendben
történik, genetikai program alapján. Ennek időbeni szabályozottsága, a tevé-

kenységek megfelelő sorrendje az idegrendszer mozgásszabályozási rendszerének éresi folyamatát mutatja. Ennek következményeként, a *mozgásfejlődéssel párhuzamosan figyelhetjük meg a hangadás képességének változásait, fejlődését.*

A fej emelése, a fejtartás állandósulása a 8-9. hétre tehető. Ebben az időben a mozgás a fej köré koncentrálódik. Megfigyelhető a hasi légzés, a hangadás: sírás, nyekergés. Még nem fedezhetünk fel tudatos változást, illetve változtatást a sírásban.

A 3. hónap körül a fejtartásban és a mellkas homorításában van nagy változás. A fej, a váll, a kezek jobban együttműködnek. Fejét emeli, de huzamos ideig még nem tartja. Egyre inkább akaratlan, épített a mozgás. A tervezésben elsősorban a kisagy, később a nagyagykéreg vállal szerepet.

Már láthatjuk, ha ugyan rövid időre is, de elkülönül a szemmozgás a fejtől. Fogásnál a hüvelykujj kívül van. Változást hallunk a sírásnál. Már jól elkülöníthető a sírás típusa, amivel a csecsemő a helyzetéről, az állapotáról ad információt. Változhat az üvöltő éles sírástól az egészen halk, csak jelenlétet jelző hüppögésig. Nyugtatóra kevésbé reagál, mint az állapotváltozásra.

A 4. hónap a kanállal etetés kezdete, egyre biztosabbá válik a nyelvvel segített nyelés. Az ételt még egyedül nem rendezi a szájában, de a nyelv és a szájpad már aktív szerepet vállal. Ebben az időben indul meg a forgás és a kezek szabad manipuláló mozgása. A jól fejlődő emberi szervezet minden helyzetben kapcsolatot tart fenn a környezettel. A szem irányításával a tárgy után nyúl, a távolság becslése, a művelet végrehajtása egyre biztosabban működik.

Elengedhetetlen feltétele ez a további fejlődésnek. Nagyon fontos, hogy ennek az időszaknak nagy figyelmet szenteljünk. A *testmozgással együtt változik a hangképzés is*, és már jól hallhatók az első, ún. valódi hangok, szótagok, mint pl.: pi, pa, am, mam.

Megkezdődik a bordaközi légzés, hason fekve: elöl képzett hangokat, ülő helyzetben nyelvvel csettintett hangokat hallunk.

Az 5. hónapos csecsemőnél a gazdag felsőtestmozgás mellett önkényes ujjmozgást, mozgékonyabb könyökizületeket figyelhetünk meg. Az oldaldominancia kezdete is az 5-6 hónapos életkorra tehető, a finommozgás fejlődésénél jól megfigyelhető kézből kézbe átadásnál.

Az ízérzékelés egyre biztosabb és kifinomultabb. Jól körvonalazódnak a változatos szájmozgások, és megfigyelhető a nyelv önálló, elváló mozgása. A kanállal evéskor a nyelv aktív működése következtében már megkezdődik a „munching”, vagyis hogy az ételt a csecsemő a nyelve segítségével mozgatja, keveri a szájában, majd továbbítja a száj hátsó felébe. Feltűnő, illetve *figyelemfelkeltő kell legyen*, ha a száj nem működik a kanálnak megfelelően. A fél éves kor legjelentősebb kommunikációs fejlődési fázisa az adok-veszek interakció megjelenése és tartóssá válása. Szinte természetes következménye a mozgásban létrejött *adok-veszek játék* kialakulása a beszédfejlődésben észlelhető *párbeszéd*

kialakulásának. A „bubbling” (bababa; dododo; mumumu) egyre változatosabb és színesebb lesz.

A négykézláb mászás gyakorlása és az ebben való fejlődés 7-8 hónapos korban a szenzomotoros (érzékszervi-mozgásos) fejlődés fontos állomása. A beszédkezdeményeknél megjelennek a ritmusos szótagismétlődések, de ugyanezt tapasztaljuk az evés ritmusossá válásánál is. Bár még nincs ritmus a harapás-rágás-nyelés egységében, de egyértelműen, világosan látjuk a nyelv rotációját (forgatását) a szájban.

A 9. hónap tájékán az egész hát mentén tapasztalható a rotációs mozgás, és harmonikus munka figyelhető meg a kezeknél.

Finommozgásnál megfigyelhető, hogy a hüvelykujj teljesen külön opponálható – tehát szembefordul a mutatóujjal – így a kis tárgyak is megfoghatóakká válnak.

Ebben a korban már nem sztereotip (gépies, állandóan ismétlődő), hanem gazdag a mozgás. Amennyiben ez nem így van, arra mindenképpen fel kell figyelniünk. Az evésnél megfigyelhető mozgásbeli változás, hogy a felső ajkak intenzívebb mozgást végeznek, és teljes a zár az ajkakkal. Elkülönülő a mozgás az áll és a nyelv között. A hangadáskor jól érzékelhető intonációs különbségeknek jelentős szerepük van a kommunikáció kialakításában és a kommunikációs cél elérésében. *Ha ebben a korban a csecsemő kevés hangot ad vagy kevésbé érdeklődik az őt körülvevő világ iránt, feltűnő értelenségről beszélhetünk.* Az első életév utolsó két hónapjában, 10-12 hónapos korban a mozgás a teljes testben történik, beleértve a szájüreget is. Az étel a száj közepére kerül, és a jól működő nyelvmozgás segítségével a csecsemő az enivalót továbbítja, illetve az egyik oldalról a másikra helyezi. Egyre világosabbá válik az oldaldominancia, az ujjak mozgása kifinomodik. Két ujjal megfog valamit, illetve egy ujjal erőt kifejteni is képes.

Az első szavak megjelenése is ennek a kornak a fejlődési szintjéhez tartozik. Az artikuláció (a hangok kiejtésének és képzésének módja) egyre tisztább. A kifejező szituációs játékok megjelenése a nyelvfejlődés fontos állomása.

Az egyéves gyermek már szívesen és biztonságosan használja a kanalat, evése tiszta

Normál nyelvfejlődés

A nyelv az információk cseréjére és tárolására alkalmas szimbolikus (jelképes) rendszer. Általánosságban a hallottak megértéséről és kifejezésének képességéről beszélnek. Mindezekben (megértés, kifejezés) természetesen a vizuális képességek is segítenek. A normál csecsemő figyel a gesztusokra, és maga is próbál hasonló mozdulatokat használni, amelyekkel saját állapotáról vagy kívánságáról ad információt környezetének számára. Ez a nyelvfejlődés első fázisának tekinthető. A vizuális nyelv megjelenési formája nagyobb gyerekek, illetve felnőttek esetében az olvasás és az írás. A tekintet irányítása, a gesztusok, a testi magatartás mint a nyelvfejlődés előfutárai már kora csecsemőkortól megfigyelhetők, sőt adott esetben figyelemfelhívó szerepük lehet egy esetleges eltérő fejlődésre.

A 9. hónap körül a kisbabák helyel-közzel hallatnak szavakra emlékeztető megcsonkított hangsorokat, mint „mama” vagy „baba”, de ezek még nélkülöznek minden jelentést. A 10 hónapos csecsemő már spontán használja ezeket a kifejezési formákat, a hangadásnak ezt a formáját arra, hogy felhívja ennek segítségével a felnőttek figyelmét.

A 12. hónap körüli gyermeknek már tudatosan van 1-2 szava, a közvetlen család tagjainak neve vagy a „mama”, „papa” szavakon túl.

Ebben a korban figyelhetjük meg, milyen nagyszerűen utánozzák a szülők kifejezéseit, szavait, ha azoknak megfelelő ösztönző hatásuk van. Lássunk egy példát: „Itt a labda! Mondd: labda!” A gyerek utánozhatja ezeket a kifejezéseket, de ezeket nem tekinthetjük még a szókincsük részének, mivel nem használja őket spontán.

A második életév alatt a szókincs hihetetlen sebességgel gyarapodik. Kezdetben 1-2 szó hetente, és ez a növekedés a 24. hónap végére eléri az 1-2 új szót naponta. 18-20 hónapos koruk körül minimum *20 szavas szókészlettel* rendelkeznek, és ez két éves korban eléri a legalább *50 szót*. A 24 hónapos kor sajátja a folyamatos „jargon” használata. A „jargon” nem más, mint különböző hangsorok füzére, amelybe belekeveredik olykor egy-egy értelmes, ismert szó. Nem keverhetjük össze a már korábban említett 9 hónapos korban megjelenő ismételt visszaterő hangsorokkal, amelyek más fejlődési szakaszt jellemeznek.

Az ebben a korban hallatott „jargon” rendelkezik jól felismerhető intonációval (hanglejtéssel) is, éppen ezért gyakran mondják a szülők: „A saját nyelvében beszél”. A 24 hónapos gyermek gyakran használ *2 szavas mondatokat*, mint például: „Kér víz!” „Apa el autó.” Ezek használata spontán, néha szokatlan az összefüggés az adott helyzet és a hallott mondat között. Erre az időszakra jellemzők azok a memorizált mondatok, mint: „Na jó!” „Hát menjünk!” Az ilyen típusú megnyilvánulások nem a gyerekek által választott formák, és nem is mindig azt fejezik ki, ami jelentéstartalomban mögöttük rejlik.

A „jargon” csökken, sőt gyorsan el is tűnik, amint a gyerekek képesek 2-3 szavas, „valódi” mondatokat használni.

A *személyes névmások* megjelenése is a 2 éves kor idejére tehető, bár kezdetben még gondot okoz az „én” – aki mindig a beszélő – és a „te” – aki mindig a hallgató – helyes alkalmazása.

A beszédet megelőző éber, élénk fixálás megkezdődik az élet első néhány hetében. A „társasági” barátságos mosoly a 4-6. héten jelenik meg, ami mindig válasz a környezet jelzéseire, s a kommunikáció kezdetét jelenti.

A hang felé fordulás – először az emberi hang felé, később a tárgyak, pl. a csengő hangja felé – 4-5 hónaposan stabilizálódik. Fél éves kor körül a mindennapos, gyakori gesztusok, játékok felkeltik a csecsemők érdeklődését, amikre jól észrevehető vizuális visszajelzést ad. 8-9 hónapos kor körül a fent említett játékokat megismétli, majd önmaga is kezdeményezi.

Néhány héttel később, 10 hónapos korban a környezet szokásainak megfelelően int „pá-pá”-t felszólításra, illetve utánzasként. A szülőknél izgatottságot és idegességet idéz elő, amikor gyermekük 9 és 12 hónapos kora között gyakran sírással vagy kéznyújtással akar egy tárgyat megkapni. A szülői frusztráció (kudarcérzet) oka, hogy ezekben az esetekben többségükben nem értik meg a kívánságot. Ez a „nehéz” időszak egyéves korban változik meg, amikor is a kisgyerekek mutatóujjukkal rámutatnak az általuk vágyott tárgyra. De nemcsak rámutatnak, hanem gyakran egytagú szavakat is mondanak a cselekvéssel egy időben, hiszen erre az időszakra már képesek a *szimbolikus kommunikációra*.

A szó értelmének megjelenése

Az emberré válás folyamatában megőriztük a hangadást mint magatartási kifejező formát. A beszéd útján közvetített információ a legfontosabb a kapcsolatteremtésben és kifejezőbb, mint bármely más emlős mozgás és hangadás útján kifejezett magatartása. *Az emberi nyelv kialakulásához és fejlődéséhez tehát szorosan hozzátartozik a mozgásba ágyazott érzelmi és értelmi fejlődés, amelyet a környezet befolyásolni képes.*

A gügyögés és a gazdag intonáció megjelenése után lassan megjelennek az első szóra emlékeztető hangsorok. Ebben nagyon fontos szerepet játszik az *ismétlés és az utánzás*.

A hangsorok és az értelmük között egyre világosabb kapcsolat alakul ki. A limbikus rendszer kapcsolatai biztosítják azokat a folyamatokat, amelyek elősegítik a hangsorok és az értelmük közötti összefüggéseket.

A szemantikai (jelentéstani) csoportok a beszédfejlődés során, az első szavak megjelenésekor a következőképpen alakulnak:

- Állatnevek, illetve hangok
- Ételek neve

- Játékszerek
- Ruhaneműk
- Bútorok, lakáshoz tartozó tárgyak
- Társasági, szociális kifejezések

A fejlődésben már jól ismert törvényszerűség itt is kitűnik. Először a hozzám közelállótól indulunk a tőlem távolabbi, messzebb lévő, szélesebb kör felé.

A szemantikai csoportok alakulása jó kiinduló pontot adhat az esetleges megrekedt vagy nehezen fejlődő beszéd kialakításához is. Fontos megfigyelni, hogy mindig a gyerek életéhez, mindennapjaihoz legközelebb álló témák azok, amelyek a nyelifejlődés során kialakulnak. Ezért nem célszerű, ha a még ki nem alakult szókincsnél megpróbáljuk átugrani ezeket a csoportokat, és esetleges környezeti, illetve társadalmi elvárásoknak akarjuk megfeleltetni a gyereket.

A nyelv- és beszédfejlődés zavarai

Nem minden esetben ilyen zavartalan a nyelv és beszéd fejlődése. Normáltól eltérő fejlődéssel találkozhatunk annak ellenére, hogy *ép hallású és ép intellektusú (értelmű) csecsemőről* beszélünk. Bár a beszédzavarokat gyakran megállapítják vizsgáló és tanácsadó állomásokon, a *fejlődési diszfázia* fogalma eléggé ismeretlen. Meg kell különböztetni a felnőttéknél, illetve gyerekeknél ismert agyi károsodásból származó afáziát – amely a károsodás helyétől és súlyosságától függő beszéd- és nyelvi felfogás rendellenessége – a fejlődési diszfáziától. A fejlődési diszfázia idegfejlődési rendellenesség, amely már születés előtt kialakulhat, mikor is a kifejező beszéd néha jelentős lemaradást mutat a nyelvi megértésben. Ellentmondás mutatkozik továbbá a nyelvi felfogás és a többi gondolkodási fejlődési típus között. Amikor kisgyerekekkel foglalkozunk, óvatosan szoktuk használni a „nyelv” fogalmát – mivel az az érett fogalmak gondolkodási rendszerét jelenti, amit a gyerekek még nem tanultak meg. A fejlődési diszfázia kórtörténetének és etiológiájának számos elmélete létezik. A fő tünet az átmenet zavara, amely kiterjed:

- a tárgyak tulajdonságainak megfigyelésére;
- a memória időtartamára;
- az érzések helyes kifejezésére;
- a gondolatok összerendezettségére, sorrendbe állítására;
- a környezeti információk felfogására;
- a fogalmak helyes értelmezésére;
- egy szó kiejtésére.

A szókeresési, szómegejtési vagy folyamatos beszéd nehézségei fontos részei a kórképnek, és annyira szembetűnők, hogy az ember hajlamos úgy nézni a teljes képet, mint verbális memóriazavart vagy memória-visszanyerési rendellenességet. A kiejtés, a mondat szerkezet, a memóriaképesség, a hallás utáni megértés és a nyelvi felfogás nagy változatosságot tud mutatni, és a teljes

képet befolyásolhatja. Ami egyértelműen megfigyelhető, hogy a 2. év végére a fejlődési diszfáziás gyerek még mindig nem kezd el szavakat mondani. Az idősebb gyerek sem beszél sokat általában, de ha mégis, akkor csak tömondatokban, úgynevezett távirati stílusban. Kisebb gyerekeknél gyakran *kiejtési zavart* (diszláliát), *súlyos pöszeséget* találunk, vagyis a fonológia zavaros, és a felfogóképéségen alapuló beszéd nem tiszta.

Különbséget kell azonban tennünk a fenti probléma és a beszéd összerendezetlensége között. A mesélést ez esetben kaotikus és gyakran visszatérő háttératlanság és *szókeresési problémák* kísérik. Ezek gyakrabban fordulnak elő párbeszédben, mint spontán beszédben. Ez megkönnyíti esetenként, hogy felfigyeljünk rá, hiszen az úgynevezett vizsgálati, illetve megfigyelési szituációban szembetűnő. A nyelvhasználatot gyakran az adott nyelv szabályaitól eltérő (*morfológiai*) hibák jellemzik, pl. ragozási vagy szókapcsolási hibák. De gyakran találkozhatunk mondattani hibákkal is, mint pl. a mondat sorrendje, parafrázisok (átfogalmazás) behelyettesítése, egy szó vagy annak tagjának hasonlóra cserélése. A szavak és a szótagok összekeverednek. A beszéd nem folyamatos, és gyakran sok gesztikulálás kíséri. A minőség az általános gondolkodási szinttől is függ. Kicsi gyereknél lehetetlen szétválasztani a valós fejlődést és annak megnyilvánulását a motoros fejlődéstől és beszédétől. A kortól függő változásokról, az érzékeny motoros, beszéd- és nyelvfejlődés közötti kapcsolatokról azt gondolják, hogy idegi változást és hangképzési folyamatot eredményez, ami bármikor zavart szenvedhet az agy számos pontján. Ez a zavar születés előtt, alatt és után is kialakulhat korai állapotban. Ebből következően a fejlődési diszfázia nincs korlátozva semelyik kórfejlődési fogalomra. Az agyi funkció változik a korral, ezért a fejlődési diszfáziáról kapott kép igen csak különbözik a későbbi korban. Általában egy olyan osztályozást használunk, ami megkülönbözteti az aktív beszéd rendellenességeinek csoportját a szóbeli motoros problémáktól.

Külön csoportba tartoznak a vegyes expresszív-receptív csoportok, ahol a *beszédértésben és a beszéd kifejezésében* is nehézségek adódhatnak, és vannak a jellegzetesen receptív, felfogási csoportok, amelyek háttérben a *gyenge beszédértés* áll. Ha egy gyerek nem érti, amit mondanak neki, akkor a válasza sem lesz helyénvaló. Beszéde kevésbé kommunikatív, amelyet echolália (hallott szavak, esetenként teljes mondatok ismétlése) kísérhet; lehet, hogy tiszta kiejtéssel és mondattanilag helyesen. Gondosan meg kell figyelni azonban, hogy nem egy speciális tanulási folyamattal állunk-e szemben. Léteznek ugyanis olyan gyerekek, akik lassúbb általános fejlődésük következtében az echoláliát mint megerősítő tanulási folyamatot használják. Az irodalom 36 hónapos korig tekinti elfogadhatónak az echoláliát, azután már az értelmi képesség érintettsége merül fel. A fejlődési diszfázia azonban klinikailag is és kórtörténetileg is különbözik a hétköznapi nem tiszta beszédétől vagy a helytelen mondathasználatától. Ahogy erről majd később szót ejtünk, az ilyen tüneteket mutató gye-

rekeket gyakran – helytelenül – autistáknak diagnosztizálják. A fejlődési diszfáziánál számos neurológiai szimptóma (ideggyógyászati kórtünet) található, ezek egyike a diszpraxia. Az etiológiai kutatások magyarázatot adtak olyan lehetőségekre, mint agyi károsodás, illetve torzulás, születés előtti fejlődési rendellenesség agyi szinten, mint pl. idegsejt-axon (nyúlvány) összehúzódás és vándorlási anomáliák, genetikai és kromoszóma-eltérések, valamint anyagcsere-rendellenességek. A kórismereknél nem lehet csak a nyelvi ismérveket alapul venni. Ha valaki el akar jutni a rendellenes beszéd- és nyelvi fejlődés kórtani fogalmához, akkor az életkort feltétlenül figyelembe kell vennie, mint ahogyan a teljes érzelmi, neurológiai és neuropszichológiai működést és a genetikai (örökléstani) hátteret is. A legpontosabb meghatározásnak tűnő osztályozást Rapin és Allen (1987) állította fel a klinikai ideggyógyászatban.

A fejlődési diszfázia korai felismerésének jelentősége

A beszéd fejlődésének erős hatása van a *gondolkodás* fejlődésére. Az *érzelmi* és a *szociális fejlődés* is függvénye a nyelvi fejlődésnek. Ez hatással van a belső nyelvi aspektusra, a szóban elkülönülő érzések és gondolatok kifejezésére. A fent említettek bármelyikének nem megfelelő fejlődése befolyásolja az iskolai tanulást, illetve *tanulási zavarokhoz* vezet. A legtöbb fejlődési diszfáziás gyerekek később nyelvi alapú tanulási és olvasási problémája lesz, melynek kialakulását bizonyos mértékben meg lehet előzni korai kezeléssel. A legtöbb esetben a *fejlődési diszfázia olvasás- és/vagy írástanulási zavarokhoz* vezet.

A fejlődési diszfáziás gyerekek nagy részénél (kb. 50%) viselkedési problémák figyelhetők meg. Az idősebb gyerekek ideges viselkedési problémáit már 2-3 éves korban észre lehet venni. A kifejezési zavar és a beszédértés nehézsége frusztrációhoz vezet, a gyermek ingerült, agresszív vagy visszahúzódozó, félénk lesz. Ez visszahat a környezetére is, a gyermekhez való viszonyulást türelmetlenné, ingerültté teszi.

A szomorú a dologban az, hogy a hagyományos pszichológiai tesztek nem alkalmasak arra, hogy kiszűrjék a nyelvi rendellenességeket. A tesztek eredményei a felmerülő problémákat jelzik, ezért a kérdés eldöntésében a kórelőzményeknek fontos szerepük van. Nyelvi tesztek alkalmazása mindenképpen szükséges, ha a nyelvi zavart ki akarjuk szűrni. Amennyiben nem szentelnek szükséges figyelmet a kórelőzmény adatainak vagy a pszichológiai tesztek értelmezésének, sok fejlődési diszfáziás gyereket tartanak értelmileg gátoltnak. A pszichológiai tesztek gyakran nyelvfüggő tesztek, ezért eredményeik megbízhatatlanná válnak, amikor fejlődési diszfáziás gyerekekkel végzik. A nyelvi felfogási rendellenességgel bíró gyerekek hajlama van arra, hogy autisztikus módon fejezze ki magát. A tapasztalat azt mutatja, hogy nem szokatlan olyan gyereket találni, aki másodlagos lelki vagy autista tünetet mutat, vagy határesetnek van minősítve, és kezelés után tisztán látszanak a fejlődési diszfázia je-

lei. Azokra a gyerekekre, akik ugyan elsajátítják a beszédet – lehet, hogy kicsit későn, de teljesen tartalom nélkül –, vagy akiknek nincs kommunikatív nyelvi készségük, szintén úgy utalnak, mint „ismétlésees autistára”, vagy úgy diagnosztizálják, mint „szemantikus, pragmatikus szindrómában” vagy „atipikus (nem tipikus), kiterjedt gyerekkori fejlődési rendellenességben” szenvedőt. Ezek a gyerekek gyakran produkálnak autisztikus tüneteket. Az autizmus és a fejlődési diszfázia közötti különbséget nem könnyű meghatározni, miután a fejlődési diszfáziás gyerekek másodlagos autisztikus reakciókat produkálnak, míg azok a gyerekek, akik elsődlegesen autisztikusak, gyakran súlyos fejlődési nyelvzavarban szenvednek, amely befolyásolja pontos helyüket egy későbbi autista terápia megállapításában. Fontos kiemelni, hogy az autizmus nem egységes kórtani fogalom, és a gyerekek produkálhatnak autisztikus reakciókat mindenféle szervi kórtan hatására, a környezet reagálásától függően. Az autisztikus gyerekek gondolati és nyelvi befogadóképessége máshogyan zavart, mint a fejlődési diszfáziás gyerekéké. Látnunk kell azonban néhány alapvető és meghatározó különbséget a nyelv- és beszédfejlődésben az autista, illetve a fejlődési diszfáziás gyereknél.

A rámutatás és a szemkontaktus a kommunikációs fejlődés nagyon fontos állomásai

A korai kommunikáció feltételei és fejlődési fokai

A gyerek/csecsemő:

- érzékenyen reagál a nyelvre;
- hangoztat;
- gesztusok és hangadás útján fejleszti a kommunikációt.

Akaratlagos kommunikáció:

- 7-8 hónapos kor körül fejlődik.
- A csecsemő szándékos viselkedésével elnyeri a felnőtt figyelmét és segítségét.
- Fokozatosan válik világossá, hogyan érhetik el céljukat mások segítségével.

Az akaratlagosság stabilizációjának feltételei:

- A gyerek szemkontaktust tart a felnőttel, gesztusok és hangoztatás közben változtat tárgy és személy között.
- A gyerek gesztusai és hangoztatása állandósulnak és ritualizálódnak.
- A gyerek tesz egy mozdulatot vagy hangoztat, mikor választ vár a kommunikáló partnerétől.
- A gyerek kitart kommunikációs szándéka mellett, ha valami nem érthető számára, illetve ha a partner számára nem világos a kommunikáló szándék. Néha változtat magatartásán, hogy világosabbá váljon a cél.

Kommunikációs célok fejlődése a gyerekeknél

1. Az interakció szándékos jelei megjelenése
2. Kérések, parancsok, kérdések megjelenése.

Az interakciós módok változhatnak, de általánosságban mindenkire vonatkoznak.

Ha nagyon korán észrevesszük e kommunikációs fejlődési fokok hiányát, illetve nem megfelelő ütemben való fejlődését, az alapelv, hogy csak a lépcsőzetes interakció kialakítása vezethet célra. Ezeknek a fejlődési fokoknak a betartására kell törekednünk. Szem előtt kell tartanunk, hogy csak a játékos interakció segíthet a gyermeknek a megfelelő lépcsőfokok elérésében. A más emberekkel történő interakció különböző típusai a gyermek fejlődését eredményezik. Az emberi kapcsolatok fontossága nélkülözhetetlen a gyermek fejlődésében. *Az ember úgy teremtődött, hogy a másik emberhez való viszonyából tanuljon és fejlődjön: az agy és a gondolkodás nem fejlődik emberi kapcsolatok nélkül. Emberi kapcsolatok nélkül nem fejlődik az önértékelés, a kezdeményezőkézség és a kreativitás sem. Még az agy intellektuálisabb funkciói – logika, döntés, absztrakt gondolkodás – sem fejlődnek állandó kapcsolati forrás nélkül. A legkorábbi tanulás nagy része is a másik emberrel való viszonyban valósul meg.*

A csecsemő úgy tanulja meg az ok-okozati összefüggést, ha leejti a kanalát és látja, amint az a földre esik. De már sokkal korábban és sokkal többet tanul a mosolygásból és annak viszonzásából vagy a jól intonált dallamos hangból. Később tanul abból, amikor kinyújtja karját a mama felé, és ő felveszi.

Az ilyen tanulásból származó öröm sokkal intenzívebb, a mama reagálásának finomsága sokkal gazdagabb. Ez a fajta gazdag és intenzív reagálás, amely mélyen beleivódik a gyerek érzelmeibe, csak emberi kapcsolatban képzelhető el. A gyermek azután felhasználja az érzelmi ok-okozat tudományát („én miattam történnek dolgok”) a fizikai valóságban is. A hagyományos észleléstanulás nézettel teljesen ellentétes ez a nézet, mármint hogy az érzelmi tanulás az első, és ez az alapja az észlelésnek. Ez a belső élet nélkülözhetetlen a különleges, kicsit más törődést igénylő gyerekek intellektuális és érzelmi fejlődésének mobilizálásához.

Az érzelmeknek fontos szerepük van a tanulásban. Az interakción keresztül mobilizálhatjuk gyermekünk érzelmi életét a tanulás felhasználásával. Min-

den esetben feszültséget kell elérjünk ahhoz, hogy a megfelelő hatás valamilyen érzelmi reakciót adjon, s ennek következtében tevőleges reakció legyen.

Gyermekünket interakcióba vonva, érzelmei hasznosításával – érdeklődését és motivációját követve nagy segítségére lehetünk a fejlődési fokok elérésében. *Segíthetünk* neki abban, hogy *akarja* megtanulni, hogyan figyeljen ránk, hogyan vegyen részt egy párbeszédben, *ösztönözhajjuk*, hogyan kezdeményezzen, hogyan tanulja meg az összefüggéseket és a logikát, hogyan oldjon meg problémákat, még mielőtt beszélni kezdene, és hogyan induljon el a képzelet világában. Miután közösen nyitunk meg és zárunk be kommunikációs köröket, egyben segítjük összekapcsolni az érzelmeit és a viselkedésével közvetített akaratát (pl. amikor rámutat egy játékra), sőt a szavait és ötleteit („Add ide”!). Azáltal, hogy célratörően segítünk neki összekapcsolni az érzelmeit a viselkedésével és a szavaival, lehetővé tesszük, hogy a gyermek összetettebb kapcsolatba kerüljön velünk és a világgal – ösztönösebben, rugalmasabban és nagyobb kedvvel. Ezáltal biztosabb alapokra tesz szert a megismerésben.

Azoknak a gyerekeknek, akiknél már idejekorán láthatók azok a jelek, amelyek megnehezítik a kapcsolatteremtési lehetőségeiket, óriási gyakorlatra van szükségük ahhoz, hogy az akaratuk vagy az érzelmük viselkedéssel, majd később a szavakkal legyen összekapcsolható. Mint amikor egy jobbkezes ember azt tanulja, hogy kell egy labdát bal kézzel dobni, nekik újra és újra gyakorolni kell a feladatot, amíg tökéletes nem lesz. Az együtt töltött interakciós játékidő gyermekünk gyakorlási ideje. Minden alkalommal, amikor leülünk a gyerekkel a földre és közösen csinálunk valamit – spontán, örömmel, a gyerek érdeklődését és motivációját követve –, már segítünk neki abban, hogy felépítse az érzelmek és a viselkedés, sőt a beszéd közti kapcsolatot, és hogy előre haladjon ebben a fejlődésben.

Gyakorlati tudnivalók a speciális játékokhoz

„Speciális” fejlesztő játék alatt átlagos interakciót és spontán szórakoztató játékot értünk. Nem olyan, mint a fejlesztő játék, aminek van egy fejlesztési funkciója, és amelyben majd a gyermek aktív játszótársa lesz a felnőttnek. Itt a gyermek az elsődleges, a felnőtt szerepe, hogy *kövessen a gyermeket és játssza vele azt, ami leköti az érdeklődését*, de ezt oly módon tegye, hogy *ösztönözze a köztük közötti interakciót*. Ez azt jelenti, hogy ha ő például autókat akar gurítani, akkor gurítsuk vele, esetleg gyorsabb autót vagy egy versenyautót ajánljunk, ha szükséges, ütközzünk össze az ő autójával – bármit csináljunk vele, ami interakciót eredményez. Ha ő például, kockákból építeni akar, építsünk vele, kockákat téve az ő tornyához, esetleg le lehet dönteni egy részt a toronyból egy „haj” felkiáltással. Bármilyen tevékenység jó, ami interakciót eredményez. A felnőtt szerepe az, hogy konstruktív segítséget adjon, és addig „provokálja” a gyermeket, amíg a kétszemélyes interakció létre nem jön. A gyermeket kö-

Az anya-gyerek
kapcsolathoz
elengedhetetlen
a fizikai kapcsolat

vetni azt jelenti, hogy a gyermek érdeklődésére és hajlandóságára építünk, ami nem szükségszerűen jelenti a gyermek követését mindenben. Sok szülő és szakember gyakran passzívan követi a gyereket anélkül, hogy nyitást vagy zárást idézne elő a kommunikációs körökben. Aktívan követni a gyermeket viszont építkezést jelent úgy, hogy a gyerek cselekedete szó szerint kényszerítse a gyereket arra, hogy ő akarjon egyre több kommunikációs kört nyitni és zárni. A gyermek önmagától is építkézhet a szülő próbálkozására, hogy az interakciót kiszélesítse. Máskor a szülőnek kell sokkal határozottabbnak lenni, de mindig a gyerek érdeklődési területének megfelelően. Például amikor a gyermek egy hintalóra koncentrál, nem figyel a felnőtt „lovacska” szavaira és elindul az ajtó felé, megállhatunk a hintalóval az ajtóban. Ezzel arra ösztönözhetjük őt, hogy kifejezze magát gesztusokkal vagy szavakkal, és egyben megnyisson és bezárjon néhány kommunikációs kört. Aktívan és ösztönzőleg követjük az ő hintalovas érdeklődését, sétáját az ajtóig úgy, hogy nem vele megyünk, hanem építünk arra, amit csinál. Ez kezdetben nem lesz egyszerű. Néhány gyerek ilyen feladatokban körömszakadtáig harcol, hogy hagyják békén. Ilyenkor játékosan kell ellenállnunk neki, szó szerint a gyerek útjába állni azért, hogy interakciót érzünk el. Idővel ő kitalálhatja, hogy mit szeretnénk csinálni vele, és ez tetszhet is neki. Ha ez egyszer megtörténik, elkezdhetjük kiszélesíteni az interakciót és rászorítani őt a játékon keresztül, hogy zárja be a kommunikációs kört. Ahogy nő az emocionális (érzelmi) kifejezőképessége, a gesztusokkal történő kommunikációja, úgy lehet bevezetnünk az ötletek széles tárházát. Ha egy bábót a kezünkre húzunk, vagy egy babát beleteszünk a kocsijárába, amit húz, megnyerhetjük őt egy teljes imitált játéknak; ha játéknak egy szereplőjévé válunk, folytathatjuk az interakció ösztönzését szavak bevezetésével. Ahogy az általa elképzelt helyzetek bonyolultabbá válnak és a

nyelvkészsége nő, segíthetünk neki az érzések szóbeli kifejezésében az imitálás helyett. Ösztönözhetjük a kommunikációs körök zárására, ugyanúgy, ahogy a gesztusok körét zárja. Más szóval minden megkezdett kommunikációt fontos, hogy lezárjunk, vagy segítsük a gyereket, hogy ő zárja le. Így fokozatosan lehet őt elcsábítani a logikai gondolkodás és később a fantázia világába.

Az érzelmi fejlődésben különböző képességek vesznek részt, amit a gyerekek meg kell tanulnia a kommunikáció, a gondolkodás és öntudatának formálása érdekében. Az interakciós játék célja nem korlátozódhat szigorúan ezekhez a fejlődési fokozatokhoz, mert több közülük átfedi egymást a gyerek tanulási folyamata során. Három alapelvet be kell tartanunk, amelyek szükségesek a kommunikáció kialakításához annak fejletlensége, illetve elmara-dása esetén.

Az alapelvek egymásutánisága meghatározott.

1. alapelv: a figyelem és intimitás megteremtése

Amint a gyermek megtanulja, hogyan maradjon nyugodtan, kifejlődik benne egyúttal az érdeklődés a felnőtt irányába, miután ő a világon a legfontosabb személy számára. Mindketten azon fáradoznak, hogy megteremtsék a kölcsönös figyelmet és elfoglaltságot. A szülő feladata az, hogy segítsen a gyerekének arra hangolódni, és élvezze az ő jelenlétét.

2. alapelv: kétoldalú kommunikáció

A kétoldalú kommunikációval segítünk a gyermeknek megtanulni, hogyan nyissa és zárja be a kommunikációs köröket: először finom arckifejezéssel és szemvillanással, szavak nélküli dialógussal. A gesztusokkal felépített dialógus által az interakciót, a logikát és a problémamegoldást építgetjük. A kétoldalú kommunikációval a dialógust ösztönözzük, miközben segítünk a gyerekek érzelmeinek, kezének, arcának és testének használatában azért, hogy kifejezhesse kívánságait, szükségleteit és szándékait. Egy idő után hozzá tudjuk majd segíteni a gyereket sok kommunikációs kör nyitásához és zárásához egy igen összetett, problémamegoldó dialógus formájában.

3. alapelv: Logikai gondolkodás

Gyermeekünknel kapcsoljuk össze a fogalmakat és az érzéseket úgy, hogy ez a világ logikai megértését eredményezze! Ezzel segítjük elő, hogy logikai úton össze tudja kapcsolni gondolatait.

20 hónap fölött már jól megfigyelhető a komplex kommunikáció

A gyerek megfigyelése

Meg tudja-e nyugtatni saját magát a gyerek? Tud-e kedves és melegszívű lenni?

Létre tud-e hozni kétirányú kommunikációt gesztusokkal, ki tud-e fejezni finom érzéseket, és tud-e nyitni és zárni kommunikációs köröket sorozatban?

Tud-e szimbolikus játékban részt venni, vagy tud-e olyan szavakat használni, amelyek szándékot vagy kívánságot közvetítenek („Kérek inni”)?

Össze tudja-e kapcsolni a gondolatait logikusan, és tud-e beszélni egy bizonyos ideig?

Bármilyen megfigyelés, amit a gyermekről korábban alkottunk, most segíthet eldönteni, milyen területen van szükség a segítségre, és milyen területeken erős a gyermek.

A gyerek és felnőtt kapcsolatának megfigyelése

Meg kell figyelni különböző korú csecsemők és a hozzájuk tartozó felnőtt kapcsolatát ahhoz, hogy pontos képet kaphassunk arról, hogyan fejlődik a csecsemő kommunikációs képessége, illetve hogy mennyire fejleszti ezt az őt gondozó felnőtt. A megfigyelésben tapasztaltak egyben tanácsként is alkalmazhatók, amennyiben kapcsolatot rosszul teremtő, illetve kapcsolatot nehezen kezdeményező csecsemővel találkozunk.

Kommunikáció – interakció anyja és a csecsemő között

Néhány példa a kölcsönös interakciókra 3, 6, 9 és 12 hónapos korban. A példák megfigyelési szempontokat is jelentenek.

Három hónapos:

- Amikor a csecsemő valamit tesz → az anyja „megmagyarázza” mint interakciót, és hozzáteszi saját jelzéseit: beszéd, mosoly → a csecsemő oda-

fordítja a fejét → az anya megvárja, míg a csecsemő feléje fordul és új ingert ad.

- Amikor a csecsemő gőgicsél, mosolyog → az anya teheti ugyanazt vele egy időben → a csecsemő egyidejűleg reagál → az anya folytathatja a kommunikációt.

Hat hónapos:

- Amikor a csecsemő egy tárgy felé néz és testével a tárgy irányába jelzés értékű mozdulatot tesz → az anya megnevezheti a tárgyat, megfoghatja, mondhat róla jellemző tulajdonságokat (pl. nagy, puha, stb) → a csecsemő foroghat a tárgy eléréséért vagy az anyával szembe fordulásért → az anya folytathatja a beszédet.
- Amikor a csecsemő gügyög, nevetgél → az anya örömet mutatva reagálhat, nevető hangot adva teljes arckifejezésével → a csecsemő folytathatja az öröm kifejezését → az anya megpusztilhatja, megérintheti – kifejezve a kellemes érzést.

Kilenc hónapos:

- Amikor a csecsemő rámutat valamire → az anya odaadhatja, felemelheti, megnevezheti a tárgyat → a csecsemő az anya felé fordulhat, folytathatja érdeklődését a tárgy iránt → az anya folytathatja a beszédet.
- Amikor a csecsemő kezdeményezi, pl. „kukucs” játékot → az anya belemeleg a játékba → a csecsemő folytatja a megkezdett játékot → az anya visszatérhet a játékhoz.

Tizenkét hónapos:

- Amikor a csecsemő nevet vagy veszekszik → az anya odafigyel a viselkedésére → a csecsemő megváltoztathatja viselkedését → az anya megismogathatja, szólhat, beszélhet hozzá.
- Amikor a csecsemő mond egy szót → az anya azonnal reagálhat rá → a csecsemő utánozza az anya hangját.

A kétoldali kölcsönös jelzések a csecsemő és az anya magatartásából fakadnak, a fejlődés elősegítése, illetve a fejlődés megteremtésének lehetősége és befolyásolják egymást. Elég valószínűnek tűnik, hogy a gyakori ismétlődés vagy akár tudatos ismétlés erősítik a kapcsolat kialakulását.

Ebben a fejlődési menetben fontos szerepe van a szülőkkal, gondozókkal való interakciónak. A környezet minden társas kapcsolattal segítségére lehet a normál kommunikáció törvényszerű fejlődésének. A kétoldalú kapcsolat mindkét fél részéről aktivitást feltételez, ehhez számtalan tanácsra, illetve megfigyelésre van szükség. A szakszerű megfigyelés célja, hogy minél részletesebb információk legyen a csecsemő magatartásának fejlődéséről, képességeinek fejlesztési lehetőségeiről. Az emberi társadalom az értelmi és érzelmi interaktív kapcsolatokon alapul, és ezek fejlesztik, így elengedhetetlen az egészséges fejlődés elősegítése, illetve a fejlődés megteremtésének lehetősége.

A szakember feladata a korai felismerésben.

A beszéd és nyelv fejlődésével foglalkozó szakember legfőbb kihívása, hogy segítse a kisdedek, a bizonyos okokból veszélyeztetett gyermekek és más fiatalok elmaradott beszéd- és kommunikáció fejlődését. Nemcsak a legutóbbi kutatások teszik indokolttá, hogy beavatkozzunk a korai kommunikáció fejlődésébe, hanem emberi jó érzésünk is „előírja”, hogy kötelességünk segítséget nyújtani minden fejlődésben lemaradt gyermeknek. Az elsődleges kérdés az, hogy hogyan alakítsunk ki egy természetes kommunikációs kapcsolatot otthoni és terápiás körülmények között ahhoz, hogy ténykedésünkkel elősegítsük a tanulási és kommunikációs folyamatok fejlődését.

Korai beavatkozásunkkal, nemcsak a nyelvi lemaradásban szenvedő gyermekeket segítjük, hanem a családi, illetve „szociális környezetét” is. Idetartozik a játékkörnyezet, amely természetes támogatást ad a kommunikáció és a nyelv fejlődésében. Az alaptézis az, hogy a normál fejlődésű gyermek megtud tanulni együttműködni és kommunikálni minden személyes érintkezésben, minden emberi kapcsolatban. Részben kutatások, részben saját gyakorlati tapasztalatok bizonyították, hogy a szociális és kommunikációs fejlesztés nem korlátozható direkt terápiás és tanítási folyamatokra, hanem természetes partnerkapcsolatot kell létesítenünk a kisdeddal és szülővel egyaránt. Másik következtetésünk, hogy a gyermek fejlődése több területen egy időben, illetve szabályok által irányított sorrendben történik: kognitív, szenzomotoros, szociális, kommunikációs, emocionális területen. *Több kutató elismeri, hogy mind a fejlődésbeli, mind az emocionális lemaradás többnyire biológiai faktorokból ered. Az idejében való felismerés, a jól átgondolt fejlesztő gondozás és az aktív segítő környezet pótolhatja a fejlődési lemaradást, és alakíthatja ki a végső eredményt. A fejlődési lemaradások korai felismerése a legmegfelelőbb módon a szülők bevonásával történhet. Ehhez nekik szakzerű tanácsadásra és megértő védőnői segítségre van szükségük. Ehhez kívánta hozzásegíteni minden érdeklődőt ez a tanulmány.*

Felhasznált irodalom

- Affolter F: Az észlelési funkciók zavartalan és patológiás fejlődésének szempontjai, Tankönyvkiadó, Budapest, 1991.
- Greenspan, S.I. The challenging child: Understanding, raising, and enjoying the five „difficult” types of children. Reading, MA: Addison Wesley, 1995.
- Greenspan, S. I. Building healthy minds. Perseus Publishing, Cambridge, Massachusetts, 2000.
- Katona, F: Az öntudat újraébredése, Medicina, Budapest, 2001.
- Katona, F: Klinikai fejlődésneurológia, Medicina, Budapest, 1999.
- Piaget, J: Az értelem pszichológiája, Gondolat, Budapest, 1993.

„A kezdet megrajzolja az életpályát” – idézheti fel e gondolatot az alábbi tanulmány. A kisgyermekkorai fejlődés jelentőségéről árulnak el sokat azok az itt bemutatott fejlődést befolyásoló tényezők, amelyek – negatív hatások esetén – akadályozhatják is a fejlődést.

A tanulmány fontos szemléleti elemet hangsúlyoz, amikor a biológiai és a környezeti tényezők ismertetésekor kiemeli: a csecsemő- és kisgyermekkorban a fejlődési megtorpanások, lemaradások korai felismeréssel és fejlesztéssel még jelentős mértékben kiegyensúlyozhatók, illetve visszafordíthatók. Fontos mindez az alapvető cél megvalósításához: hogy a Biztos Kezdet Klubokban gondozott családok gyermekei az iskoláskor kezdetére érik el képességeik maximumát. Sokszerűen látja és láttatja meg, hogy „a szülői szerep erősítése a kulcsa a gyermek fejlesztésének”. Nagyon jól hasznosítható az a 0–5. éves korig kidolgozott táblázat, amely havonkénti bontásban tükrözi a csecsemő, illetve a kisgyermek domináns tulajdonságainak fejlődési ütemét.

A szerkesztők

A CSECSEMŐKBEN ÉS KISGYERMEKBEN REJLŐ KÉPESSÉGEK KIBONTAKOZÁSÁNAK SEGÍTÉSE A BIZTOS KEZDET PROGRAM KLUBJAIBAN

Scheer Ferencné

Minden gyermek alapvető joga, hogy megfelelő körülmények biztosításával elősegítsük optimális fejlődését. Szülők, gondozók, nevelők, gyermekorvosok, védőnők, családgondozók közös hivatása és felelőssége ennek biztosítása. Megfelelő körülmények között a gyermekek a rájuk jellemző egyéni ütemben fejlődnek, egyesek a szokásosnál lassabban, mások az átlagosnál gyorsabban. A gyermekek egy részének fejlődése azonban jelentősen megkésve alakul, vagy kóros irányú. Ezeknek a gyermekeknek és az őket nevelő családoknak külön segítségre van szükségük, hogy előnyös tárgyi és személyi feltételek

biztosításával a gyermek képességei kibontakozzanak, és funkcióéretté válnak.

Röviden nézzük meg, milyen tényezők befolyásolhatják a csecsemők és kisgyermek fejlődési lemaradásait!

Fejlődést befolyásoló tényezők

A gyermek fejlődését a veleszületett képességek, valamint a környezet együttes hatása alakítja. Az élet folyamán dinamikus együttműködés érvényesül a génnek és a környezet között. A gyermek élményei, tapasztalatai messzemenően befolyásolják, hogy az adott biológiai kereten belül a genetikus program milyen mértékben valósul meg.

Az egészséges fejlődést igen sok tényező veszélyezteti. A leendő gyermekért érzett felelősségvállalás miatt ismernünk kell ezeket.

1. Biológiai tényezők

Prenatális (*születés előtti*) időszakban

Genetikai hatások:

- Kromoszóma-rendellenességek
- Génhibák
- A családban előfordult értelmi, érzékszervi, mozgásszervi fogyatékoság, ismert, veleszületett betegség, fejlődési hiba, vagy anyagcserezavar
- Rokönházasság
- A szülő pszichiátriai betegsége

Intrauterin (méhen belüli) hatások:

- Akut vagy krónikus betegség, gyógyszerfogyasztás
- Dohányzás, alkohol- vagy drogfogyasztás
- Fertőzések a várandósság idején
- Toxaemia
- Placenta, illetve magzatvíz-rendellenességek

Kockázati tényezőket jelentenek:

- Megelőző vetélések, halvaszülés
- Az anya nagyon fiatal életkora (15 évnél fiatalabb)
- A nem gondozott terhesség

Neonatalis (*újszülöttkori*) tényezők:

- Szülési szövődmények
- Koraszülöttség, méhen belüli sorvadás

- Iker (többes) magzat
- Neurológiai kóros tünetek, koponyaűri vérzés, görcsök
- Gépi lélegeztetés
- Biokémiai rendellenességek (hyperbilirubinaemia, hypoglykaemia),
- Anyagcsere-betegségek
- Sepsis, meningitis

Postnatális (*születés utáni*) tényezők

Biológiai tényezők:

- Központi idegrendszeri gyulladások, betegségek, traumák
- Eszméletvesztéssel járó állapotok
- Toxikus hatások (ólom, szennyezett ivóvíz)
- Gyakori fertőzések (külön figyelmet érdemel a krónikus otitis media) krónikus betegségek

2. Környezeti tényezők

Család

A gyermek számára nyújtott érzelmi biztonság mellett a család egyben a szociális tanulás elsődleges színtere is. A család működését számtalan tényező befolyásolja:

- Családstruktúra
- Válás, egyedülálló szülő
- Család státusza, (szülők iskolai végzettsége, korlátozott nyelvi kód, lakáshelyzete, munkanélküliség stb.)
- Ingerszegény környezet
- Hibás anya-gyermek kapcsolat
- Szülők mentális betegsége
- Nevelési módszerek

A korai fejlődési sajátosságok jelentős mértékben meghatározzák az idegrendszer számos működési sajátosságát. A korai fejlődés szakaszában az alultápláltság – ami nem feltétlenül soványságot jelent, nem mennyiségi, hanem minőségi táplálékhiányt: a csecsemő és kisgyermek életkorának megfelelő, fejlődését biztosító fehérje, szénhidrát, zsírok, vitaminok, ásványi anyagok, nyomelemek optimális összetételének hiányát – csökkenti az agy növekedését, gátolja az intellektuális fejlődést, és maradandó idegrendszeri károsodást okoz. Tudnunk kell, hogy a fejlődési folyamatok szorosan összefüggnek. A mozgás fejlődésének meghatározó szerepe van az észlelés és a megismerő tevékenységek fejlődésében, valamint a szociális képességek – az én-tudat, az önuralom, a tolerancia, az együttműködés képességei és a társas kapcsolatok – alakulásában is.

A mozgás, a beszéd, a megismerő tevékenységek fejlődése, a testséma (testvázlat) kialakulása egymástól elválaszthatatlan, egymás függvényeként fejlődő folyamatok. A gyermekek születésüktől interakcióban vannak a környezetükkel, tanulási folyamataik közvetítő közege az őt gondozó személy, az ingergazdag motiváló környezet és a játék.

Piaget (1993) az emberi egyedfejlődés első két évét az érzékszervi-mozgásos (*szenzomotoros*) periódusként értelmezte, amelyet minden további fejlődés alapjának tekintett.

Az első életevek fejlődési üteme és minősége hatással van egész életünk alakulásában. A fejlődési folyamat töretlenségéhez, pozitív irányához optimális biológiai és környezeti feltételekre van szükség. Mind a biológiai, mind a környezeti veszélyeztetettség lassítja és torzítja a fejlődés harmóniáját. Az alapsérülésre ráépülhetnek más rendellenességek, a torzulás fokozódik.

Csecsemő- és kisgyermekkorban a fejlődési megtorpanások, lemaradások korai felismeréssel még jelentős mértékben kiegyensúlyozhatóak, visszafordíthatók.

A Biztos Kezdet Klubokban dolgozók szakmaközi együttműködéssel, megfelelő szakmai tudással, a tárgyi környezet biztosításával, a szülővel való szoros együttműködéssel, a családi környezet pozitívumainak megtartásával, azok hiányosságainak pótlásával vállalkozhatnak arra, hogy az általuk gondozott családok gyermekei az iskoláskor kezdetére elérjék képességeik maximumát.

A családokkal való együttműködés nagyon sok türelmet, empátiát, elfogadást és bizalmat kíván a munkatársaktól a cél – a gyermek fejlődési esélyeinek növelése – érdekében.

A szülői szerep fejlesztése, erősítése a kulcsa a gyermek fejlesztésének. Alaptételként kell elfogadnunk, hogy minden szülő a legjobbat akarja gyermekének, ő ismeri a legjobban, őhöz fűzi a legszorosabb kötelék, vele tölti a legtöbb időt. Olyan partneri kapcsolat kialakítására kell törekednünk a szülővel, amelyben szorongásai oldódnak, a szakemberrel szemben nem kiszolgáltatott, hanem partneri helyzetben van, amely erősíti önbizalmát, vezető szerepét, problémamegoldását, mégsem éli meg a magára hagyatottság szorongató élményét.

Milyen technikákat alkalmazhatunk?

- A szülőknél a pozitívumokra való támaszkodás.
- Biztatni a szülőket, hogy pozitív szociális interakciókat, játékokat kezdeményezzenek, és válaszoljanak a gyermek viselkedéseire.
- A szülők ismeretekhez való juttatása a csecsemők és kisgyermekek átlagos fejlődéséről, segítségnyújtás a gyermek fejlődését elősegítő megfelelő eszközök és tevékenységek kiválasztásában.
- Segítsük hozzá a szülőket, hogy ismerjék fel és válaszoljanak a csecsemő és kisgyermek kapcsolatkezdeményezési jelzéseire.
- A gyermek jelzéseinek, tevékenységének pozitív megerősítésére.

- Közös játék során a szülői viselkedés modelljének kifejezésére nyújtunk mintát (pl. öröm).
- Segítsük elő a szülők önállóságát, bátorságát.
- A szülő-gyermek kapcsolat egyéni stílusait, kulturális különbségeit fogadjuk el, pozitívumait támogassuk, hiszen nem csak egy kívánatos forma létezik.
- Családok, gyermekek testi- és lelkiegészség-védelme, minta és információ nyújtása.
- Barátságos, a különböző korosztályok életkori sajátosságainak megfelelő játéktér, figyelem és idő biztosítása.
- Törekvés az esélyegyenlőség feltételeinek megteremtése már a korai életévekben.

A munka módszerei:

1. A szülőkkel való beszélgetés nagyon fontos szempontja az időtényező, a beszélgetés helye, légköre és a beszélgetés tartalma.
2. A beszélgetés célja, hogy minél több információhoz jussunk a biológiai és környezeti tényezőkről. A pontos megismerést segítik az együttműködő partnerek – védőnő, gyermekorvos, családgondozó – megfigyelései, tapasztalatai a családdal való együttműködés során.
3. A gyermek életkorára való tekintettel a fejlődési szintek megállapításánál egyetlen módszer a megfigyelés.
4. A megfigyeléseket a gyermek által már szokott környezetben, több alkalommal célszerű elvégezni, hiszen nagyon sok külső és belső tényező befolyásolhatja a kisgyermek viselkedését. Egy-egy megfigyelés 20 perces időszakokban, 1-2 perces bontásban, a tevékenységek megnevezésével, a benne lévő kapcsolatok megfigyelésével történhet. A játéktevékenység megfigyelésénél a játékeszközök használata, a játéktevékenység leírása, a spontán vagy külső eltérülés okai, válaszreakciói kerüljenek előtérbe. A megfigyeléseknél tapasztaltakra kérdezzünk rá a szülőre (mindig így szokta a gyerek ezt otthon is csinálni).
5. Célszerű a megfigyeléseket valamilyen módon rögzíteni, a segítő szakemberekkel konzultálni, hogy a fejlődési szint megállapítható legyen.

A fejlődés és fejlesztés legfontosabb területei:

- Nagymozgások
- Finommotorika
- Szociális-érzelmi terület
- Megismerő terület
- Kommunikáció
- Önállóság, önkiszolgálás

Amire a megfigyelésnek ki kell kiterjednie:

- Megjelenés, testalkat, testarányok, ápoltság, gondozottság, arckifejezés, mimika (szülő és gyermeke)
- Az anya-gyermek kapcsolata
- Gyermek és más családtag (apa, testvérek) kapcsolata
- A gyermek viselkedésére a gondozási műveletek alatt, alvási szokások, ébrenléti idő (korától függően)
- Nagymozgások szintje
- Finommotorika
- Végzett tevékenység, játék, (játékeszközök, a használat módja, a játék ideje, kitartása)
- Társakhoz, ismert és ismeretlen felnőtthöz való viszony
- evés-ivás közbeni együttműködés, önállósági törekvések az étkezések során
- Szükségletek jelzése, (beszéd, kommunikáció)
- Érzelmi megnyilvánulások siker- és kudarcélmény esetén
- Önállósági kezdeményezések, önellátás szint (öltözködés, mosakodás, étkezés, szobatisztaság, játék stb.)

Hogyan állapíthatjuk meg, hogy a csecsemő és a kisgyermek megfelelő ütemben fejlődik? Segítségként ajánlom az alábbi fejlődési táblát, ahol a különböző fejlődési folyamatok, nagymozgások, finommotorika, szociális és érzelmi terület, értelmi, kommunikációs és önkiszolgáló tevékenység életkoronkénti szintjét „x” jelöli.

Fejlődési táblázat, 0–18 hónapos csecsemőkre és kisgyermekre vonatkozóan

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
A tevékenység megnevezése																		
Erős hangra összerезzen		x	x															
Emberi hangra figyel		x	x															
Rövid ideig arcra fixál		x	x															
Fejét hason fekve átfordítja		x	x															
Kezek ökölben, flexió tartás		x	x															
Fejével a hang irányába fordul			x	x														
Torokhangot ad (pl. agggiii)			x	x														
25-30 cm távolságban arcot követ			x	x														
Arcra mosolyog			x	x														
Kezébe adott kisebb tárgyat megtart			x	x														
Flexió tartás csökken			x	x														
Elnyújtott magánhangzókkal gőgicsél, hangosan nevet					x	x												
Kezét a középvonalban nézegeti					x	x												
Pontosan nyúl tárgyakért					x	x												
Hason fekve alkarra támaszkodik, mellkasát emeli					x	x												
Oldalra fordul					x	x												

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
A tevékenység megnevezése																		
Gagyog, élvezi a hangadást							x	x										
Közvetlen hozzátartozókhoz fokozottan kötődik							x	x										
Kanál láttára száját nyitja							x	x	x									
Játékot egyik kezéből a másikba áttesz, szájába vesz							x	x										
Hasra és visszafordul							x	x										
Hason fekve egy kézen támaszkodva játékot kért nyúl							x	x	x									
Elejtett tárgy után néz							x	x	x									
Szótagokat ismételtet (pl. ba-ba-ba)									x	x	x							
Nevére felfigyel, tiltást ért									x	x	x							
Hol van...? – kérdésre ismerős személyre, tárgyra rámutat										x	x	x	x					
Ismerős személlyel huncutkodik, idegentől fél										x	x							
Öltöztetésnél kérésre kezét – lábát dugja										x	x	x						
Tárgyakat egymáshoz, alaphoz ütöget										x	x	x						
Felül										x	x							
Két ujjal tárgyat fog										x	x							

A tevékenység megnevezése	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Kúszik, mászik										x	x							
Egyszerű utasítást gesztussal kísérve megért											x	x	x					
Számaira érdekes dolgokra hanggal, mutogatással felhívja a környezetet figyelmét											x	x	x					
Játékot ki-be pakol											x	x	x					
Feltérdel										x	x	x						
Feláll, kapaszkodva lépeget											x	x	x					
Kézébe vehető ételt önállóan eszik											x	x	x					
3-5 szót mond												x	x	x				
Egyszerű utasítást gesztus nélkül megért													x	x	x			
Kapaszkodás nélkül lépeget												x	x	x	x			
Két tárgyat egymásra helyez													x	x	x	x		
Pohárból önállóan iszik														x	x	x		
A közös játékot élvezzi (mozgásos mondókák, labdagurítás)													x	x	x	x		
Játékot funkciójában használ (autót tologat, babát ringat)														x	x	x	x	
Lépcsőn fel-le mászik														x	x	x	x	x
Kanállal enni próbálkozik														x	x	x	x	x

A tevékenység megnevezése	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Zoknit, cipőt lehúz																x	x	x
Biztosan jár																x	x	x

Fejlődési táblázat, 15–60 hónapos kisgyermekekre vonatkozóan

A tevékenység megnevezése	19–21	22–24	25–27	28–30	31–33	34–36	37–39	40–42	43–45	46–48	49–51	52–54	55–57	58–60
Egyszerű kéréseket megért, szívesen teljesíti	x	x												
Könyvben ismert képre rámutat	x	x												
Babát altat, etet	x	x												
Felnőtt tevékenységét utánozza	x	x												
Egyforma játékokot kiválogat	x	x												
Összetett feladatot teljesít	x	x												
Firkál	x	x												
Felnőtt méretű székre felmászik	x	x												
Mi ez? kérdések		x	x											
Önállóan tisztán eszik		x	x	x										

A tevékenység megnevezése	19-21	22-24	25-27	28-30	31-33	34-36	37-39	40-42	43-45	46-48	49-51	52-54	55-57	58-60
Jól fut		x	x	x										
Lépcsőn kapaszkodva jár		x	x	x										
Szobatisztaság alakulóban		x	x	x										
9-10 kockából tornyot épít			x	x										
Társakkal (mellett) játszik esetenként játékokat megoszt				x	x	x								
Tompa végű ollóval ügyesen nyír				x	x	x								
Páros, zárt lábbal leugrik (dobogóról, heverőről)				x	x	x								
Lépcsőn váltott lábbal jár				x	x	x								
Használja az „én, engem, nekem” kifejezéseket				x	x	x								
Vezeték- és keresztnévét megmondja				x	x	x	x							
Ismeri a tárgyak funkcióját					x	x	x							
Érti a fölé, alá, fölött, alatt szóviszonyokat					x	x	x							

A tevékenység megnevezése	19-21	22-24	25-27	28-30	31-33	34-36	37-39	40-42	43-45	46-48	49-51	52-54	55-57	58-60
Napközbeni szoba- és ágytisztaság (szükségletét jelzi)					x	x	x							
Cipőt felhúzás					x	x	x							
Blúzt, inget, kabátot, nadrágot fel-, levesztés, kigombolás					x	x	x							
Önállóan tisztán eszik, mosakodik, törölközik					x	x	x							
Triciklit pedállal hajt					x	x	x							
Fél lábon ugrál					x	x	x							
Konstruktív játékokat játszik					x	x	x							
Utánzó játékot (szerepjátékot, főz, szerel stb.) játszik					x	x	x							
Miért? kérdések						x	x	x						
Képletből rajzol							x	x	x					
Társakkal együtt játszik, kisebb szabályokat alkalmaz							x	x	x					

	19-21	22-24	25-27	28-30	31-33	34-36	37-39	40-42	43-45	46-48	49-51	52-54	55-57	58-60
A tevékenység megnevezése														
Számfogalom megjelölése							x	x	x					
Játékok csoportba rendez							x	x	x					
Kockából híd, alagutat épít							x	x	x					
Nagyobb-hosszabb fogalmakat érti							x	x	x					
Négyzavas mondatokban beszél							x	x	x					
Spontán elmeséli élményeit							x	x	x					
Ollóval vonalmentényír							x	x	x					
Összetett mondatokban beszél									x	x	x			
Szívesen hallgat mesét									x	x	x			
Alapszíneket felismeri									x	x	x			
Rajzai felismerhetők									x	x	x			
Ember rajzai két testrészből állnak (fej, törzs)														

	19-21	22-24	25-27	28-30	31-33	34-36	37-39	40-42	43-45	46-48	49-51	52-54	55-57	58-60
A tevékenység megnevezése														
Szerepjátékot játszik (szabályokat alkalmaz, szerepek felosztására, cseréjére képes)									x	x	x			
Közepes méretű gombot begombol									x	x	x			
Három utasítást sorrendben követ									x	x	x			
Beszéde idegen számára jól érthető											x	x	x	x
Használja a múlt időt											x	x	x	x
Fantáziadús történeteket mesél											x	x	x	x
Nappali és éjszakai szobatisztaság											x	x	x	x
4-5 társal kooperatívan együtt játszik											x	x	x	x
Emberrajzán legalább hat testrész van											x	x	x	x
12 részből álló puzzle-t összerak											x	x	x	x

A tevékenység megnevezése	19-21	22-24	25-27	28-30	31-33	34-36	37-39	40-42	43-45	46-48	49-51	52-54	55-57	58-60
Tárgyak anyagát megkülönbözteti (miből van a kanál, cipő, asztal stb.)											x	x	x	x
Biciklizik											x	x	x	x
Versenyez											x	x	x	x
Cipőt bekötni próbál											x	x	x	x

Megkésett fejlődésre utaló gyanújelek

Csecsemőkor

Az alvás-ébrenlét rendellenességei

Fel kell figyelni az olyan "apróságokra", mint a sok sírás, vagy a szokványostól eltérő alvás-ébrenlét ritmus. Gyanússá válhat, ha túl sokat alszik, "túl jó" a gyermek vagy ellenkezőleg, túlzottan irritábilis (ingerlékeny).

Látási magatartás

Kellően éber, nem síró csecsemővel 40 cm-es távolságon belül, kezdettől fogva lehet szemkontaktust létesíteni. A későbbiekben figyelemmel kell kísérenünk, hogy követi-e a közelében lévő arcot, tárgyakat, majd féléves kora után a szobában mozgó embereket. Egyéves kora környékén már az apróbb tárgyakat is észreveszi.

Hallási magatartás

A csecsemők hallási magatartása – főleg kezdő szülők számára – nehezen értékelhető, a közfelfogás az, hogy a csecsemők a zajokra kevésbé érzékenyek, mint az idősebbek, ezért egészen fiatal csecsemők hallási magatartására rá kell kérdezni a szülőktől:

- félálomban összerezzen-e apróbb zajokra;
- éber állapotban az anya hangjára orientálódik-e;
- felsírásakor az anya hangja megnyugtatja-e stb.

Figyelem, érdeklődés

Az érdeklődés és a figyelem hiánya vagy nem megfelelő minősége fejlődési zavarra utaló árulkodó jel. Különösen nehezen ítéltető meg a fiatal csecsemők figyelmi magatartása, érdeklődése, mert az ébrenlét időszakában éberségi szintjük nem egyenletes. Későbbiekben fontos megfigyelnünk, hogy mi kelti fel a gyermek érdeklődését, hogyan fedezi fel környezetét, miként viszonyul az emberekhez, tárgyakhoz, milyen a játéka, manipulációja.

Szociális fejlődés

2 hónapos kor környékén a gyermek a fölé hajló arcra visszamosolyog. Ez fontos mérföldkő a fejlődésben, amelynek késése gyakran összefüggést mutat a később megnyilvánuló zavart értelmi fejlődéssel. A gyermek 6 hónapos kortól egyértelműen megkülönböztetett módon reagál az általa jól ismert sze-

mélyekre. 8 hónapos kor után várjuk a „közös figyelem” kialakulását, amikor a gyermek hanggal vagy gesztussal felhívja az édesanya figyelmét a számára fontos tárgyra, eseményre, valamint egyértelműen reagál az édesanya kezdeményezéseire. Kérdezzünk rá, hogy megjelentek-e ezek az örömmegosztó, figyelemfelhívó gesztusok és hangadások. Ezek hiányában fokozott figyelemmel kell követnünk a gyermek fejlődését. A 8 hónapos kor környékén egyértelművé váló utánzás a tanulás fontos része, amelynek késése vagy esetleges elmaradása súlyos zavarok forrása lehet.

Nagymozgások

A mellékelt fejlődési táblázatból kiolvashatjuk, hogy melyik nagymozgásnak mi az elvárható ideje. A szülők első panasza általában a nagymozgások késése, viszont a nagymozgás mérőföldköveinek pontos megjelenése vagy enyhe fokú késése nem zárja ki az esetleges értelmi vagy egyéb fejlődési zavart. A fordított jelenségre is figyelniünk kell: kóros izomtónus-fokozódás jele lehet, ha a csecsemő hason „már korán, szépen tartja a fejét”, ha megcserélődik a szokásos fejlődési sorrend: előbb áll, azután ül le, vagy kimarad a négykézláb mászás. Ezek az apróbb fejlődési variánsok természetesen nem mindig kóros jelenségek, gyakran a szűk mozgástér váltja ki. Minden esetben szorgalmazzuk, hogy legalább a második félévtől kezdődően a csecsemő már ne csak az ágyában legyen, hanem tágabb térben is mozogjon, játsszon.

Finommozgás, szem-kéz koordináció

A kézhasználat fejlődése az értelmi fejlődés érzékeny jelzője, ezért érdemes fokozott figyelemmel követni a fejlődési táblázat alapján. A kezek ökölben tartása 3 hónapos korra oldódik. A pontos nyúlást az 5. hónaptól, a tárgyak egyik kézről a másikba vételét 6 hónapos kortól, a hüvelykujj szembefordulását 8 hónapos kortól, a mutatóujj „önálló életre kelését” 9 hónapos kortól, míg az érett, ujjbegyek közötti csippentő fogást 1 éves kortól várjuk. A finommozgások késésén kívül fejlődési zavarra utal az is, ha a kéz, ujjak nézegetése a 20. héten túl is gyakran előfordul.

Kisdedkor (1–3 év)

Feltűnő események nélkül eltelő csecsemőkor után a kisdedkori fejlődés elsősorban a beszédfejlődés, a játék és a szociális készségek fejlődésének területén mutathat az átlagostól eltérő ütemet. A későbbi értelmi fejlődéssel szoros összefüggést mutat e készségek késése vagy eltérése. Különösen a beszédértés alakulása időhöz kötött, érzékeny jelző, amelynek elmaradása gyakran elkerüli a szülők és a szakemberek figyelmét is. A beszédprodukciónak lényege-

sen tágabb határok között fogadható el átlagosnak, de jelentős késése esetén szakvizsgálatra van szükség.

A beszédkezés háttérében a fejlődési zavarok széles spektruma állhat: hallássérülés, értelmi fogyatékoság, autizmus, fejlődési diszfázia, specifikus nyelvi fejlődési zavar, szociális depriváció.

A gyermek játékanak fejlődésében jelentős változást látunk egyéves kor táján, amikor megjelenik a tárgyak funkció szerinti használata. A kisautót tologatja, a babát öleli stb., szemben a korábbi manipulációkkal, amikor a tárgytól függetlenül ugyanazt a tevékenységet hajtotta végre, egymáshoz ütögette, dobálta stb.

Két éves korra megjelenik a „mintha” játék. A gyermek úgy tesz, mintha lenne étel a tányérban, és megeteti a babát.

Hároméves kor tájékán pedig már egyszerű szerepjátékok és konstrukciós játékok jellemzik játékát. Amennyiben a játékfejlődés menetében késést látunk, vagy a gyermek döntően sztereotip tevékenységeket végez, mindenképpen javasolt a kivizsgálása. Ebben az életkorban szokott először feltűnni, ha a gyermek viselkedésével gondok vannak. Kivizsgálás javasolt, ha mozgásigénye, aktivitási szintje lényegesen felfokozott, ha kifejezett figyelmi problémái vannak, vagy ha a gyermeket nagyon nehéz irányítani, öntörvényű magatartást mutat. A szociális kapcsolatok terén lényeges a reciprocitás (kölcönösség), az örömmegosztás és az érzelmek árnyalt kifejezésének képessége. A szobatisztaság kialakulásának késése (nappalra, 3 év után) fejlődési zavar jelző tünete lehet.

Óvodáskor

Optimális esetben a fejlődésében gátolt gyermekek problémáira már fény derül csecsemő- és kisdedkorban. A tapasztalat azonban az, hogy az enyhébb problémák: magatartási, tanulási nehézségek, részképtesség-zavarok, kortárskapcsolati problémák csak óvodáskorban vagy később válnak nyilvánvalóvá.

A lassúbb fejlődési ütem, valamint az elmaradás mértékének megítéléséhez ad támpontot, ha használjuk a mellékelt fejlődési táblázatot. Gondos neurológiai vizsgálat és képességfelmérés javasolt azokban az esetekben, amikor a panaszok a korosztályhoz viszonyított átlagteljesítmény elmaradására vonatkoznak, pl. rajzkészség elmaradása, figyelmi problémák, szegényes játék, magatartási tünetek (nehéz irányíthatóság, túlzott visszavonulás, vagy indokolatlannak tűnő agresszió stb.). A figyelemi funkciók ebben az életkorban jelentősen változnak, nő a figyelem terjedelme, javul szűrő funkciója és a koncentráció mélysége.

A csecsemők és kisgyermekek fejlődésmenetének pontos ismerete, a szülőkkel való megismertetése, korrekciós, serkentő, motivációs technikák megismertetése, közös gyakorlása, a családban lévő korlátozott lehetőségek – hely,

tárgyi feltétel a nap bizonyos időszakában való – kiegészítése lehet a jól működő Biztos Kezdet Klubok feladata.

A korosztály életkori sajátosságai miatt kezdetektől fogva fontos a nyugodt légkör, a baba életritmusához való alkalmazkodás, szeretetteljes fizikai kontaktus ébrenléti idejében és a gondozási műveletek közben. A gondozási műveletek kiválóan alkalmasak a közvetlen odafigyelésre. Ösztönözzük a mamákat, hogy a gondozási folyamatok közben folyamatosan beszéljenek csecsemőikhez, mondják el, mit, miért és milyen sorrendben végeznek. Kiváló alkalmak ezek a játékos ingerkeltésre, simogatás, puszilgatás, csiklandozás, oldalra-hasra és visszafordítás. Győzzük meg a mamákat, hogy a baba válaszközpontú reakcióinak kivárása, az ismétlődő válaszadás nemcsak örömteli közös élmény, hanem gyermekük bizalmát, tevékenységének aktivitását is fejleszti. Ébrenléti idejében nagyon fontosak a környezeti ingerek, ami lehet színes ágynemű, a kiságyra, járókára kötött színes kiskendő vagy léggömb.

A csecsemő játéka:

- Játzókendők
- Csörgők, rágókák, sípoló gumifigurák
- Könnyű, színes műanyag poharak kockák
- Változatos felületű textil figurák
- Homokozó játékformák, vödrök, tálak, kosarak
- Mászó párnák, úszógumi

A korai időszaktól kezdve fontosak, játék és megnyugtató céljára is, a különböző mozgással, simogatással, testrészek megnevezésével, érintéssel kísért mondókák és énekek.

A gyermek természetes közege a játék, amivel megismeri környezetét, megtanulja a hozzá való alkalmazkodást, lényege az önmagáért érzett öröm, a sikerélmény, a képzelet, a szabad fantázia, a szimbolikus úton létrejövő vágyteljesítés, a felnőttel, a társakkal létrejövő gazdagodó kommunikáció és szociális kapcsolatok.

Ugyanez a tevékenység az, ami rengeteg információt ad az odafigyelő szakember és felnőtt részére, hogy felfedezze és még időben korrigálja a lassúbb fejlődési folyamatokat, megelőzve ezzel a későbbi, már nehezen befolyásolható, stigmatizáló magatartási és tanulási zavarokat. Valóban fontos az odafigyelés, mert a gyermek szempontjából nem az a lényeges, amit ő tesz a játékkal, hanem amit a játék tesz övével!

Játék- és eszköztár

Az 1–1,5 éves kisgyermekek játéka:

- Zenélő dobozok, játékok
- Keménylapos könyvek
- Járművek fából, műanyagból

- Vastag zsírkréták, ujjfesték, vastag színes ceruzák
- Építő játékok (műanyag vagy fakocka)
- Húzóató-tologató játékok
- Egymásba rakható játékok
- Rúdra fűzhető gyűrűk, korongok
- Labdák
- Plüssállatok
- Vízben úszó játékok
- Kirakós játékok

A 1,5–2 éves kisgyermekek játéakai:

- Fürdethető, öltöztethető közepes méretű baba
- Kalapácsoló, hangkeltő játékok
- Osztályozó játékok
- Zenei játékok, dobok, csörgők
- Húzóató játékok
- Gyurma (sóliszt-, vagy főzött gyurma)²
- Játék telefon
- Lábbal hajtható kismotor
- Homokozójátékok

A 2–3,5 éves kisgyermek játéakai:

- Tempera, vízfesték, olló
- Különböző építőjátékok
- Jelmezek, ruhák
- Háztartási eszközök, szerszámok
- Összerakható játékok
- Tricikli
- Mesekönyvek
- Labdák
- Mászóka, alagút, bébicsúszda, libikóka, trambulín

A 3,5–5 éves kisgyermek játéakai:

- Építőkészletek kisebb darabokból
- Mágneses táblák
- Sportszerek (babzsák, kugli, dobáló karika)
- Mesekönyvek, verses könyvek
- Kifestőkönyvek
- Szerepjáték kellékei

(Természetesen az előző korosztály játékeszközei bővülnek a következő korosztálynak ajánlott játékeszközökkel.)

2 Az elkészítés módja a tanulmány végén található.

Eszköztár a mozgás fejlesztéséhez:

- Takarók, kendők
- Különböző méretű, felületű labdák
- Billenő lap
- Különböző felületű szőnyegek
- Csúszdák
- Papírtéglák
- Különböző méretű színű karikák
- Alagút-libikóka, trambulin
- Ugráló füles labdák, rugós deszkák
- Egyensúlyozó korong, tölcser
- Rollerek, kerékpárok
- Mászóakák, bordásfal
- Babszák
- Bólyák, kuglik ritmushangszerek

Énekek, mondókák:

Altatók: Tente baba, Csicsij baba.

Fürdetés, állítgatás, kukucs-játék: Áll a baba áll, Pancsi, pancsi, Egy, kettő, három.

Ököl-, tenyér-, ujj-játékok: Áspis kerekese, Cicuska, macuska, Ez elment vadászni, Én kis kertet, Süti süti, Szita, szita, Töröm, töröm, Kerekecske, gombocska, Kipp-kopp kalapács, Csiga-biga, gyere ki

Kar, láb, járás, guggolás: Erre kakas, erre, Ekkora az óriás, Kicsi vagyok én, Sétálunk, sétálunk, Lóg a lába, lóg a, Ég a gyertya, ég, Kaszálj Pista, Lassan forog a kerék, Aki nem lép egyszerre, Így mennek a katonák

Arc, homlok fej: Ciróka, maróka, Pische, pische, Itt a fejem, Csukd be szemed, csukd be szád

Hintáztatás, táncoltatás: Cini-cini muzsika, Hóc, hóc katona, Gyí paci, paripa, Hinta-palinta, Ugráljunk, mint a verebek, Hopp Juliska, hopp Mariska

Az alábbi gyurmák egyszerűen elkészíthetők, természetes alapanyagúak, amelyek nagyon olcsó, hatékony fejlesztő eszközei a gyermek játékának, a fantáziának, koncentrációképességnek, ügyességnek, érzékelésnek. Kiváló lehetőséget ad a közös játékra, ismeretek bővítésére; szülőkkel és társakkal. A természetes anyagokból készült gyurmák az esetleges kóistolásoknál sem okoznak problémát.

Főzött gyurma:

20 dkg liszt

10 dkg só

2 kávéskanál citromsav

1 evőkanál étolaj

3 dl víz

Tetszés szerint színezzhető, ételfestékkel, ujjfestékkel, fűszerekkel – sáfrány, piros paprika –, élelmiszerekkel – mirelit spenót, paradicsom, szörpök.

Edényben alaposan összekeverjük az anyagokat. Takaréklángon állandó keveréssel főzzük. Vigyázzunk, mert nagyon hirtelen sűrűsödik! Kikaparjuk az edényből egy sima lapra, szétterítve kicsit hűlni hagyjuk, majd addig gyúrjuk, amíg szép, sima, rugalmas lesz. Gombócokat készítünk belőle, nejlonszacskóban, hűtőszekrényben akár egy hónapig is eláll.

Sólisztgyurma:

3 csésze liszt

2 csésze só

1,25 csésze langyos víz

A legolcsóbb liszt is megfelel. Először keverjük össze a lisztet és a sót, majd kevergetve adjuk hozzá apránként a langyos vizet. Jól összegyúrjuk, és letakarva 15 percig állni hagyjuk. Ha a massa lágy, szórjunk hozzá egy kevés lisztet, ha száraznak találjuk, a kezünket benedvesítve gyúrjuk át újra a masszát.

Felhasznált irodalom

- Bagdy E.: (1999) Családi szocializáció és személyiségzavarok, 5. kiadás, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Bánfalvy Cs.: (1995) Gyógypedagógiai szociológia, Bárczy Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest
- Dr. Buda B.: (1998) A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- COLE, m. – Cole, S.: (1997) Fejlődéslélektan, Osiris Kiadó, Budapest
- Farmosi I.: (2005) Mozgásfejlődés, Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs
- Forrai K.: (1986) Ének a bölcsődében, Zeneműkiadó, Budapest
- Masaru Ibuka: (2001) Mindenki azt akarja, hogy a gyermekből legyen „valaki” de 3 éves kor után már késő, Vízterítő Kiadó, Fót
- Mérei F. – V. Binét Á.: (2001) Gyermeklélektan, Medicina Könyvkiadó Rt. Budapest
- Nagyné dr. Réz I.: (szerk., 2001) Egyéni fejlesztési tervek gyűjteménye, ELTE BGGYFK Pedagógiai Szakszolgáltató és Szakmai Szolgáltató Központ, Budapest
- Németh E. – S. Pintye M.: (2002) Mozdul a szó ..., Logopédiai kiadó, Budapest
- Piaget, J. – Inhelder, B.: (2002) Gyermeklélektan, Osiris Kiadó, Budapest
- Pikler E.: (1983) Az optimális fejlődésre ható tényezők, CSOMI kézirat, Budapest
- Rosta K.: (szerk. 2005) Add a kezed, Logopédiai Kiadó, Budapest
- Rózsa J.: Játék a bölcsődében / módszertani levél /, NCSSZI Budapest
- Szabó B.: (2005) Mozdulj rá!, Logopédiai Kiadó, Budapest
- Dr. Takács B.: (2001) Gyermek játék terápia, Okker Kiadó Kft, Budapest

A BKP sikerének egyik kulcsa: hogyan lehet a szülőket bevonni, együttműködésre bírni a klubokban. A tanulmány rámutat a legfontosabb elvekre: a szülő és a gyermek áll a középpontban, nincs „hivatali” stílus és hangulat, a szülők kötetlen partnerek, s nem kliensek, a korai segítségnyújtás élményeken, játékokon és fejlesztő tevékenységeken keresztül fejt ki hatásait, a közösségépítő együttműködés más területeken is pozitív hozzáadékkal bír.

Az itt kapott támogató szolgáltatások a kialakult bizalmi kapcsolat által megkönnyítik a szülők számára a döntést, hogy átlépjék a klub küszöbét, ahol aztán megtalálják a szükségleteiknek megfelelő egyéb támogatást is.

A szerkesztők

A SZÜLŐK NÉLKÜL NEM MEGY...

A szülők bevonása, a szülőkkel való együttműködés
a Biztos Kezdet Klubokban

Cserjési Mária

A Biztos Kezdet Program legfontosabb alappillére, alapszolgáltatása a Biztos Kezdet Klub.

Ez egy olyan hely, ahol a szülő és gyermeke áll a középpontban.

A klub teret ad a gyermek számára a játékra, a fejlődésre, a pozitív élmények megtapasztalására. A klub teret biztosíthat a szülők számára az anya-apa-gyermek kapcsolat alakítására, a gyermek fejlődésével és a család működésével, annak zavaraival kapcsolatos élmények és problémák megbeszélésére. A lassabban, megkésve érő gyermekek esetében lehetőség nyílik fejlődési állapotuk megismerésére, a készségek fejlesztésére, a strukturált fejlesztő és közösségteremtő, építő programokon való részvételre, a spontán és irányított korrekció megkezdésére, megszervezésére.

A koraszülött, problémásan fejlődő, idegrendszer sérült, vagy genetikai ártalom következtében akadályozott fejlődésű gyermekeknek és szüleinek lehetőségét biztosít a probléma korai felismerésére, megismerésére, a megfelelő

egészségügyi szakellátáshoz (gyermekneurologus, gyermekrehabilitáció) és pedagógiai szakszolgálathoz történő irányításra.

Fontos elkülöníteni a korai szocializációs zavarok (elsősorban pszichoszociális problémák), és az idegrendszer sérülés, fogyatékoság miatt lassabban, eltérően fejlődő gyermekek esetében a beavatkozás szintjét és módját.

A Biztos Kezdet Klubok nem korai gyógypedagógiai fejlesztő, hanem készségfejlesztő programokat kínálnak azon gyermekek számára, ahol a pszichés fejlődés, elsősorban a játék és a kommunikáció fejlődése és az anya-gyermek kapcsolat megfelelő alakulása valamilyen okból gátolt, nem megfelelő.

Minden gyermek fejlődése más-más sajátosságokat mutat. Az eltérések bizonyos határokon belül számos esetben észrevétlenül „elkísérik” a gyermeket. A gyermek fejlődésének ütemét, „eredményességét” negatívan befolyásoló tényezők, körülmények felismerésére gyakran az iskolakezdetkor, az iskolai teljesítmények alulmaradásakor, vagy jóval később kerül sor. Ez meghatározza az egyén teljes életútját, karrierjét.

A gyermek kudarcokkal telítetten éli napjait, éveit, örömtelenül játszik, nem szeret tanulni, kirekesztődik a kortársi környezetből, alkalmazkodási, „beilleszkedési” problémákkal küzd, boldogtalan.

Sok szülő éveken át abban a tudatban él – kívülről, nem ritkán a szakemberek által megerősítve –, hogy nincs semmi baj, minden gyermek más, az apja, anyja is ilyen volt. Nem ritka, hogyha valamilyen trauma, hiányállapot (fizikai, érzelmi, szociális) következik be a család életében, akkor elbagatellizálódik azok hatása, következménye.

Sok éves tapasztalat és kutatás igazolja, hogy az eltérő fejlődésű gyermekek esetében az iskolai, majd később a munka világában meglévő kudarcok, sikertelenségek hátterében a korai problémafelismerés, a problémaazonosítás elmaradása és a korai segítségnyújtás hiánya áll.

Fontos azonban az is, hogy a szülők nélkül, a szülők mellőzésével, kimaradásával, a problémafelismerés és -megoldás folyamatából való kihagyásával, legrosszabb esetben kirekesztésével minden törekvés alacsony hatékonyságú, eredménytelen marad.

Gyakran mondjuk: „egyedül nem megy!” Ha a kisgyermekek fejlődéséből (0–4–6 éves életkorúak) kimarad, kivonódik a szülő, bármiféle erőfeszítés feleslegessé válik.

A szülő(k) nélkül nem megy!

A Biztos Kezdet Programok klubjaiban kiemelt fontosságú a szülőkkel való együttműködés, a szülők aktív részvétele, „bevonódása” a gyermekek fejlesztését segítő, elősegítő foglalkozásokba, programokba. Így segíthetjük hozzá a szülőket és gyermekeiket, hogy rátaláljanak a játék varázslatos világára, amely a gyermek öngyógyító erejének kiteljesítésével segíti a fejlődés folyamatát. A klubfoglalkozásokon jelenlévő szakemberek nem „specialista” szerepben vesznek részt a folyamatban, hanem egyenrangú partnerként. Közben létre-

jöhet valamiféle tanácsadás, segítségnyújtás vagy egyszerűen az értő meghallgatás is.

Sokféle elméleti megközelítés és gyakorlati tanács leírása található a szakirodalomban a szülőkkel történő kapcsolat és együttműködés lehetőségeiről, formáiról, szükségességéről. A szakmai irodalom többnyire útvesztőnek tűnik. De sok konkrét, a mindennapok gyakorlatára váltható és alkalmazható segítséget nyújthat azon szülők, szakemberek, laikus segítők számára, akik érintettek, érdekeltek az eltérő fejlődést mutató gyermekekkel való programok, foglalkozások megszervezésében, biztosításában.

Sem a laikus, sem a szakszerű segítségnyújtás nem nélkülözheti azokat az ismereteket, amelyek a szülőkkel való együttműködés alapelveire, a szülők gyermekeik fejlődését segítő aktív részvételének lehetőségeire, formáira vonatkoznak.

A szülőkkel való együttműködés elvei

- Mindig a szülő dönti el, hogy igényel-e segítségnyújtást.
- Ha a szülő tanácsot, segítséget kér, nem szabad megvárakoztatni (a korai életszakasz különös jelentőséggel bír az esélyteremtésben).
- Minden információt, lehetőséget közölni kell a szülővel (a gyermek állapota, lehetőségek a problémák megoldására).
- A gyermek fejlettségéről, állapotáról, státusáról korrekt módon tájékoztatni kell a szülőket (szakmai kompetencia).
- Meg kell ismerni a szülő igényét (beszélgessünk a szülővel).
- Figyelembe kell venni a család körülményeit a segítségnyújtás folyamatában (a családi napirend, szokások, élethelyzet, szociális helyzet).
- Segíteni kell a szülőket gyermekük viselkedésének reális megítélésében (laikus őszinteséggel de szakszerűen).
- A segítség/fejlesztés középpontjában az anya-gyermek kapcsolatnak kell állnia.
- Mindig a szociális tanulás kis lépéseinek elve mentén célszerű szervezni a segítségnyújtást (a helyben toporgás ugyanúgy káros lehet, mint a gyors tempó).
- Biztosítani kell az elérhetőséget, állandóságot, rendszerességet, folyamatosságot a szülőkkel való találkozásban.
- A szülő segítheti és segíti a segítőt, ha bizalmi alapon történik a kapcsolatok kialakítása és működtetése.
- A szülő nem ügyfél, nem gondozott, nem kliens, hanem partner!

Mire figyelünk a szülőkkal való kapcsolatokban?

A gyermekre „írányuló” segítségnyújtás alapja egy „terápiás háromszög”, amely a segítő/fejlesztő/gondozó/konzultáns, a szülő és a gyermek kapcsolatából építkezik.

A szülő mindent tud a gyermekéről. A fogantatás körülményeiről, a várandós állapot történéseiről, a gyermek megszületésének körülményeiről, a szülés utáni közvetlen eseményekről, a gyermek csecsemőkori fejlődéséről – csak meg kell tőle kérdezni, segíteni kell őt gyermeke fejlődési szakaszainak felidézésében, az esetleges problémák értelmezésében.

A lassan vagy nem megfelelően fejlődő gyermekek esetében sok szülő halogat, nem akar tudomást venni arról, hogy esetleg probléma van. Ezt nehezíti, ha ebben a bizonytalanságban „megerősítik” „a majd kinövi, az apja is ilyen volt”, „játشانék én vele, de mikor és mivel” és hasonló válaszokkal.

Gyakori, hogy a családok életében a napirend, az egészséges táplálkozás, a gyermek szomatikus, és kommunikációs fejlődése, valamint a gyermek életkorának megfelelő játéktevékenység háttérbe szorul.

Gyakori, hogy a család megélhetési problémái uralkodnak el az anya-gyermek kapcsolatokban, az érzelmi elhanyagolás okát a család nehéz szociális helyzetével magyarázzák a szülők.

Gyakori, hogy a családok bizalmatlanok problémájuk feltárásában. Félnek, hogy egy nyilvántartás részeivé válnak, hogy valamilyen hatósági folyamatba kerülnek, hogy „titkaik” kiderülnek, vagy belekerülnek egy „hibáztatási” körbe.

A Biztos Kezdet Klubok szakemberei, laikus segítői és a szülők számára kíván segítséget, irányt nyújtani – a teljesség igénye nélkül – egy szakirodalom-ajánlás, amely segít eligazodni a különböző szakmai információáramlásban. Segíti a meglévő ismeretek bővítését, adaptációját ahhoz, hogy mi mindent lehet és kell ismerni, tudni, alkalmazni ahhoz, hogy a csecsemő- és kisgyermek-kori fejlődésben rejlő lehetőségeket a szülőkkal közösen lehessen kiaknázni.

Az ajánlott irodalmak sokszínűek, különbözők, egyes esetekben speciális ismereteket hordozó cikkek, tanulmányok. A 0–4–6 éves gyermekek is sokszínűek, különböző földrajzi, egészségügyi, lakhatási, nevelési, oktatási, szociális, családjogi környezetben és feltételek között élnek. A gyűjtés elsősorban a szülők bevonását, aktivizálását segítő egyéni és csoportos tanácsadás, konzultáció és kommunikáció területén kíván segítséget nyújtani a hétköznapi és tudományos ismeretek bővítésével. Bár mindenki kicsit másképpen tudja, hogyan és mit kell tenni, nem nélkülözhető a tájékozódás és a tanulás. Fontos leszögezni, hogy az irodalmi válogatás a meglévő kompetenciákat (szülői, pedagógiai, gyógypedagógiai, pszichológiai, orvosi, védőnői, szociális) segíti, erősíti. A Biztos Kezdet Klubokban tevékenykedő szakemberek, professzionális és laikus segítőik identitását erősítheti a vonatkozó irodalmakban való tá-

jékozódás, amely ahhoz kíván többletet nyújtani, hogy ki, mit, kinek, hogyan tehet, illetve nem tehet, mert nem az ő feladata, vagy nincs hozzá szakmai kompetenciája. *A probléma felismerését követő gyors és szakszerű irányítás legalább olyan hatékony a korai képességfejlesztő programban, mint maga a fejlesztés.*

E tanulmány szelleme, hangneme „hívó”, támogató, mintegy azt üzenve: „Ne féljetez jönni, segíteni szeretnénk, beszélgetésre várunk!” Minden sorával azt igyekszik bizonyítani, hogy nem stigmatizál a klubba való járás, hiszen mindenki kerülhet olyan élethelyzetbe, amikor szüksége van külső segítőt. Van, amikor az információk segítenek, van, amikor a tanácsadás; máskor az ügyintézésben várunk egy kis támogatásra, esetleg döntési helyzeteinkben szorulunk kísérésre, vezetésre. A segítségre szoruló mellett a tanácsadó is kap útbaigazítást: kitér a tanácsadói készségek, tulajdonságok és a tanácsadói magatartás fő jellemzőire. Korszerű ismereteket nyújt a gyógypedagógiai konzultáció és tanácsadás speciális tartalmi alapproblémáiról és feltételeiről is.

A szerkesztők

A KONZULTÁCIÓ ÉS A TANÁCSADÁS SZEREPE A BIZTOS KEZDET KLUBOKBAN

Cserjési Mária

Életünk során számos nehéz időszakot élünk meg. Ezek gyakran tartós nevelési problémákhoz, nehéz élethelyzetekhez kötődnek, amelyek megoldásához szívesen kérnénk szakszerű tanácsot vagy információt.

A konzultáció/tanácsadás fogalma

Nem egyszeri aktus, hanem beszélgetések füzére. Egyfajta tanulási folyamat, amit a tanácsadó/konzultáns konkrét, hiteles és meleg viszonyulása bátorít.

A konzultáció célja

Segíteni a nehezen lépdelőket, az elakadtakat, a döntéseikben habozókat és a veszteségeiket gyászolókat.

Legfőbb jellemzői

- A jelenben meglévő problémára fókuszál.
- A jövőre irányuló célok, elképzelések megfogalmazását segíti elő.
- Együttgondolkodásban valósul meg.

Formái

- Információ nyújtása
- Tanácsadás
- Ügyintézés
- Kísérés, vezetés a nehéz döntési helyzetekben

Lehet egyéni (kétszemélyes) vagy csoportos (családi).

A tanácsadás szerepe

Fontossága több szakterületen kiemelkedő jelentőséggel bír. Hazánkban elsősorban

- az egészségügy területén a védőnői szolgáltatásban (terhesgondozás, körzeti gyermekgondozás, addiktológiai gondozás);
- a szociális ellátórendszerben (házigondozó-szolgálat, családsegítés);
- az oktatásügyben (nevelési tanácsadó);
- a gyermekvédelemben (családgondozás, pártfogói felügyelet, gyermekjóléti szolgálat);
- egyéb területeken (munkanélküliek, telefonos lelki segítség) alkalmazták.

Tanácsadói készségek, tulajdonságok, a tanácsadói magatartás

A tanácsadó

- keveset beszél, keveset kérdez
- figyeli a partnert, követi közléseit
- nem minősíti a közlést (jó/rossz, igaz/hamis, erényes/bűnös)
- nem hangoztat ideológiai vagy vallási elkötelezettséget
- a közlésekkel kapcsolatosan nem fogalmaz meg elhamarkodott állásfoglalást
- mindig végig hallgatja a „klienst”
- beszélgetés közben bátorít (ha leágazásokról beszél, akkor is)
- az elhangzottakat tisztázza, rendezi, segít az elmondottak strukturálásában
- mindig a realitást képviseli
- a közlésekkel szemben lélektanilag elfogadó és megengedő

- elsősorban informál, információkat ad, és kevésbé „jó” tanácsokat
- kérdéseivel nem a saját kíváncsiságát elégíti ki, hanem a partner könnyebb haladását segíti elő

Fontos elv: többféle igazság és többféle megoldás létezik, a döntést a partnerre bízza.

A konzultáns átadhatja a felelősségvállalást és a döntést a partnernek, de a kísérést továbbra is biztosítani kell. A konzultáció légkörében biztosítani kell az egészséges toleranciát, a másság iránti érdeklődést, a nehézségek megfogalmazásának lehetőségét – különösen a csoportos helyzetekben, pl. heterogén összetételű szülőcsoportokban.

A gyógypedagógiai konzultáció, tanácsadás

Mind a sérült emberek, mind hozzátartozóik tele vannak nehéz gondolatokkal, félelmekkel a jelenben és a jövőt illetően egyaránt. Gyakran a csodavárás tölti ki életük jelentős részét. „A fogyatékossgal élők és családtagjaik a más-ság szorításában speciális lélektani elhárító mechanizmushoz folyamodnak, viselkedésük sokszor ún. neurotikus vonásokat mutat, életérzésük ingadozó, krónikus bánat üli meg az éveket.” Segítségre szorulnak, segítséget várnak

A tanácsadás célja ilyen esetekben: a sérülteket, hozzátartozóikat, egész családokat és szűkebb közösségeiket segítsék célzott beszélgetésekkel életük, együttélésük különböző szakaszaiban.

A gyógypedagógiai tanácsadás esetei, helyzetei:

- A korai tünetfelismerés
- A gyógypedagógiai, pszichológiai, pedagógiai, egészségügyi diagnosztikai és rehabilitációs eljárások, szolgáltatások, azok elérhetősége
- A nevelő-oktató tevékenység intézményei, hozzáférhetősége
- Pályaválasztás, párválasztás
- Anya-gyermek kapcsolat
- Családon belüli kapcsolatok, működési zavarok
- Kedvezmények, juttatások, segédeszközök
- Érdekvédelem, jogvédelem
- Etikai kérdések
- A társadalom attitűdváltozásai
- Diszkrimináció (szegregáció, integráció)
- Kulturális, szabadidős tevékenységek

A leggyakrabban előforduló problémák, kérdések

- A szülők alulinformáltsága a fogyatékossgai típusokról
- Hiba, önhiba keresése, kutatása a fogyatékossg bekövetkezése miatt
- Recept a gyermek elfogadásához és a változáshoz

- Reális célkitűzések megfogalmazása a sérült gyermek jövőjére vonatkozóan
- „Jó anya–rossz anya” dilemmája
- Terápiás programok, fejlesztési, oktatási lehetőségek
- Alternatív gyógymódok felkutatása, kipróbálása
- A szakemberek nem megfelelő stílusa
- A közvetlen lakókörnyezettel való kapcsolattartás – „Hogy mondjam el másoknak, hogy...?”
- Egyenlőtlen teherviselés a sérült gyermeket nevelő házaspár esetében – párkapcsolati feszültségek.
- A sérült gyermek pszichoszexuális fejlődésének sajátosságai
- Második, illetve további gyermek vállalásának félelme.
- Az anya szimbiotikus kapcsolata a fogyatékos gyermekekkel.
- „Hogyan védem majd meg a társadalmi kiszolgáltatottságtól?”
- Anyagi, szociális körülmények
- Fejlesztő eszközök beszerzésének, kölcsönzésének lehetőségei
- Akadálymentesítés miatti problémák, utazási nehézségek
- Ép gyermek szégyenkezése a fogyatékos testvér miatt (iskolában, baráti körben)

A gyógypedagógiai rehabilitációs konzultáció – ugyanúgy, mint bármilyen más területen végzett konzultáció – a problémaazonosítástól a döntésig vezető lépcsőfokokat követi. A végső cél egy cselekvés pl. a korai fejlesztés területén: elviszi a szülő a szükséges vizsgálatokra, összehangolja a terápiás foglalkozások időpontjait, kialakítja a gyermek megfelelő napirendjét, bevonja a család minden tagját a problémák megbeszélésébe, megoldásába, megosztja a feladatokat a család többi tagjai között, elfogadja a szülősegítő szolgáltatások lehetőségét, és részt vesz azokon, stb.

A tanácsadás/konzultáció feltételrendszere, körülményei

Tárgyi feltételek

Lehetőleg zajmentes környezetben, könnyen (közvetlenül és ne átjárással) megközelíthető, kizárólag erre a célra berendezett helyiség szükséges. A beszélgetéshez kényelmes szék, asztal álljon rendelkezésre. A tanácsadó mindenképpen rendelkezzen telefonos elérhetőséggel, számítógéppel, internetkapcsolattal.

Elérhetőség, időkeretek

Legalább heti egy alkalommal, minimum egy óra időtartam álljon rendelkezésre e tevékenységre. A tanácsadás időpontja és az igénybevétel módja legyen ismert az igénylők számára (közvetett és közvetlen tájékoztatás útján).

Személyi feltételek

Gyógypedagógus, orvos, pszichológus, aki tagja a terápiás munkacsoportnak, teamnek. Általános tájékoztatásban a gyógypedagógiai asszisztens is közreműködhet. Kiegészítő tanácsadás egy-egy speciális területre vonatkozóan is működhet – pl. szociális, jogi –, a megfelelő végzettség és kompetencia megléte ezen esetekben is indokolt. A konzultáns/tanácsadó képzése, szupervíziója folyamatosan indokolt.

Sajátosságok a korai gyógypedagógiai rehabilitációs konzultációban

1. Egyéni tanácsadás

Kik vehetik igénybe?

- Szülő/család más tagja
- Szakember (védőnő, háziorvos, szakorvos, gyógypedagógus, óvodapedagógus, szociális munkás)

Feladatok:

- Történjen meg a *probléma azonosítása* (kinek a problémája: gyermek, szülő, más; illetve, hogy mi a probléma)!
- A terápiás *program valamennyi területét szője át a konzultációs tevékenység* (egyéni foglalkozások során a szülő jelenléte a foglalkozásokon)!
- A gyermekkel való közvetlen foglalkozás során elhangzott instrukciók és a szülő számára közvetített információk során alkalmazott *kommunikáció világosan és egyértelműen különüljön el!*

2. Csoportos tanácsadás/szülősegítő szolgáltatások

Kik vehetik igénybe?

- A terápiás foglalkozásokon már részt vevő szülők

Formái:

- Szülőklub
- Eszközkölcsonzés

Feladatok:

- A hasonló élethelyzetben lévő, de különböző problémákkal, megküzdési stratégiákkal rendelkező szülők számára megbeszélési, kibeszélési lehetőséget biztosítani.

- Az egymásra való figyelés, az egymás problémáinak megértése, a tolerancia, a türelem fejlesztésének lehetősége
- A szülői szerepek erősítése
- Kommunikációs készségek és a konfliktuskezelés technikáinak fejlesztése
- Az egymástól való tanulás lehetősége
- Az információk megosztása, továbbítása
- Érdekvédelmi, érdekérvényesítési tevékenység, készségfejlesztés
- Képzés (pl. ismeretterjesztő előadások, szakemberekkel való találkozások útján)
- Fejlesztő játékok, eszközök használatának megismerése, kölcsönzése az otthoni játéktevékenység fejlesztése érdekében

A konzultáló, tanácsadó szakember különbözik a minket – még oly szívesen is – meghallgató barátainktól, szüleinktől. Nem érintett a problémában, kívülről, objektíven tud a helyzetre tekinteni. Osztatlan figyelmet ad, árnyaltabban fogalmazza meg problémáikat, s eközben – és ez a tanácsadás egyik legfontosabb hozománya – csökken a bennünk lévő feszültség, mert úgy érezzük, hogy a tanácsadó immár velünk közösen cipeli a terhet.

A BKP országos bevezetése és hosszú távú fenntarthatósága feltételezi a program támogató rendszerének fejlesztését, a helyi programok folyamatos szakmai támogatását, képzési, monitorozási és értékelési rendszerének kidolgozását, valamint módszertani fejlesztését – mindezt a célok gyakorlati megvalósulásának biztosítása érdekében.

Az országos szakértői munkacsoport segíti a településszintű programok önértékelési rendszerének kialakítását. E tanulmány átfogó és szemléletes összefoglalását adja mindezeknek, s egzaktabbá teszi az értékelést azzal, hogy ismerteti annak szempontjait és jellegzetes szintjeit. Hozzásegíti az önértékelést végzőket ahhoz, hogy reális képet tudjanak kialakítani a helyi BKP folyamatának rendezettségéről, eredményességéről és hatékonyságáról.

Az önértékeléssel kapcsolatban megfogalmazott hét „megfontolandó” szempont, majd a projektalapú önértékelés logikai menetének és egy jól használható táblázatos formának a bemutatása jelentősen hozzájárul az önértékelési metodika formálásához.

A szerkesztők

ÖNÉRTÉKELÉS A BIZTOS KEZDET PROGRAMOKBAN

Eszik Zoltán

A Szociális és Munkaügyi Minisztérium által befogadott helyi Biztos Kezdet Programok (továbbiakban BKP) gondos tervező munka eredményeképp születtek meg! Az új szolgáltatási filozófia életre keltésére vállalkozó szakmai műhelyeknek egy erre szolgáló adatlap segítségével alaposan végig kellett gondolniuk: milyen szükségletekre és milyen erőforrásokra alapozva indíthatják a programot. Nagyfokú problémaérzékenységről és felelősségérzetről tanúskodnak ezek a kérdőívek. Még pontosabban elkötelezettségről. A jelentkezők kifejezték szándékukat a változtatásra, a jobbításra, a hatékonyabb szolgáltatások kínálatára! Az alábbi oldalak célja segíteni ennek mind maradéktalanabb valóra váltásában.

Miért jó a BKP?

Az önértékelés azért fontos, hogy látható legyen: a BPK alapértékeivel egyező módon milyen jól sikerül valóra váltani az induláskor kitűzött célokat. Fogódzkodót kínál, hogy a programgazdák a legjobb irányban folytatják közös erőfeszítéseiket, megerősítést nyújt, hogy érdemes beruházni, időt és energiát fordítani a hatékonyabb együttműködést megalapozó kommunikációra, információcserére, a partneri gondolkodásmódra.

Bevezetéképpen elmondható, hogy a helyi programok sikerességében az egyik legfontosabb elem az idejében elindított és következetesen végigvitt önértékelés lehet. A programok önértékelése három területen kell, hogy segítse az új úton elindulókat.

Adjon képet a BKP

1. folyamatának **rendezettségéről**, tehát egyáltalán az történik-e a programban, amire az azt indítók kötelezettséget vállaltak. Tervezett-e a folyamat, és a tervezésnek megfelelően zajlik-e, van-e javító (korrekciós) tevékenység:

Az ezt segítő információszerző és feldolgozó munka a menedzsment tevékenységére fókuszál, a stáb működési módjáról ad képet (vezetői megbeszélések, feladatléírások, a tevékenységek dokumentációja stb.);

2. **eredményességéről**, tehát azokat az eredményeket produkálja-e az induló program, amire létrehozták:

Itt meghatározó módon a résztvevőktől megszerezhető információk (kérdőívek, interjúk, megfigyelések stb.) adják az ismeretek forrását;

3. **hatékonyságáról**, tehát az adott eredményekhez képest milyenek a ráfordítások a hagyományos segítő tevékenységekhez viszonyítva:

Ehhez a stáb belső szakmai műhelymunkája szolgáltatja az alapot, azaz a két előző adatforrás érdemi elemzése adhat alapot a hatékonyság kérdésében az állásfoglaláshoz.

Az értékelési folyamatok lehetséges szintjei:

- Szakmapolitikai vagy közpolitikai kontextus: alapelvek, értékek, költségvetés, szabályozás, mozgósítható erőforrások stb.
- Programirányítás és struktúra – ahogy a különböző szolgáltatásokat kínálják, ahogy a munkatársak a feladataikat ellátják.
- Programszint – a szolgáltatások mennyisége, összetétele, kapcsolat a családokkal, továbbképzések.
- A hatások szintje – azok az eredmények, amelyek az egyes gyerekek és családok szintjén jelentkeznek, együtt azokkal a közvetett hatásokkal, amelyek a programok vonzáskörzetében tapasztalhatók.

Hét megfontolandó szempont az önértékeléssel kapcsolatban:

1. Belső értékelés és az érintettek elvárásai

Az önértékelés nem pusztán egy technika alkalmazása, számtalan szakmai kihívást rejt magában. Feltételezhető, hogy senki sem szereti, ha osztályozzák, különösen nem, ha esetleg nem a legjobb érdemjegyeket kapja! Másként kezelhető azonban a szituáció, ha a kapott eredményeket a csapatnak nem külső szem előtt kell megvitatnia, illetve feldolgoznia.

Egy új program indításakor mindenki telve van félelmekkel: Jó irányba indultunk? Biztos, hogy ez lesz a legjobb megoldás? – és így tovább! Ezek az aggályok feltételezhetően megjelennek az önértékelés során is. Változtatni vagy ragaszkodni a stabil formákhoz? Mindenkinek kényelmesebb, ha stabil keretek között, a megszokott elvárásoknak megfelelően kell dolgoznia!

A jól kidolgozott önértékelés segít az elvárásokat nyílt szakmai vitában azonosítani, az eredményekkel való szembesülés pedig az elvárások teljesültségéről ad számot, azaz a legjobb eszköz ezek pontosításában, elmélyítésében.

2. A rendszer megváltozása nem azonos a programon belül bekövetkező változással

Már az induláskor érdemes különbséget tenni a programok szintjén zajló önértékelés és a Biztos Kezdet Program bevezetése és elterjesztése folyamatának szisztematikus elemzése között! Miközben az országos koordináció szintjén mindent elkövetünk a programok működési feltételeinek javítása, széles körű elfogadottsága érdekében, tudjuk, hogy a települések szintjén legalább ilyen elkötelezettséggel kell küzdeni a szükséges változások érdekében; és azzal is tisztában vagyunk, hogy az eredmények nem maguktól jönnek!

Ez tehát egy kölcsönös egymásra utaltságot jelentő állapot, amelyben ki-ki a saját dolgát végzi, és a közöttünk zajló kommunikáció segíthet a felmerülő nehézségek azonosításában és általánosításában. Ennek révén a külső döntéshozók elé tárásában is egyértelműen ez játszhatja a kulcsszerepet! Ez a funkciómegosztás az alapja a sikerek és eredmények reális számbavételének is! A szintek közötti együttműködés hatékonyságának garantálása, amelynek legfontosabb jellemzői: a felelőségek különbözőségének tudomásul vétele és a nyílt párbeszéd.

3. Kezdjük az alapoknál, és tartsuk be a sorrendet

Senki sem született önértékelőnek, az utat végig kell járni! Ideális esetben a programtervezés, a programimplementáció (a program gyakorlatba való átültetése), a rendszerfejlesztés és a belső és külső értékelés kéz a kézben halad! Nekünk azonban abból kell főznünk, amivel rendelkezünk: különbözősége-

ink a rendelkezésre álló lehetőségeinket illetően, elköteleződésünk forrásai is eltérőek lehetnek, mint ahogy az a szakmai háttér is színes palettát mutat, amit a különböző programok felsorakoztatnak!

Ebből az következik, hogy az egyes helyszíneken különbözőképpen tervezik elért eredményeik, sikereik nyomon követését! Ahogy a következő oldalakon megpróbálunk összefoglaló képet adni a beérkezett adatlapok ajánlásaiból, látható lesz, hogy mennyire sokféleképpen tekintenek a programot indítók az önértékeléssel kapcsolatos feladataikra.

Az önértékelés öt jellegzetes szintje a tervezetekben:

Első szint: az új program bevezetésének az indoklása

Ezen a szinten az önértékelés fő célja annak dokumentálása egyrészt, hogy a program indítására vállalkozók szisztematikusan végiggondolták, hogy milyen helyi szükségletekre adott válaszként hozták létre, indították el a helyi Biztos Kezdet Programot. Másrészt azoknak az alapinformációknak a gyűjtése és feldolgozása, amelyek a legátfogóbb módon tükrözik az új szolgáltatások elindításának a tényét. (Alapinformációk: létszám, forgalom stb.)

Második szint: elszámoltathatóság

Ez a fokozat egy egységesített adatszolgáltatási rendszer kiépítésének és működtetésének a szintje, amely egy előzetesen megtervezett dokumentációs szisztéma segítségével leírja, illetve átláthatóvá teszi a teljes szolgáltatási rendszer működését, beleértve annak költséghatékony finanszírozását is.

Harmadik szint: a hitelesítés vagy minősítés szintje

Ez a rendszer vagy program szintjén „ratifikálja”, megerősíti, hitelesíti a bekövetkezett változásokat, az elért eredményeket. Főként a szakmai munkatársak profitálnak belőle, és meghatározó fókusz a szervezet- és szolgáltatásfejlesztés.

Negyedik szint: a célok teljesültségének a szintje

Azaz a céloknak alárendelt folyamatok szintje, amikor egy megállapodott rendszer kialakult „szolgáltatási portfólióval” demonstrálja saját hatékonyságát, azaz azt a képességét, hogy a vele szemben támasztott elvárásokat, a kitűzött eredménymutatókat képes teljesíteni. S mindezt ráadásul az érintettek lehető legszélesebb köre számára, ide értve a helyi közvéleményt, helyi irányítást és természetesen a szélesen tagolt használói kört egyaránt.

Ötödik szint: a rendszerszintű hatások bemutatása

Ez a lehető legszofisztikáltabb (legkifinomultabb) elemzés szintje, amely minőségi adatgyűjtés és feldolgozás segítségével képes rendszerszinten megvilágítani a lehetséges hatásokat.

4. Résztvevők bevonása

A programok tervezésétől, illetve indulásától fogva fontosnak tartottuk az önértékelést. Annak a kultúrának a jegyében, amely az érdemi, a tényleges változásokat részesíti előnyben, az „*úgy csináljuk, mintha*” típusú hozzáállással szemben. A tapasztalatok legyenek a döntések alapjai! Ehhez pedig arra van szükség, hogy a feltételek kialakításával, a tevékenységek megtervezésével egy időben, azokhoz hasonló súllyal essék figyelem a célokra, a haladási irányok meghatározására és a bekövetkezett változások értékének, jelentőségének rögzítésére!

A jóléti szolgáltatások hagyományos felfogásába nem tartozott bele a családok aktív bevonása a nekik nyújtott szolgáltatások hatékonyságának, minőségének, eredményességének az értékelésébe. A Biztos Kezdet Programnak azonban lényegi eleme, hogy itt már a kezdetektől törekedni kell arra, hogy minden érintett aktív szerepet vállaljon a kimenet, a sikerkritériumok (döntő tényezők) meghatározásában, és ismerje azokat módszereket, amelyekkel az ezzel kapcsolatos információkat gyűjteni akarják.

Közkeletűen *résztvevői értékelésnek* is nevezhetjük az önértékelésnek azt a „mélységét”, amikor a partnerek lehető legszélesebb köre lehetőséget kap arra, hogy megfogalmazza a programmal szembeni elvárásait. Különösen értékes hozadéka lesz az így megtervezett és lebonyolított önértékelésnek, amikor összevetik, hogy egy-egy állítással kapcsolatban hogyan gondolkodnak a szakemberek és azok, akik érdekében a program indult! Épp azért, hogy ezt a hasznot maximáljuk, érdemes már a kérdőívek, megfigyelési szempontok összeállításába bevonni a családok képviselőit!

5. A tapasztalatok tisztelete

Már a kezdetektől fontos azonban azt szem előtt tartani, hogy a gyerekek érdekében, a gyerekek és családjaik részvételével zajló programokról az alapinformációkat azok a megélt tapasztalatok adják, amelyek a klub működése során keletkeznek! A nehéz, nem egyszer kritikus helyzetből való elmozdulás, a felkapaszkodás egyik legfontosabb, ha nem a legfontosabb erőforrása a pozitív önkép, a meggyőződés, hogy „*jó irányba tartok!*”

Ahhoz azonban, hogy megragadhatjuk azt a pillanatot, amikor ez az önmegerősítő mozzanat bekövetkezik, tudnunk kell figyelni a szülők jelzéseire, azaz őket mélyen megértve, a kölcsönös belátás stratégiájával közelítve kell

fogadnunk a tapasztalataikat. A megkapaszkodás, az öngondoskodás, a sikeres problémamegoldás csak reális önismeretre, egészséges öntudatra épülhet, ez pedig egy felnőtt esetében nem lehet más, csak amit a közvetlen környezetében szerzett tapasztalataival alá tud támasztani, azaz azzal egyezőnek lát! Ezért fontos hangsúlyozni, hogy az önértékelés mindig az elért eredményekről, a sikerekről szóljon!

6. A kulturális különbségek tudomásul vétele

A Biztos Kezdet Programok a legkülönbözőbb formában szembesülnek azzal a feladattal, hogy milyen módon építsenek ki partneri kapcsolatokat a helyi kisebbségek képviselőivel. Nincsenek kidolgozott receptek arra, hogy mit jelent a kulturális különbségek tiszteletének kifejezése, hatékony megvalósítása a gyakorlatban, de erre vonatkozóan is érvényes lehet az a feltevésünk, amit az előző pontban fogalmaztunk meg: „várhatóan akkor rontunk a legkevesebbet, ha azokat kérdezzük, akik érintettek!”

7. Egyéni önértékelési programok változatossága

Az önértékelésnek mint módszernek az egyik legfontosabb jellemzője az adaptivitása (alkalmazkodóképessége), azaz minden programot egyedinek és megismételhetetlennek tételez! Ebben a programot tervező és indító szakemberek szakmai célmeghatározásaira, sikerkritérium-megjelöléseire, elköteleződésükre, szakmai kultúrájukra épít, mindezeket tekinti a helyben kínált szolgáltatás minősége legfontosabb biztosítékának.

A projektalapú önértékelés logikai menete

Végezetül még egy fontos szempontra szeretnénk felhívni a figyelmet, a programok „projektjellegére”! Mit is jelent ez? Ahogy az előző pontban fogalmaztunk: Minden Biztos Kezdet Program egyedi, mert azt a döntést, hogy kiket céloz meg, csak a helyi szükségletek feltárására lehet alapozni. Az egyéni jelleget támasztja alá az a véletlenszerűség is, ami egy-egy projektindításra vállalkozó szakmai műhely, intézmény, civil szervezet személyi, szakmai összetételében jut kifejezésre. Abban is nehéz lenne törvényszerűséget fellelni, hogy milyen szolgáltatásokra kínálkozik helyben lehetőség.

Amikor az adatlap kapcsán a befogadó nyilatkozat megérkezett, akkor ezzel mintegy vállalkozási szerződés jött létre a programot benyújtó és a befogadó minisztérium között, amelynek „tárgya az adatlapban foglaltak valóra váltása!” Meghatározott feltételekkel, előre azonosított problémákra vonatkozó konkrét tevékenységek indítása, illetve folytatása. Hát ez a projektszerűség lényege: megtervezni, létrehozni és működtetni valamit, ami mindaddig, de

csak addig áll fenn, amíg az indításakor fennálló szükségletek azt indokolják! Ezt „a területi, időbeli és szolgáltatási lehatároltságot” legjobban a projektciklus-menedzsment segítségével irányíthatjuk, értékelhetjük.

Projektciklus-menedzsment – PCM

Projektcikluson egy projekt tervezésének és végrehajtásának folyamatát értjük, amely a projektötlet felmerülésétől a projekt megvalósulásáig terjedő időszakot foglalja magában. Olyan struktúrát kínál, amely biztosítja az érdekcsoportok véleményének kikérését és a releváns információk rendelkezésre állását, így kellően megalapozott döntéseket lehet hozni a projekt futamidejének kulcsfontosságú szakaszaiban. Az általános projektciklus hat szakaszból áll – de az egyes szakaszok részletes tartalma szerzeretenként eltérő az eljárások és a projektek szakmai tartalmának különbözőségei függvényében –, amelyek a következők:

1. Programozás

A programozási szakasz keretében kerül sor az elemzésekre: a helyi társadalmi-gazdasági mutatók, valamint az országos prioritások (elsőbbségek) és a csatlakozási felhívás prioritásainak áttekintésére (= mire is lehet jelentkezni?). A cél egy releváns és megvalósítható keretprogram kialakítása.

2. Azonosítás

Az azonosítás (vagy identifikáció) során zajlik a konkrét projektötletek és egyéb fejlesztési tevékenységek meghatározása, a kedvezményezettek (a célcsoport) problémáinak elemzése és az adott problémák lehetséges kezelési módjainak meghatározása.

3. Kidolgozás

A kidolgozási szakaszban születnek meg az operatív (a végrehajtást szem előtt tartó) projekttervek. Fontos, hogy ez az illetékes érdekcsoportok bevonásával történjen; kitekintéssel a projektterv megvalósíthatóságának (sikeres lesz-e várhatóan a projekt?) és fenntarthatóságának (képes-e hosszú távon előnyöket biztosítani a projekt a kedvezményezetteknek?) értékelésére.

4. Finanszírozás

A finanszírozási szakasz során az erőforrásokat biztosítók megvizsgálják a projektjavaslatot, és döntést hoznak arról, hogy támogatják-e a projektet vagy sem.

5. Megvalósítás

A megvalósítási (végrehajtási) szakaszban történik a projekt beindítása és megvalósítása. Ehhez kapcsolódóan szükség lehet épület kialakításával, átalakításával kapcsolatos, eszközbeszerzési, illetve szolgáltatási szerződések megkötésére. A végrehajtás során a projekt irányítói értékelik, hogy a tervekhez

képezt milyen tényleges előrelépéseket sikerült elérni, ez az *önértékelés*, amelyet mintegy kiegészít a következő pontban bemutatott ún. *külső értékelés*.

6. Értékelés

Az értékelési szakaszban az akkreditáló szervezet felhatalmazott képviselői (a monitorok) és a partnerek értékelik, hogy a projekt milyen eredményeket ért el. Az értékelés során levont tanulságokat felhasználják a jövőbeni programok és projektek tervezésekor. Jóllehet az általános ciklusban az értékelési szakasz a végrehajtási szakaszt követi, elterjedt gyakorlat az is, hogy középtávú értékelést végeznek a végrehajtási szakasz során a projekt hátralévő futamidejében hasznosítható tapasztalatok megállapítása céljából.

Egy készülő Biztos Kezdet Program szempontjából a projektciklus-menedzsment első három pontja kiemelt jelentőségű: pályázata megalapozása érdekében a leendő projektgazdának fel kell térképeznie a projekt által vállalt célcsoport(ok) tényleges helyzetét, a gyerekek részére kínált szolgáltatások aktuális állapotát, valamint a fejlesztésüket gátló különböző körülményeket.

Kérdés	Mit vizsgál?	Példa
Miért kerül végrehajtásra a projekt?	(beavatkozási logika)	Partneri együttműködésben, nagyobb szakmai tudatossággal megtörni a deprivációs ciklust a 0–6 éves korú gyerekek körében!
Mit szeretne elérni?	(beavatkozási logika és indikátorok)	A településen, a program vonzáskörzetében élő gyerekek és családjaik fejlesztése közös programok és komplex szolgáltatások segítségével.
Ezt hogyan tervezi elérni?	(tevékenységek, eszközök)	Heti háromnapos nyitva tartással üzemeltetett klubban nyújtott különféle szolgáltatások és programok segítségével!
Milyen külső tényezőket kell figyelembe venni?	(feltételezések és kockázatok)	Támogató partnerek, de egyeztetési nehézségek és bizonytalan finanszírozás.
Hol találjuk meg a projekt értékeléséhez szükséges információkat?	(információk, adatok forrásai)	Saját dokumentáció, a partnerek és a családok véleményének rendszeres kikérdezése, sajtófigyelés stb.
Milyen eszközökre van szükség?	(eszközök)	Emberi erőforrások: szükséges kompetenciák, szaktudások; tárgyi-technikai feltételek.

Kérdés	Mit vizsgál?	Példa
Mekkora a projekt költségvetése?	(költségek)	A fenntartás és a működtetés költségei Személyi és technikai költségek
Milyen előfeltételezéseket kell teljesíteni a projekt elindításához?	(előfeltételezések)	Érdemi elmozdulás a hatékonyabb szolgáltatások irányába!

Az önértékelés segítése

Épp azért, mert kitüntetett jelentőséget tulajdonítunk a Biztos Kezdet Programokban jelen lévő szakmai tudatosságnak, innovációs erőnek, természetesen a lehető legnagyobb támogatást szeretnénk nyújtani ennek sikere érdekében!

A programok számára erre előzetesen felkészített szakértők helyszíni látogatásai során a szakmai tudatosság fejlesztését segítő konzultáció lehetőségét kínáljuk. Az átláthatóság érdekében bemutatjuk azokat a feltételezéseket és megfontolásokat, amelyekkel mi, szakértők ezeket a látogatásokat tervezzük:

1. A szakértés „műfaja”

- Elsősorban nem arról konzultálunk, hogy mit csináltak!
- Az önértékelés támogatása érdekében azt megkülönböztetjük a hálózatfejlesztés és a szakmai-módszertani fejlesztés egyéb munkaformáitól, tehát:
  - nem képzés;
  - nem kontroll;
  - nem szupervízió;
  - nem monitorozás.

2. A fő üzenet/funkció

- Hogyan lehet a szakmai magabiztosságot hitelesíteni?
- Legyen elvárása, motivációja a helyi stáboknak az önértékelés iránt. (Fontos elv, hogy feltételezzük a szakmai kompetenciákat; hosszú távon ez segít, ha a szakemberek magabiztosak, „tudatosak” – formálódik a Biztos Kezdet-identitásuk (önazonosságuk, öntudatuk)!)!

3. A szakértő szerepe

Segítői magatartásunk modell a helyi munkához. (Etikai szempont – kié a felelősség?) Mivel a teljes stáb részt vesz a beszélgetésben, konzultációban, ennek aktív szereplői ők – a szakértő egy résztvevője ennek a konzultációnak, amely az önértékelés tanulását segíti indirekt módon.

Témakörök, vezérfonal

Minden témakörnél több információ kell egy megállapítás alátámasztásához, s mindig tisztázzuk, hogy egy-egy állításunkat milyen információra alapozzuk.

1. *Fontos, hogy jól árnyalt kép legyen az indulásról:* Mi volt akkor a helyzet, amikor a befogadó nyilatkozat megérkezett?
2. *A folyamat:* Hol tartanak a benyújtott szakmai programhoz képest? A helyi stratégia kiemelt szempont! (5 „követelmény” van; a minimum-feltételek és alapelvek fontosak – Mit csináltak? Hogyan mérik? Hogyan integrálják? A hiányok végiggondolása úgy, hogy nem a hibákra, hanem a hatékonyság növelésének formáira, eszközeire fókuszáljanak – az ön-értékelés arról szól, hogy gondolják végig a kimeneteket.)
3. *Az eredmény:* Ezen a településen miért „jó” a Biztos Kezdet Program? Mit „kaptak” a gyerekek? Mit „kaptak” a családok? Mit kapott a település?
4. *Az önértékelésről nyilatkoztak az adatlapon. Működik?*

Források, Irodalom

Support to local evaluations methodological and progress report.(A helyi értékelések módszertani és folyamatjelentésének támogatása.) In: NISS UK, 2001.

Eszik Zoltán: Strukturált önértékelésen alapuló adaptív minőségfejlesztés (Szolid Projekt 2003, Kézirat)

A ceglédi Biztos Kezdet Program megvalósulásának első évét, annak előzményeit és szakmai kereteit mutatja be ez a tanulmány. Meggyőző erővel szól a gyermekkor életünkben betöltött jelentőségéről, a társadalmi esélyegyenlőség érvényesülésének fontosságáról. Tanulságos részletezettséggel ábrázolja a ceglédi BKP társadalmi környezetét, a koordináló intézmény sokszínű tevékenységét. A program szakmai előzményeihez és a BKP alapelveihez kötötten ismerhetjük meg azt a komplex szolgáltatáskultúrát, amely támogató rendszerként funkcionálva és hálózattá szerveződve lefedi a családok mentálhigiénés és szociális szükségleteinek legnagyobb területeit.

A program feladatrendszerének, működési területeinek és szolgáltatásainak részletező ismertetése jó segítséget jelenthet az ezután induló BK-Klubok munkájának megtervezéséhez. A havonkénti bontásban megjelenő tematikus foglalkozási rendszer a tartalmi elrendezéshez és módszertani megvalósításhoz szolgál jó mintául.

A szerkesztők

A BIZTOS KEZDET PROGRAM MEGVALÓSÍTÁSA CEGLÉDEN³

Sidlovics Ferenc

Érdekes élmény volt a Biztos Kezdet Program országos kereteinek kialakításában részt vevő szakemberként „kívülállóként” nézni, ahogy otthonomban, Cegléd városában kollégáim elszánt lelkesedéssel vetették bele magukat a program megvalósításába. A probléma már ismert volt, megoldásának is nekigyürkőztünk párszor, és alább nem hagyó lelkesedéssel próbáltunk ki újabbnál újabb módszereket. Néha nagyot markoltunk, néha csak tüzet oltot-

3 Köszönetünket fejezzük ki Cegléd Város Humán Szolgáltató Központja intézményvezetőjének, Turcsik Tímea asszonynak, hogy hozzájárult a program bemutatásához, valamint az intézmény Családsegítő Szolgálatának, Gyermekjóléti Szolgálatának és Védőnői Szolgálatának, a program létrehozásában közreműködő munkatársainak áldozatos munkájukért. Külön köszönetünket fejezzük ki Gencsi Erikának a szakmai program megalkotásáért és a tanulmány elkészítésében nyújtott segítségével.

tunk. Most Cegléd városnak a gyermekekért elhivatott szakemberei egy újabb kísérletbe kezdtek. Szerencsésnek mondhatom magam, mert most egyszerre közelről és távolról nézhetem valaminek születését, ami reményeink szerint sok felnövekvő gyermeknek biztosít egy boldogabb jövőt. Írásomban a néhány hónapos múltra visszatekintő ceglédi program megvalósulását, annak előzményeit, szakmai kereteit igyekszem bemutatni.

Bevezetésül...

A huszadik század jelentős változásokat hozott a gyermekkor megítélésében, a gyermekek helyzetének alakulásában. Az orvostudomány fejlődése hatására nőtt az élveszületések száma, ugyanakkor a modern gyermekgyógyászat eredményeként jelentősen csökkent a gyermekhalandóság. A pszichológia tudományának köszönhetően – amiben nem kis része van Freud pszichoanalízisének – egyre nagyobb figyelem fordítódott a gyermekkorban átélt élményekre, hatásokra, a gyermekkor jelentőségére. Egyre inkább reflektorfénybe került a gyermekek testi, lelki, kognitív és szociális fejlődése.

A fejlett világ társadalmainak változásai zászlóikra tűzték, hogy minden ember egyenlőnek születik, egyforma joga van élethez, jóléthez, tudáshoz. Ennek köszönhetően megjelent a kötelező, mindenki számára elérhető közoktatás, a gyermekek és családjuk jólétét biztosító szociális ellátórendszerek, a modern gyermekvédelem. Az állam egyre nagyobb figyelmet fordított a felnövekvő generációk életminőségére, jogainak érvényesülésére.

A reformpedagógia – folytatva az előző évszázadokban kibontakozó gyermekcentrikus nevelési irányzatokat – felhívta a figyelmet a gyermekkor sajátosságaira épülő új pedagógiai megközelítésre. Rudolf Steiner, Maria Montessori és megannyi kortársuk és követőjük egy szabadabb, élményközelibb oktatást teremtettek meg, hatást gyakorolva ezzel a gyermekekkel foglalkozó diszciplínák (tudományágak) egész rendszerére.

A szociológia rámutatott, hogy a gyermekek egyre nagyobb és meghatározóbb szerepet töltenek be a családok életében, egyre dominánsabban határozzák meg a szülők életét, döntéseik, életpályájuk alakulását. A családok jelentős részében a szülők tudatosan tervezik életüket, a gyermekvállalást annak érdekében, hogy a születendő gyermeküket minél jobb körülmények között tudják felnevelni. Ennek és egy sor más gazdasági és fogyasztási hatásnak köszönhetően az első gyermek vállalásának ideje kitolódott, ugyanakkor csökkent a vállalt gyermekek száma. „Én mindent megadok a gyermekemnek” – halljuk oly sokszor, és ez az esetek nagy részében nem túlzás. A család mint gazdasági egység javainak nagy részét igyekszik gyermeke ellátására, tanulmányaira, tehetséggondozására fordítani. Ha mindezeket figyelembe vesszük, méltán nevezhető a huszadik század a gyermekkor évszázadának.

A huszadik század azonban természetes módon problémákat is hagyott ránk, illetve a minket körülvevő szédületes tempóban száguldó világ a huszonegyedik század elejére új kihívásokat teremtett. A nők munkába állása az anyai szerep és a dolgozó, a család megélhetéséhez jelentősen hozzájáruló nő szerepeinek konfliktusát hordozta magában. A fogyasztói társadalom az anyagi és tárgyi javak jelentőségének növekedésével, a szükségletek mesterséges alakításával kényszerpályára állította a szülőket. Több munkával, több pénzzel, jobb körülményekért. Mindeközben a fiatal szülők sok helyen már egyre kevésbé építhettek a nagyszülők aktív részvételére, hiszen a többgenerációs családok felbomlásával fizikai korlátai lettek az idősebb generáció szocializációs szerepvállalásának. Megnövekedett tehát az intézményes gyermekellátások jelentősége, felelőssége a felnövekvő generációk társadalmiasításában.

A rendszerváltás utáni évek nagy kihívása lett – önkormányzati szinten az ország bármely régiójában – bármilyen méretű településen egyenlően biztosítani a gyermekek szükségleteinek megfelelő ellátását, szegénységének megelőzését, a depriváció hatásainak enyhítését, felszámolását. Több évtizedes az a felismerés, hogy a „több többet kap”, azaz az ellátórendszer nem képes maradéktalanul felszámolni a társadalom egyenlőtlenségeit, vagy sajnálatos módon sok esetben inkább elmélyíti azt.

Napjainkban mind az Európai Unió, mind szűkebben Magyarország jövőjét, közpolitikáját meghatározó alapvető kihívás annak biztosítása, hogy a lehetőségeket és forrásokat elosztó fő mechanizmusok – a munkaerőpiac, az adórendszer, a szociális védelmi, az oktatási, a lakás-, az egészségügyi és egyéb rendszerek – eléggé univerzálisak legyenek ahhoz, hogy kezelni tudják azon egyéneknek a szükségleteit, akiket fokozottan fenyeget a szegénység és a társadalmi kirekesztődés veszélye. Ezzel összefüggésben alapvető célkitűzés, hogy képessé tudják tenni őket arra, hogy érvényesítsék alapvető jogaikat.⁴

A jövő útjának az eltérő méretű és adottságú települések helyi szükségletekre épülő szolgáltatásrendszereinek fejlesztése látszik, ezen belül az árnyaltabb szolgáltatást nyújtó, a helyi közösségek igényeiből kiinduló preventív célú szabadidős, közösségi és sportprogramok, klubfoglalkozások szervezése, különösen a devianciában veszélyeztetett fiatalok számára, egyéni és csoportos programok indítása az alternatív napközbeni ellátások fejlesztésével. Ezek a szolgáltatásrendszerek hangolják finomra a gyermekek jólétét biztosító alapellátások rendszerét.

4 Közös jelentés a társadalmi befogadásról. Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, 2004. 22. oldal

A ceglédi Biztos Kezdet Program társadalmi környezete

Cegléd város egy 38 000 lakosú, Pest megye délkeleti részén, a budapesti, kecskeméti, szolnoki agglomerációs övezet peremén elhelyezkedő mezővárosias jellegű település. A település kiterjedt külterülettel, tanyavilággal rendelkezik, ami a ceglédi kistérség viszonylatában az ország legtanyásabb része. A szociális nagyüzemek, vállalatok és termelőszövetkezetek felbomlása, bezárása után az aktív korú lakosság jelentős része lett munkanélküli. Az ezzel összefüggésben megjelenő szociális feszültségek tág teret biztosítanak a szociális ellátórendszer szakembereinek a problémák elméleti és gyakorlati tanulmányozásához, új ellátások, szolgáltatások kialakításához.

Pest megye egészségét tekintve, annak egyes részein, a tanyás, aprófalvas kistérségekben, ahol a tömegközlekedés hiánya, valamint a közúthálózat minősége megakadályozza, hogy az emberek a fővárosban vállaljanak munkát, munkaerő-piaci lehetőségeik, életkörülményeik és a közszolgáltatásokhoz való hozzájutást tekintve esélyeik ugyanolyan hátrányosnak tekinthetők, mint az ország legsúlyosabb helyzetben lévő régióiban. Ez a tendencia kettősséget okoz a megye szociális állapotában. Addig, amíg a megye kedvezőbb fekvésű, agglomerációs településein a beköltözők 70–80%-át a Budapestről kivándorló családok teszik ki, addig a megye szélei felé haladva a beköltözők összetételében a más, általában hátrányosabb helyzetű megyékből bevándorló lakosság száma dominál. Az ellátórendszer tapasztalatai és a vizsgálatok eredményei egybevágóan abban a tekintetben, hogy az agglomeráción kívülre költöző budapesti családok általában szociális okok miatt keresnek az olcsóbb vidéki létben menekvést problémáik elől. Jellemző azonban, hogy az olcsóbb lét-kevesebb lehetőség reláció okán, ezeknek a családoknak a helyzete tovább romlik.

Az inaktív keresők száma Pest megyében a lakosság számához képest magas, ami azonban az országos átlag alatt marad. A munkanélküliek tekintetében megyénk adatai minden korosztály tekintetében kedvezőbbek az országos adatokhoz viszonyítva. Természetesen a fentebb említett tényezők figyelembevételével jelentős különbségek figyelhetők meg a megye egyes kistérségeiben. Egészében tekintve a megye munkaerő-piaci mutatói az országos átlag felett vannak, amire természetesen jelentős hatással van a főváros közelsége, gazdasági ereje.

A gyermekjóléti szolgáltatás látókörébe kerülő családok problémái a megyében nagyjából megfelelnek az országos tendenciáknak. Az észlelt problémák legnagyobb része az eladósodott, leszakadó családok helyzetéből adódik, oka anyagi, lakhatási és életviteli jellegű. A sort a jelentős számban előforduló kapcsolati, családi konfliktusokkal, illetve nevelési problémákkal összefüggő esetek folytatják. A szakemberek számára a legnagyobb nehézséget az okozza, hogy sok esetben hiányzik a fenti problémák kezelésére szolgáló eszköz, nem ritkán még mindig kiépületlen vagy nem kellően koordinált az ellátórendszer,

ennek következtében az egyes ellátások nem tudnak megfelelően egymásra épülni, kellő hatékonysággal együttműködni.

A koordináló intézmény bemutatása

Cegléd Város Önkormányzatának Képviselőtestülete a 29/1998.(I.29.) Ök. számú határozatával alapította meg Cegléd Város Humán Szolgáltató Központját. Az intézmény önálló jogi személy, részben önálló gazdálkodású – pénzügyi és gazdasági feladatait Cegléd Város Polgármesteri Hivatalának Pénzügyi Irodájával közösen végzi. Az intézmény 1998. június 1-jével kezdte meg működését, részben egészségügyi, részben szociális feladatokat lát el. Az egészségügyi ellátás keretében a Védőnői Szolgálat és a város középiskoláiban működő iskola-egészségügyi ellátás tevékenykedik. A szociális ellátás keretében a Családsegítő Szolgálat, a Gyermejkölési Szolgálat, a Helyettes Szülői Hálózat működik. 2003. évtől új feladatként ellátja a városi szintű szociális koordináló tevékenységet is a Szociális Koordinációs Iroda tevékenységén keresztül.

Az intézményben a dolgozói létszám a kezdeti 28 főről a feladatok növekedésével 2003-ra 49 főre emelkedett, majd a település szociális feladatellátásának átalakítását követően 43-ra esett vissza. 2003. évtől Dr. Gyáni Éva akkori igazgató kezdeményezésére minőségfejlesztő munka indult meg a TQM filozófiája szerint, ami sajnálatos módon a források korlátozódása következtében 2005-ben megszakadt.

Az intézmény az Alapító Okiratában szereplő feladatok ellátása mellett részt vett Cegléd Város Szociális térképének elkészítésében (szervezőmunka, kérdezőbiztosok biztosítása, előterjesztések elkészítése, a térkép terjesztése, ismertetése), valamint a városra vonatkozó Szociális Szolgáltatástervezési Konceptió kidolgozásában (szervezőmunka, végleges dokumentáció összeállítása, összegzés előkészítése, széleskörű véleményeztetés lebonyolítása, előterjesztések, kész koncepció ismertetése, terjesztése).

Az intézmény minden tevékenységét úgy tervezi és végzi, hogy a küldetésében megfogalmazott célt elérje. Az intézmény egészségügyi és szociális ellátásai révén a fogantatástól a munkaképes felnőttek ellátásán keresztül az idős korúak ellátásáig tevékenykedik. Cél az egyénre szabott ellátás, az erőforrások optimális kihasználásával és speciálisan képzett szakemberek bevonásával.

Az intézmény küldetése szerint: „Cegléd Város Humán Szolgáltató Központ értékrendjének alapelve, hogy minden ellátott egyedi, és vele, valamint a társszolgálatokkal együtt kell kialakítani a neki megfelelő szolgáltatást. Az intézmény dolgozói számára a szakmai elhivatottság mércéje az, hogy a szolgálatok munkatársai konzultálnak az ellátottal és a partnerekkel, tervezik munkájukat és értékelik azt a jobb eredmények érdekében, új megoldásokra törekednek, és felelősséggel alakítják saját munkahelyüket.”

Az intézmény szolgáltatásai, illetve a városban más fenntartó által működtetett szolgáltatások lehetővé teszik a hálózat kiépítését, a hálózatorientált tanácsadást és közösségi munkát. Az intézményben elkezdett projektek modellkísérletek, amelyek az értékelést követően a napi rutin részévé váltak. Ilyen projekt volt a Családsegítő Szolgálat és a Gyermekjóléti Szolgálat közötti együttműködésre kidolgozott szakmai protokoll alkalmazása.

Az intézmény szociális koordinációs irodája városi szintű tevékenységet végez, a Szociális Szolgáltatástervezési Konceptióban megfogalmazott célok elérése érdekében a feladatokat projektként kezeli és valósítja meg. A koncepcióban 5 évre meghatározott a város szociális stratégiája. Az intézmény szolgálatai az alapfeladatok ellátásán túl a lakossági igényként megjelenő speciális szolgáltatások kialakításának irányába kíván fejlődni.

A Biztos Kezdet Program megvalósításának szakmai felelőse Cegléd Város Humán Szolgáltató Központja Gyermekjóléti Szolgálat, amely Cegléd város közigazgatási területén látja el a gyermekjóléti szolgáltatáshoz fűződő feladatokat. Tevékenységét más szakfeladatokkal együtt, önálló szakmai egységként végzi.

A Gyermekjóléti Szolgálat ellátási filozófiája szerint segítő, szolgáltató szervezet, amely a veszélyeztetett helyzetű gyermekek körében komplex családgondozást végez. Működését tekintve preventív és problémakezelő funkciót is ellát. Tevékenységét úgy szervezi, hogy a családokban nevelkedő gyermekek mindenek felett álló érdekét képviselje. A szolgálat munkája során ösztönzi, segíti a családokat abban, hogy problémáikat felismerjék, és dolgozzanak annak megoldásán.

A szolgálat, a szervezet fejlődése során a következő stratégiai feladatokat tartja legfontosabbnak:

- A szolgálat szervező, koordinatív feladatot kíván vállalni az oktatási intézmények gyermekvédelmi felelőseinek munkájában.
- Minőségi, jó szakmai együttműködést kíván kialakítani a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjaival, aminek garanciája a kölcsönös, egyenrangú kommunikáció.
- A szervezet meg kívánja teremteni elfogadottságát, helyét a szociális ellátórendszer intézményi környezetében.
- Fel kívánja vállalni a gyermekek köré szerveződő karitatív segítség koordinációját, az önkéntes alapon működő társadalmi segítségnyújtás szakmai patronálását.
- A gyermekjóléti szolgálat gyermekcentrikus működésével szemléletalkotó szerepet kíván betölteni.
- Működésüket úgy kívánják megszervezni, hogy arculatukra a nyitottság, rugalmasság legyen jellemző.

- Ennek erősítését is szolgálja, hogy a szervezet erőteljesebb és jól szervezett külső kommunikációt próbál folytatni munkájának hiteles bemutatása és a korrekt tájékoztatás jegyében.
- A gyermekjóléti szolgálat működése során döntéseit tekintve meg kívánja őrizni szakmai függetlenségét klientúrájának magas szintű szakmai és etikai ellátása érdekében.

A program szakmai előzményei Cegléden

A munkatársak a szolgálat költségvetését számottevő pályázati forrással egészítették ki ellátó munkájuk fejlesztése érdekében. Ezeknek a forrásoknak köszönhetően több évben nyári családi tábort szerveztek, ahol nagycsaládosok és szociálisan hátrányos helyzetű családok közös nyaralását sikerült megvalósítani. Életre hívtak egy, a roma gyermekek felzárkóztatását célzó, kulturális értékeiket ápoló programot, amelynek bázisa a Törteli úti zárt, telepszerű elhelyezkedésű szükséglakások között kialakításra került közösségi helyiség lett, amit aztán sikerült kiterjeszteni az új helyszínként megjelenő, a település tanyás külterületén elhelyezkedő Czárák dűlői iskolába is. A program során magas szintű összefogásról tettek tanúbizonyságot a település óvodái, védőnői és a külterületi iskolák dolgozói.

A szociálisan hátrányos helyzetű gyermekek tanulási problémáinak a fejlesztőpedagógia módszereivel történő kezelését tűzte ki céljául egy másik pályázati forrásból megvalósuló projekt. Az ellátás feladata a tanulási lemaradások korai kezelése, a sorozatos sikertelenség, kudarcélmény megelőzése, az esélyegyenlőség érvényesítése volt. Jelentős segítséget nyújtott az egyszülős családok támogatásában, a „Páratlan Klub” elnevezésű, gyermekeiket egyedül nevelő szülők számára szervezett csoportprogram. A csoport működésének szakmai koncepciója a közös problémákra történő együttes megoldáskeresés, a közös programok közösségformáló erejének kiaknázása volt, a gyermekeknek játszóházzal egybekötve.

Az alapfeladathoz kötődően igen nagy jelentőséggel bírt az ellátás minőségének fejlesztésében a gyermekvédelmi jelzőrendszer professzionalizálása. Ennek érdekében a szolgálat együttműködési megállapodást írt alá a Családsegítő Szolgálattal és a Védőnői Szolgálattal, a közösen végzett szakmai munka színvonalának erősítése céljából. Újraszervezték az oktatási intézményekkel közösen végzett gyermekvédelmi munkát, amely során két munkacsoportot hoztak létre a közoktatás gyermek- és ifjúságvédelmi felelősei számára. Az oktatási intézmények és a szolgálat munkatársai együttműködésének további erősítése céljából a Gyermekjóléti Szolgálat vezetője tárgyalásokat folytatott a település iskoláinak vezetőivel, illetve több általános és középiskola tantestületi értekezletén vett részt, aminek eredményeként egységes struktúrát állítottak fel az igazolatlan mulasztások és a gyermekvédelmi problémák jelzésére.

Nagy eredménynek tekinthető, hogy a fenti programok a civil és önkormányzati szervezetekkel közösen kerültek megvalósításra. Ezek finanszírozása közös pályázatokból történt, a kivitelezés szintén együttes szakmai munkában valósult meg. A fenti programokon kívül a szociális válsághelyzetbe került családok számára a városüzemeltetéssel foglalkozó kht. segítségével rendszeresen tüzelőadományokat juttattak a tél beköszöntével. A helyi civil és állami intézményekkel összefogásban az év folyamán több alkalommal ruha- és bútoradományokat közvetítettek a rászorulóknak. Szintén civil összefogásban, a tél beálltával melegített biztosítottak a szociálisan rászorult családjaik helyzetének további segítésére. Egy helyi civil szervezet és a helyi sajtó segítségével gyűjtőakciót szerveztek egy májátültetésre szoruló kislány külföldi műtétének finanszírozásához. Segítségükkel, illetve a lakosság és a különböző szervezetek összefogásának köszönhetően a kislány sikeres műtéten esett át.

A fenti együttműködések, az alaptevékenységet kiegészítő szolgáltatások előzményként tekinthetők a 0-6 éves gyermekek segítését célzó Biztos Kezdet Program életre hívásának. A program koordinálói, szakmai tartalmának megalkotói a már kialakult, meglévő együttműködésekre építhették fel szolgáltatásaikat. Az új együttműködési keretek létrehozása során összegyűjtötték az érintett korú gyermekek és szülei ellátásában részt vállaló civil és állami szervezetek és szolgáltatások képviselőit, és kialakították a szakmai céloknak megfelelő szolgáltatási, együttműködési struktúrát. Az alapelvek tisztázása után Gencsi Erika, a Gyermekjóléti Szolgálat családgondozója dolgozta ki a részletes szakmai programot, a klub működésének tematikus tervét. A program elkészítésében jelentős segítséget jelentetett, hogy a program megalkotója olyan szociálpedagógusi és óvodapedagógusi végzettséggel bíró kiváló szakember, aki mindkét szakterületen több éves szakmai gyakorlattal rendelkezik.

A ceglédi Biztos Kezdet Program alapelvei

A program hosszú távon megvalósítandó céljaul a város területén, viszonylag zárt közösségben, elszigetelten élő várandós anyák, valamint 0–6 éves kisgyermek és az őket nevelő családok segítését jelölték meg. Mindezt annak érdekében, hogy a program segítségével gyermekeik az iskolakezdeésig elérjék a képességeiknek megfelelő tudásszintet, és a családdal együtt elért eredményre alapozza meg a program az iskolai nevelést. A célkitűzések alap gondolata – összhangban az országos program törekvéseivel –, hogy a lehető legkorábban megtalálja, és támogatást nyújtson azoknak a leendő szülőknek, akik gyermeküket valamilyen szempontból hátrányos körülmények között várják. A gyermek születéséig minden elérhető erőforrást bevonva stabil, egészséges környezetet teremtsenek. Felkészítsék az anyát, az apát az érkező gyermek fogadására. A kisgyermekes szülőknek teret biztosítson szülői kompetenciáik,

gyermekük ellátásának fejlesztésére. Lehetőséget nyújtson a gyermekeknek életkoruknak megfelelő játéktevékenységre, eközben fejlettségük mérésére, esetleges fejlődési lemaradásaik korrigálására. A program elő kívánja segíteni a gyermekek sokoldalú, harmonikus fejlődését, derűs légkörben biztosítva a gyermekek fejlődéséhez szükséges változatos tevékenységeket a szülőnek és a gyermekeknek egyaránt.

A szakemberek közvetett módon gyakorolnak hatást a családokra, elsősorban indirekt módszerekkel erősítik a családi nevelést, másrészt a szükségleteknek megfelelő új tartalmakkal egészítik ki azt.

A szakmai program kialakítása azon a felismerésen alapul, hogy a preventív munka meghatározó jelentőségű a korai, a család későbbi életvitelét, szokásrendszerét meghatározó családi életciklusokban. Minden, a család életvitelére, a szülői és házastársi szerepekre gyakorolt pozitív hatás hozzájárul a gyermek harmonikus fejlődéséhez. Ehhez szükség van egy olyan komplex szolgáltatásstruktúra kiépítésére, amely támogató rendszerként funkcionál, és lefedi a családok mentálhigiénés és szociális szükségleteinek lehető legnagyobb területét.

Ennek a megvalósításához szükség van arra, hogy hatékonyan, hálózattá szerveződve együttműködjenek a különböző területeket képviselő szakemberek: így a védőnői szolgálat védőnői; bölcsődei gondozók; kulturális intézmények munkatársai: művelődésszervezők, népművelők; gyermekorvosok; a korai fejlesztést végző szakemberek: pedagógusok, pszichológusok, logopédusok, fejlesztőpedagógusok, pszichopedagógusok; a gyermekjóléti és családsegítő szolgálat szakemberei: szociálpedagógusok, szociális munkások; és a képzett önkéntesek.

A Biztos Kezdet szolgáltatásainak beindítása lényegesen hozzájárul a gyermek személyiségének fejlődéséhez, testi-lelki egészségük megővéséhez, fejlesztésükhöz. A programban dolgozó szakemberek feladata az, hogy nyugodt, szeretetteljes légkört alakítsanak ki, ami elősegíti a szülő-gyermek és a szakemberekkel való kapcsolatuk elmélyülését, valamint az esetleges gátlások oldását, a bizalom kialakulását. A programban fontos szerepet kap a család-szakember, gyermek-gyermek kapcsolata mellett a programban részt vevő családok kapcsolatának az elősegítése, ezáltal a közösségi viszony erősítése.

A ceglédi program alkotója szerint a keretek kialakításánál, valamint a szolgáltatás nyújtása során azt kell elsődlegesen figyelembe vennünk, hogy minden gyermek más és más, egyedi, megismételhetetlen. Nincs hozzájuk „használati útmutató”, amelyet probléma esetén fellapozhatnánk a megfelelő oldalon, és az ott leírt megoldást minden egyes gyermekre alkalmazni lehetne. Ez a program hozzásegíti a szülőket ahhoz, hogy jobban megértsék, megismerjék gyermekeik alapvető szükségleteit – már életük legkorábbi időszakában –, s ezáltal képesek legyenek megteremteni azokat a feltételeket, amely által biztosítani tudják gyermekeik egészséges, kiegyensúlyozott fejlődését.

Ebben tudnak megfelelő segítséget, támogatást nyújtani a szülőknek azok a szakemberek, akik a programban részt vesznek.

Mindezeket a program alkotója alapfeltételének tekinti az országos programban megjelölt öt fő célkitűzés – így a szociális és érzelmi fejlődés elősegítése; az egészségi állapot javítása; a gyermekek tanulási képességeinek javítása, nyelvi képességeinek fejlesztése; illetve a családok és a közösségek erősítése szempontjából.

A program feladatrendszere

A helyi szükségletek felmérése és a célcsoporttal kapcsolatos szakmai tapasztalatok összegzése után a szakmai team megalkotta azokat a konkrét feladatokat, amelyekben a fent megjelölt célkitűzések objektivizálódnak. Ezek lesznek azok a konkrét szakmai tartalmak, amelyekből a szolgáltatások rendszere kialakul. A feladatok meghatározásánál nagyon lényeges volt, hogy valós szükségleteket célozzon, azaz a célcsoporttal foglalkozó szakemberek mindennapos tapasztalatára alapozva egy olyan tevékenységstruktúrát alapozzon meg, amely tényleges problémákra szervez megoldásokat a különböző területek szakmai erőforrásainak összehangolásával. A gyakorlatban mindez azt jelenti, hogy a team tagjai összegzik azokat a megoldandó problémákat és az ezekre helyben adható szakmai megoldásokat, amelyek az adott településen élő 0–6 éves korú gyermekek és szüleik, illetve a várandós anyák ellátásával kapcsolatosan szóba jöhetnek. A szakmai program feladata, hogy strukturált rendet alkosson a problémákból adódó célok, a célokból adódó feladatok, a feladatokat megvalósító szolgáltatások rendszerében.

Tekintsük végig a ceglédi program szakmai feladatrendszerét:

- *Szociális problémákkal küszködő családok súlyosabb problémáinak megelőzése.* A feladat a segítő szakmák azon általános felismerésén alapul, amely szerint minél korábbi szakaszban tárjuk fel a család problémáját, annál nagyobb a valószínűsége, hogy hatékony segítséget tudunk nyújtani. A preventív szolgáltatás lényege, hogy a segítő korai beavatkozással igyekszik megelőzni, hogy a család vagy tagjának működési zavara mélyebb, nehezebben helyrehozható, több és súlyosabb károsodást okozzon akár az egyénben, akár a család egészében. A feladat teljesülésének szakmai kritériuma, hogy a célcsoport részese a klub életének, bizalommal van az ott működő szakemberek és a szülőkből kialakult közösség felé, aminek következtében jelezni tudja és meri problémáit, másrészt az ott lévő szakemberek fel tudják ismerni, ha segítségre van szüksége.
- *Információkkal, mintanyújtással segíteni a gyermekek egészségesebb, teljesebb szocializációját.* A hátrányos helyzetű családok sok esetben pont a problémáikra való „megoldás kulcsától” elszigetelten élnek. Vagy azért, mert

maguk a szülők saját szocializációjuk során nem tudták elsajátítani azokat a képességeket, készségeket, normákat vagy éppen problémamegoldó technikákat, vagy mert deprivált helyzetükből adódóan nem képesek élni azokkal – segítség nélkül nem tudnak kitörni az adott élethelyzetből. A Gyermekszegénység Elleni Nemzeti Program rámutat, hogy „az információ hiánya fontos szerepet játszik a gyermekszegénység kialakulásában még akkor is, ha nem ez a szegénység kialakulásának oka.” A gyermek jólétét segítő szolgáltatások fontos feladata a jogok érvényesítése, az informáltság javításának biztosítása érdekében a gyermeki jogokról és a gyermekek fejlődését biztosító támogatásokról való minél szélesebb körű tájékoztatás, illetve ehhez kapcsolódóan a támogatásokhoz való hozzájutás települési szinten elérhető segítése. Azokban az esetekben, amikor a probléma nem pusztán információhiányból származik, nagyon fontos, hogy a szakemberek hatékony segítséget nyújtsanak a szülőnek – rajta keresztül a gyermeknek – abban, hogy szülői, házastársi és a család működése szempontjából lényeges egyéb szerepeikben helyt tudjanak állni. Ezt a segítő szakemberek egyrészt saját pozitív mintájukkal, másrészt tudatos értéket és normákat közvetítő tevékenységükkel tudják elérni. Természetesen ennek hatékonysága nagymértékben függ, a kiválasztott módszer eredményességétől. Nagy segítséget jelenthet a szakemberek számára, hogy a segítő tevékenység ez esetben közösségben történik, ahol a szülők egymásra hatást gyakorolnak. Ezeknek az interakcióknak a tudatos beépítése a szolgáltatásba – azaz a pozitív példák megerősítése, egymás tudásának, ismereteinek felszínre hozása, lehetőség teremtése egymás jó gyakorlatainak elsajátítására – hatékony indirekt módszer. Könnyen belátható, hogy mennyire más hatást gyakorol egy gyermekvállalásra felkészülő várandós anyára, ha meghallgatja egy kiváló szakember „előadását” és tanácsait a gyermek ellátásáról, vagy látja a többi anyát, hogy hogyan látják el gyermeküket.

- *Növelni a szülői felelősségérzetet, erősíteni a szülői érzékenységet a gyermeki szükségletek iránt, és fejleszteni a gyermeki szükségletek kielégítését szolgáló szülői képességeket.* A két feladat nagyon sok ponton erős kapcsolódást mutat. A nehéz helyzetben élő szülőknek a szülői szerephez társuló számtalan kihívás mellett a hétköznapi élet és egyéni sorsuk megannyi kihívása, nehézsége is sok esetben megosztja, olykor elvonja a figyelmét a gyermekről. Az alulszocializált vagy helytelen szülői mintákat magukban hordozó szülők esetében kiemelt jelentősége van ennek a feladatnak. A szakembereknek tevékenységükkel helyre kell állítaniuk a gyermek egészséges fejlődéséhez szükséges, felborult egyensúlyt a szülői figyelem, gondoskodás tekintetében. Ez részben ismeretek közlését foglal magában, amelyek segítenek megérteni a gyermek szükségleteit,

ezek megfelelő szintű kielégítésének jelentőségét, a gyermek különböző életkoraihoz tartozó jelenségeket, illetve az ezekhez kapcsolódó gondozási feladatokat. Segítséget nyújt annak megértésében, hogy a gondozás minősége hogyan hat a gyermek további életére. Segít felismertetni azt a nagyon fontos ténytet, hogy a gyermeknek mit jelent, mennyire meghatározó a szülő, a szülői gondoskodás.

- *Hozzájárulni a szülői szerep erősítéséhez.* Ennek jelentőségét egyrészt fentebb már bemutattuk, ugyanakkor a gyermek gondozásának a minőségét nemcsak a szülő által birtokolt ismeretek, jártasságok és minták határozzák meg, hanem saját viszonya is a szülői szerephez. Mindez természetesen egy nagyon összetett hatásmechanizmus eredménye, aminek részletes vizsgálatára itt most nincs módunk, ugyanakkor említés szintjén néhány tényezőjét az érthetőség kedvéért mégis fel kell, hogy villantsuk. A szülői szerephez való viszonyulás alapjaiban meghatározza az abban való létezés minőségét, így nagy jelentőséggel bír a szülők életkora, személyiségük érettsége a szülői szerepre, szülői mintáik, viszonyuk az őket felnevelő szülőkhöz. Nagyon lényeges, hogy a gyermek egy rendezett kapcsolatrendszerbe születik-e, hogy tervezett gyermekvállalásról van-e szó, hogy milyen a két szülő egymáshoz fűződő viszonya. Fontos, hogy a gyermek és a szülők kapcsolatát, szerepek gyakorlását milyen külső hatások segítik vagy nehezítik, milyen a természetes segítő, támogató rendszerük, vannak-e rokonaik, barátaik, akikre támaszkodni tudnak a nehéz élethelyzetekben. Mindezen hatások erőteljesen befolyásolják a szülőként való működés hatékonyságát, így visszahatnak a szülők önértékelésére is. A szakembereknek nagyon nagy szerepük van abban, hogy feltárják, és szükség esetén segítsék a szülők viszonyulását saját szerepükhöz, hogy megerősítsék a szülőket annak gyakorlásában, hogy sikerélményhez juttassák őket szülői kompetenciáik megélésében.
- *Segítséget nyújtani a GYES-neurózis csökkentésében.* A hátrányos helyzetű anyáknak sokkal szűkösebb a lehetőségük arra, hogy közösségi, társasági életet éljenek, hogy kapcsolatot tartsanak a külvilággal, hogy információhoz jussanak, hogy problémáikkal odafordulhassanak valakihez, akitől segítséget és támogatást várhassanak. Szociális kapcsolataik általában beszűkültek, így sokkal nagyobb súllyal nehezedik rájuk minden élethelyzetükből fakadó probléma. A Biztos Kezdet Program nemcsak a szakmai segítséget hozza elérhető közelbe, nemcsak kimozdítja az anyát megszokott monoton hétköznapjaiból, hanem egy közösség részévé teszi. Egy olyan közösség részévé, ahol az ott lévő szülők ugyanazon mennek keresztül, mint ő, ugyanazok a problémáik, mint neki. Ebben a közösségben nem kellemetlen kétségeiről, nehézségeiről, kudarcairól beszélni, hiszen minden ott lévőnek van hasonló. Ennek a

közösségnek megtartó ereje van, reményt ad, motivál. Segít felismer-
ni önmaga fontosságát, hasznosságát, hiszen nemcsak segítséget kap,
hanem adott esetben azt ad is. Növeli az önbizalmat, hiszen láthatja a
szülő, hogy nem csak vele történik ilyen, és hogy önmaga is hozzá tud
járulni a problémák megoldásához. Értelmes, hasznos és rendszeres el-
foglaltságot ad. A mindezek hatására javuló közérzete pozitív hatással
van gyermeke ellátására, gondozására is, amely segít megszüntetni az
ezzel kapcsolatos büntudatát, felszámolni kudarcélményeit.

- *Csökkenteni a kismamák szociális deprivációját.* Problémáikkal immár nem
maradnak magukra. A közösségen kívül, ami már önmagában is hatal-
mas segítség, egy olyan szakmai támogató háló részesévé válnak, amely
minden téren szakszerű megoldásokat tud kínálni szükségleteik kielégi-
tésére, problémáik megoldására. A Biztos Kezdet Program nagyon fon-
tos lehetősége, hogy hálózattá szervezi a célcsoport ellátásában lehetsé-
gesen érintett szervezeteket, személyeket. Így minden szervezet – saját
szakmai tartalmán kívül – bekapcsolja a struktúrába kapcsolatrendszer-
ét is. Ennek hatására a szükségletek igen széles spektrumát lesz képes
kielégíteni a program, ugyanakkor a professzionális segítségnyújtásnak
is megvannak a határai, azaz valamilyen mértékben mindenhol korlá-
tozottak a szakmai erőforrások. Van egy pont, ahonnan az ellátórend-
szer az erőforrások hiányában vagy jogi, szakmai, etikai kötöttség miatt
már nem tud segíteni. A Biztos Kezdet Program lehetőséget teremt arra,
hogy ilyenkor a közösség álljon az egyén mögé, és a hétköznapi „okos-
ság”, az egymáson segítség, az összefogás a közösség tagjáért mentőövet
jelentsen a reménytelennek tűnő helyzetben.
- *Segítséget nyújtani a kismamáknak az adaptív anyai minták elsajátításában.*
A szülői kompetenciák erősítése kapcsán már volt szó az anyai minták
megerősítésének, pótlásának fontosságáról, az azokhoz tartozó magatar-
tások, gondozási tevékenységek, attitűdök kialakításáról. Elkerülendő
az ismétlést, itt mindössze annyit szükséges felidézni, hogy ezeknek a
mintáknak a kialakulásában, elsajátításában nagyon nagy szerepe van a
személyes tapasztalásnak, a hiteles, követhető személyes példának. Így
ezek továbbítása, megerősítése során különösen ügyelnünk kell arra,
hogy a gyermekekkel és a szülőkkel szemben tanúsított magatartásunk,
törődésünk, viszonyulásaink összhangban legyenek a kialakítani kívánt
mintákkal. Mindezzel alkosson következetes rendszert a többi szülő ál-
tal közvetített minták negatív vagy pozitív megerősítése. Törekednünk
kell arra, hogy mindezek ne pusztán az elszigetelt tapasztalatok, benyo-
mások szintjén maradjanak, hanem segítsünk az átélt élmények, ha-
tások megszervezésében, ok-okozati összefüggéseinek felismerésében,
ezáltal azok tudatosításában. Ahhoz, hogy a kialakítani, megerősíteni
kívánt minták beépüljenek a szülői személyiségbe, kiemelkedő szerepe

van annak, hogy a minták cselekvéseinek sorai rendszeresen és következetes rendben épüljenek egymásra.

- *Elkerülhetővé tenni a szakemberek segítségnyújtásával a gyermek családból történő kiemelését – segítséget nyújtani a krízishelyzetbe került kisgyermekes családok problémáinak megoldásában.* A modern gyermekvédelem, a preventív szemléletű gyermekvédelmi munka egyik alapelve, hogy mindaddig, amíg csak lehet, és amíg nem áll ellentétben a gyermek érdekeivel, megőrizzük őt saját, vérszerinti családjában. Ez a munka jó esetben nem akkor kezdődik, amikor a gyermek veszélyeztetettségére, a család életében beállt krízishelyzetre, az azokat előidéző okokra szakmai megoldásokat kell szerveznünk. Sok esetben ennek az igen fontos elvnek a teljesüléséhez már a gyermek megszületését megelőzően igen komoly szakmai erőforrásokat kell mozgósítanunk, azaz a szakembereknek előre kell látni, hogy a szülők személyiségéből, interakcióiból, a család működéséből milyen, a gyermeket veszélyeztető körülmények, milyen krízishelyzetek alakulhatnak ki. Ekkor még sok esetben idejében tud tenni a szakember annak érdekében, hogy e problémák megoldására szakszerű segítségben részesüljenek a szülők. Egy konkrét példa mentén: ha a gyermekjóléti szolgáltató családgondozója egy téli napon akkor értesül egy szociális válsághelyzetben lévő anyáról és újszülött gyermekéről, amikor arról kell dönteni, hogy hazaengedjék-e a gyermeket a kórházból a fűtetlen, víz nélküli, a gyermek fogadására elő nem készített környezetbe, vagy gyámhatósági intézkedés keretében elhelyezzék az újszülöttet, akkor a családgondozó mozgásteré és lehetőségei nagyon szűk határok között mozognak. Abban az esetben, ha a család a születés előtt hónapokkal a gyermekjóléti szolgáltató látókörébe kerül, a szakember fel tudja mérni a család szükségleteit, természetes támogató rendszerét, van ideje megszervezni a szükséges ellátásokhoz való hozzájutást, adományok szervezésével pótolni tudja a környezet hiányzó feltételeit. A védőnővel együttműködve segítséget tud nyújtani, felkészülni a szülőknek a gyermek fogadására, a szülővé válásra. Mindezt addigra, amire a gyermek megszületik, így a gyermek hazakerülése a szülők együttműködése esetén nem lesz kérdéses. Az iménti rövidke példa banális, ugyanakkor nagyon komoly szakmai tartalmat foglal magában. Van egy jól működő gyermekvédelmi jelzőrendszer, ami időben észleli a problémát, jelzi azt a gyermekjóléti szolgáltatás családgondozójának. Ő felméri a család szükségleteit, és saját szakmai kompetenciái, illetve szervezeti környezete szolgáltatásainak, ellátásainak igénybevitelével megszervezi azok kielégítését, a problémák megoldását. Személyes jelenlétével segíti, támogatja, kíséri a leendő szülőket a problémák megoldása során.

- *Növelni a család szerepének fontosságának felismerését.* Korunkban a család, a házasság értéke devalválódott. Az individualizmus, az önmegvalósítás, az egyéni sikerek fontossága, a fogyasztói magatartásból származó új, kibővült szükségletek, a tradicionális nemi szerepek átfomálódása áthatják életünket, a médián keresztül hatást gyakorolnak mindennapjainkra. Ezek a hatások egy új, kötelekeiben, életmódjában függetlenebb, szerepválasztásában szabadabb, felelősségvállalásban kötetlenebb élet felé csábítják a fiatalokat. Az élettársi kapcsolat, a házasságon kívüli együttélés, a válás társadalmi megítélése enyhült, azokat nem nehezíti a társadalom rosszállása. A fellazult keretek velejárója ugyanakkor, hogy elmosódottabbá vált a gyermek születésének, felnevelkedésének és szocializációjának biztonságot adó támaszrendszere is. Mindezen keretek nemcsak korlátokat, hanem védelmet, segítséget is nyújtanak, amelynek fontosságát lényeges megértetnünk a jövő szülőivel is. A család mint legalapvetőbb közösség kötődéseivel, érzelmi és vérségi kapcsolatrendszerével mentális védelmet, ritualizáltságával kiszámítható szokásrendszert, biztonságos, kiszámítható világot nyújt tagjainak.
- *Segíteni a deprivált családok társadalmi integrációját.* Nagy tudatosságot igénylő, összetett, hosszú távú feladat, amely tervszerű, jól szervezett, összehangolt munkát igényel a családokat körülvevő szakemberektől. A feladat megvalósítása magában foglalja azt a segítő munkát, amit a programban részt vevő szakemberek az irányban fejtenek ki, hogy a szülők, a család életvitele, magatartása, viszonyulása illeszkedjen az őket körülvevő társadalom érték- és normarendszerébe. Segítséget nyújt a szegénységben élő családok tagjainak abban, hogy a társadalom értékes tagjává váljanak, és önmagukat is annak érezzék. Munkaerő-piaci pozíciójuk javításával elősegítik elhelyezkedési esélyeiket, munkába állásukat. Mindez természetesen nemcsak a családok külső kapcsolatrendszerére van hatással, hanem a belső egyensúly megteremtésében is igen jelentős szerepe van, hiszen azáltal, hogy a szülő nem segélyből, szociális juttatásokból kénytelen fenntartani családját, hanem munkajövedelemmel rendelkezik – ezáltal segélyezettből a társadalomnak teljes értékű adófizető-fogyasztó polgárává lép elő, s önértékelése is jelentősen javul.
- *A gyermekek nyelvi képességeinek fejlesztése* mára már bizonyítottan alapjaiban határozza meg az iskolai előmenetelt, így társadalmi esélyeiket is. Bernstein kutatásai óta tudjuk, hogy a gyermekek társadalmi hovatartozása és a nyelvi kód fejlettsége szoros összefüggést mutatnak. A kutatások rámutatnak, hogy a társadalom alsóbb rétegeiben a szülők szegényesebb nyelvhasználatából fakadóan a gyermekkel történő kommunikáció során egy korlátozottabb nyelvi kód örökítődik át, amely az iskolai feladatmegoldások során alacsonyabb teljesítményt, több ku-

darcot és kevesebb sikerélményt eredményez. Mindez negatívan befolyásolja a gyermekek tanulmányi eredményét, így korlátozza továbbtanulási esélyeiket, pályaválasztási lehetőségeiket. Természetes módon mindez kihat a felnövekvő gyermek leendő munkaerő-piaci pozíciójára, egyéni mobilitási esélyeire. A Biztos Kezdet Program – a többi hasonló célkitűzésű szolgáltatással analóg módon – azzal fejt ki hatását, hogy berendezésével, eszközeivel, tevékenységeivel ingergazdag, inspiráló nyelvi környezetet teremt. A közösség, a közös játék, a gyermek érdeklődését felkeltő játékeszközök, az élményszerző séták, külső programok kitarják a világot a gyermek, ugyanakkor a szülő előtt is, amely sokrétű, színes kommunikációs helyzeteket teremt számukra.

- *A családok általános egészségi állapotának javítása*, amely a fentiekhez hasonlóan alapvető feltétele a gyermek egészséges fejlődésének. Az egészségfejlesztés szakmai célkitűzése túlmutat azon az általános célkitűzésen, hogy javítsuk a gyermekeket körülvevő személyek egészségi állapotát, megelőzve ezzel az egészségi veszélyeztető körülményeket. Tevékenységünk hosszabb távú befektetés, amelynek célkitűzése a gyermek családja egészségtudatos életvitelének kialakítása. Mindez magában foglalja a rendszeres szűréseket, illetve a problémák esetén történő szakorvosi segítség igénybevételét, ugyanakkor a tudatosan formált egészséges életmódra törekvést: így a mozgás, a sport, az étkezés szerepének növekedését és az egészségre káros szokások, káros szenvedélyek, egészségtelen étkezési szokások elhagyását. Mindez, mivel beépül a gyermek szokásrendszerébe, illetve a szülői mintákkal átörökítődik, hatással van a felnövekvő gyermek életmódjára.

A program működési területei, szolgáltatásai

A szakmai feladatok megvalósulása szolgáltatásokban objektivizálódik, amelyet a szakmai program foglal egységes, tematikusan egymásra épülő rendszerbe. A szolgáltatási tartalom egymáshoz kapcsolódását több szakmai tényező együttes hatása alakította ki, ezek közül néhányat említve az idő (évszak, ünnepek, szokások), a szakmai célok kapcsolódása (tematikus összefüggések), erőforrások rendelkezésre állása, a szakemberek időbeosztása.

A szolgáltatási tartalom integráltan, több szolgáltatás tematikus összekapcsolásával jelenik meg a szakmai program időkeretében, azaz egy-egy fő témára felfűzve együtt jelennek meg az alább felsorolt szolgáltatási elemek.

- Információs szolgáltatás
- Szociális ügyek intézésében segítségnyújtás (a család számára elérhető szociális juttatásokról információ)
- Pénzügyi tanácsadás, adósságkezelő szolgáltatás

- Hivatalos ügyintézésben segítségnyújtás (önéletrajz megírása, tanácsadás, információnyújtás)
- Környezetvédelem (pl.: szelektív hulladékgyűjtés)
- Kulturális programokról tájékoztatás
- Közösségfejlesztés
- Hagyományőrző programok szervezése
- Játszóház GYES-en lévő kismamák és gyermekeik részére
- Anya-gyerek interakciót fejlesztő programok
- Egészséges táplálkozás, tanácsadás
- Önszülő szülőcsoportok működtetése
- Szülőtréningek (pl.: munkába állító tréning)
- Szülők nevelési tanácsadása
- Családi életre való felkészítés
- Várandós anyákkal való mentálhigiénés foglalkozás
- Szülésre és gyermekvárásra való felkészítés
- Szülői szereperősítő programok
- Gyermeüket egyedül nevelő szülők segítése
- Egészségnevelés (fogápolás, gyermekbetegségek, sérülések ellátása, csecsemőápolás), egyes betegségek megelőzése, kezelésük (gerincbetegségek megelőzése, légzőrendszer betegségei, a mozgás fontossága stb.)
- Korai fejlesztés
- Részképesség-zavarok (dyslexia, dyskalkulia, dysgrafia) korai szűrése
- Nyelvi képességek fejlesztése
- Bábjátékok, meseelőadások megvalósítása a szülő részvételével
- Sajátos nevelési igényű gyermekek és családjaik segítése

A program tematikus rendszere

Az alábbiakban bemutatjuk a ceglédi program tartalmi felépítését, a különböző szolgáltatási elemek megjelenését és kapcsolódását havi lebontásban. A program elkészítője mindezt a gyakorlati alkalmazhatóság érdekében részletesen, heti lebontásban is kidolgozta. Az eredeti szakmai programban három oszlop szerepel, amiben az első oszlop felső felében a szülőre és a gyermekekre közösen, illetve alul a csak a gyermekekre szervezett szakmai tartalom jelenik meg. A második oszlop a tematikus egység megvalósulásait, az azokhoz kapcsolódó részfeladatokat jelöli meg. A harmadik oszlopba az egyes szakmai feladatok megvalósulásáért felelős szakemberek megnevezése került, amit most terjedelmi okok miatt nem közlünk, ugyanakkor a gyakorlati megvalósítás során kiemelt jelentősége van. A pontos, korrekt feladat- és felelősségmeghatározás a minőségi együttműködés alapfeltétele.

TEVÉKENYSÉG	
	Feladat
Szeptember	<p>Szülő-gyermek és gyermek</p> <p>Játék Ismerkedés a gyermekekkel és szüleikkel. Egészségnevelés Egészséges táplálkozás Testi higiéné. Anyanyelvi és irodalmi nevelés, verssel, mesével, mondókával, találós kérdéssel. Ének, dalos játék, zenehallgatás. Zenei hallás fejlesztése: magas és mély hang különbsége</p> <p>Mozgás A testi képességek fejlődésének elősegítése harmonikus, összerendezett mozgás fejlődésének elősegítése, mozgásigényének kielégítése</p> <p>Kommunikációs képességek fejlesztése</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beszédhallás, • Beszédértés, • Hangok ejtése, szókinccsbővítés, • Mondatszerkesztés, • Folyamatos, összefüggő beszéd fejlesztése. <p>Vizuális tevékenységek Rajzolás, ismerkedés a ceruzával, festés (vízfestéssel), tépés, ragasztás, sodrás, hajtogatás, vágás, gyurmázás</p> <p>Ismerkedés a családokkal, gyermekek általános állapot felmérése (0–6 éves korig):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beilleszkedés • Érzelmi megnyilvánulások • Kapcsolatteremtő képesség • Együttműködés a játékban <p>Játéktárat és játéktevékenység gazdagítását célzó ötletek</p> <p>Adósságkezeléssel és a járandóságokkal kapcsolatos tanácsadás</p> <p>Gyermekek gondozással kapcsolatos tanácsadás és gyakorlati információk, egészségnevelés</p> <ul style="list-style-type: none"> – Kismamák mentálhigiénés tanácsadása – Felkészítés a szülésre <p>Szülői tanácsadás gyermeknevelési kérdésekkel kapcsolatosan</p> <p>A gyermekek egyéni felmérése, fejlesztési tanácsadás</p> <p>Logopédiai fejlesztés</p> <p><i>Folyamatos terepmunka és otthonlátogatás</i></p>

TEVÉKENYSÉG		Feladat
	Szülő-gyermek és gyermek	
Oktober	<p>Játék</p> <p>Fejlesztő foglalkozások</p> <p>Egészségnevelés, higiénés nevelés</p> <ul style="list-style-type: none"> - Testápolás - Tisztalkodás - Kézművészet - Orrfújás - Fogápolás fontossága <p>Anyanyelvi és irodalmi nevelés, verssel, mesével, mondókaival, találós kérdéssel.</p> <p>Ének, dalos játékok, zenehallgatás, mely fejleszt:</p> <ul style="list-style-type: none"> - a koncentrációt; - a kreativitást, - a mozgáskoordinációt; - a zenei hallást; - a memóriát; - a kooperációs készséget; - a képzeletet; - bővíti a szókincset. <p>Vizuális tevékenységek</p> <ul style="list-style-type: none"> - Síkbábkészítés, - Gyurmázás, - A helyes ceruzafogás kialakítása <p>A külső világ tevékeny megismerése</p>	<p>Önsegítő csoportok működtetése</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hivatalos ügyintézés - Tanácsadás - Szociális ügyintézés - Kisgyermekesek krízismegoldása - Információnyújtás <p>Munkába állító tréning. Munkavállalással, munkába állással kapcsolatos tanácsadás.</p> <p>Egészségnevelés</p> <ul style="list-style-type: none"> - A testi higiéné; - a védőoltások; - a gyermekek egészséges táplálkozásának fontosságának tudatosítása. <p>A szülés utáni depresszió</p> <ul style="list-style-type: none"> - A GYES-neurózis felismerése és segítése <p>Gyermekneveléssel kapcsolatos tanácsadás és információk</p> <p>Logopédiai fejlesztés</p> <p>Folyamatos terepmunka és otthonlátogatás</p>

TEVÉKENYSÉG	
	Feladat
<p>November</p> <p>Játék</p> <p>Fejlesztő foglalkozások</p> <p>Egészségnevelés</p> <ul style="list-style-type: none"> - Beszélgetés testrészeinkről, érzékszerveinkről, betegségekről - Az egészséges táplálkozás fontossága <p>Anyanyelvi és irodalmi nevelés verssel, mesével, mondókával, találos kérdéssel, képeskönyv-nézegetés, kép készítése</p> <p>Ének, dalos játék, zenehallgatás. Zenei hallás fejlesztése: halk hangos közt különbség</p> <p>Vizuális tevékenység</p> <ul style="list-style-type: none"> - Barkácsolás - Síkbáb készítés - Gyurmázás - A helyes ceruzafogás kialakítása <p>A külső világ tevékeny megismerése</p> <p>Mozgás</p>	<p>Családi életre való felkészítés</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hivatalos ügyintézés - szociális ügyintézés - információnyújtás - tanácsadás - kisgyermekesek krízismegoldása <p>Gyermekbetegségek és kezeléseik</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mikor forduljunk orvoshoz? - Hol tartunk a gyógyszert? <p>Gyermekneveléssel kapcsolatos tanácsadás és információk</p> <p>Korai fejlesztés, részképesség-zavarok korai szűrése. Logopédiai fejlesztés</p> <p>Folyamatos terepmunka és otthonlátogatás</p>

TEVÉKENYSÉG		Feladat
December	<p>Szülő-gyermek és gyermek</p> <p>Játék</p> <p>Fejlesztő foglalkozások</p> <p>Egészségnevelés A tiszta haj és köröm fontossága</p> <p>Anyanyelvi és irodalmi nevelés, verssel, mesével, mondókával, találos kérdéssel</p> <p>Ének, dalos játék, zenehallgatás. A ritmusérzék fejlesztése: a tempóérzékeltetés</p> <p>Vizuális tevékenységek A tépés, ragasztás technikájának elsajátítása</p> <p>Harmonikus, összerendezett mozgás elősegítése mozgásos játékokkal. A mozgástevékenységek fejlesztése:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Járás – Futás – Ugrás – Dobás – Támasz – Egyensúlyozás – Függesztés – Mászás, kúszás <p>A külső világ tevékeny megismerése</p>	<p>Anyagyerek interakciót fejlesztő programok</p> <ul style="list-style-type: none"> – Hivatalos ügyintézés – Szociális ügyintézés – Információnyújtás – Tanácsadás – Kiszervekészek krízismegoldása <p>Egészségnevelés:</p> <ul style="list-style-type: none"> – A rákszűrés fontossága – A szexuális úton terjedő betegségek (és megelőzésük) – Fogamzásgátlás – A terhesség megszokása és következményei – Az intim testrészeink tisztántartásának fontossága <p>Gyermekneveléssel kapcsolatos tanácsadás és információk</p> <p>Logopédiai fejlesztés</p> <p><i>Folyamatos terepmunka és otthonlátogatás</i></p>

TEVÉKENYSÉG	
	Feladat
<p>Január</p> <p>Szülő-gyermek és gyermek</p> <p>Játék</p> <p>Fejlesztő foglalkozások</p> <p>Egészségnevelés Az egészséges táplálkozás fontossága</p> <p>Anyanyelvi és irodalmi nevelés verssel, mesével, mondókéval, találós kérdéssel</p> <p>Ének, dalos játékok, zenehallgatás.</p> <p>Hasonlóság, különbözőség megfigyelése egymáson. Tulajdonságok tapintás alapján</p> <p>Kicsi-nagy fogalma egymáson, tárgyakon és állatokon. Hosszú-rövid fogalma tárgyakkal</p> <p>Vizuális tevékenységek</p> <ul style="list-style-type: none"> – Rajzolás, ismerkedés a ceruzával – Festés (vízfestékekkel) – Tépés, ragasztás, sodrás, hajtogatás, vágás, gyurmázás <p>Mozgás</p> <p>A külső világ tevékeny megismerése</p>	<p>Sajátos nevelési igényű gyermekek és családjaik segítése</p> <ul style="list-style-type: none"> – Hivatalos ügyintézés – Szociális ügyintézés – Információnyújtás – Tanácsadás – Kisgyermekesek krízismegoldása <p>Kisebbségi sérülések otthoni ellátása</p> <ul style="list-style-type: none"> – Elsősegélynyújtás – Balesetvédelem <p>Gyermekneveléssel kapcsolatos tanácsadás és információk.</p> <p>Logopédiai fejlesztés</p> <p><i>Folyamatos terepmunka és otthonlátogatás</i></p>

TEVÉKENYSÉG		Feladat
	Szülő-gyermek és gyermek	
Február	<p>Játék</p> <p>Fejlesztő foglalkozások</p> <p>Egészségnevelés:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Testrészeink megnevezése - Érzékszerveink funkciója <p>Anyanyelvi és irodalmi nevelés verssel, mesével, mondókával, találós kérdéssel</p> <p>Ének, dalos játék, zenehallgatás</p> <p>Különbözőségek-azonosságok. Az ugyanolyan fogalma</p> <p>Gömbölyű-szögletes fogalma térbeli formákon</p> <ul style="list-style-type: none"> - Építés (tereasztal) - Játékkockák - Gyufásdoboz - Labdák <p>A külső világ tevékeny megismerése</p> <p>Mozgás</p>	<p>Gyermekek általános állapot felmérése (0–6 éves korig)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Beilleszkedés - Érzelmi megnyilvánulások - Kapcsolatteremtő képesség - Együttműködés a játékokban <p>Kisgyermekesek krízismegoldása, hivatalos ügyintézés, szociális ügyintézés, információnyújtás</p> <p>A kisgyermek étkezési és alvási szokásai</p> <ul style="list-style-type: none"> - A szobatisztaság - Éjszakai ágyba vizelés - Mikor forduljunk orvoshoz? <p>Gyermekneveléssel kapcsolatos tanácsadás és információk</p> <p>Logopédiai fejlesztés</p> <p><i>Folyamatos terepmunka és otthonlátogatás</i></p>

TEVÉKENYSÉG	
	Feladat
Mártius	<p>Szülő-gyermek és gyermek</p> <p>Játék</p> <p>Fejlesztő foglalkozások</p> <p>Egészségnevelés</p> <ul style="list-style-type: none"> – A fogápolás fontossága <p>Anyanyelvi és irodalmi nevelés verssel, mesével, mondókával, találós kérdéssel</p> <p>Ének, dalos játékok, zenehallgatás</p> <p>Halmazalkotás gyerekekkel és tárgyakkal. Az ugyanannyi fogalma gyerekekkel, tárgyakkal. A számfogalom kialakítása, megtapasztalása</p> <p>Vizuális tevékenységek</p> <ul style="list-style-type: none"> – Rajzolás, ismerkedés a ceruzával – Festés (vízfestékekkel), – Tépés, ragasztás, sodrás, hajtogatás, vágás, gyurmázás <p>Mozgás</p> <p>A külső világ tevékeny megismerése</p>
	<p>A családi életre felkészítés, a családok támogatása</p> <ul style="list-style-type: none"> – Hivatalos ügyintézés – Szociális ügyintézés – Információnyújtás – Tanácsadás – Kiszermekesek krízismegoldása <p>A káros szenvedélyek hatása az emberi szervezetre, különösen a gyermekekre</p> <ul style="list-style-type: none"> – Dohányzás – Drog- és alkoholfogyasztás – A tüdőszűrés fontossága <p>Gyermekneveléssel kapcsolatos tanácsadás és információk</p> <p>Logopédiai fejlesztés</p> <p><i>Folyamatos terepmunka és otthonlátogatás</i></p>

TEVÉKENYSÉG		Feladat
	Szülő-gyermek és gyermek	
Április	<p>Játék</p> <p>Fejlesztő foglalkozások</p> <p>Egészségnevelés</p> <p>A rendszeres testmozgás fontossága az egészséges élethez</p> <p>Anyanyelvi és irodalmi nevelés, verssel, mesével, mondókával, találos kérdéssel</p> <p>Ének, dalos játék, zenehallgatás</p> <p>A zenei formaérzék fejlesztése: a ritmusmotívum</p> <p>Több-kevesebb eltérő fogalma autókkal, kockákkal, tárgyakkal</p> <p>Vizuális tevékenységek</p> <ul style="list-style-type: none"> – Barkácsolás – Gyurmázás – Síkbáb – A helyes ceruzafogás kialakítása <p>Mozgás</p> <p>A külső világ tevékeny megismerése</p>	<p>Hagyományörző programok szervezése</p> <ul style="list-style-type: none"> – Hivatalos ügyintézés – Szociális ügyintézés – Információnyújtás – Tanácsadás – Kiszermekesek krízismegoldása <p>A beszéd fejlődése</p> <p>Az értelmi fejlődés</p> <ul style="list-style-type: none"> – Étkezési és alvásszokások <p>Gyermekneveléssel kapcsolatos tanácsadás és információk</p> <p>Logopédiai fejlesztés</p> <p><i>Folyamatos terepmunka és otthonlátogatás</i></p>

TEVÉKENYSÉG		Feladat
	Szülő-gyermek és gyermek	
Május	<p>Játék</p> <p>Fejlesztő foglalkozások</p> <p>Egészségnevelés</p> <p>A betegségek megelőzése</p> <p>Anyanyelvi és irodalmi nevelés verssel, mesével, mondókával, találós kérdéssel</p> <p>Ének, dalos játék, zenehallgatás. A zenei hallás fejlesztése: Az egyenletes lüktetés</p> <p>A pár fogalmának kialakítása</p> <p>Vizuális tevékenységek</p> <ul style="list-style-type: none"> – Rajzolás, ismerkedés a ceruzával – Festés (vízfestékekkel) – Tépés, ragasztás, sodrás, hajtogatás, vágás, gyurmázás <p>A külső világ tevékeny megismerése</p> <p>Mozgás</p>	<p>Környezetvédelem. Mit tehetünk környezetünk védelmében (szelktív hulladékgyűjtés stb.)?</p> <ul style="list-style-type: none"> – Hivatalos ügyintézés – Szociális ügyintézés – Információnyújtás – Tanácsadás – Kisgyermekesek krízismegoldása <p>Légzőszervi betegségek</p> <ul style="list-style-type: none"> – A pollenallergia – Asztma <p>Gyermekneveléssel kapcsolatos tanácsadás és információk</p> <p>Logopédiai fejlesztés</p> <p><i>Folyamatos teremtmunka és otthonlátogatás</i></p>

TEVÉKENYSÉG	
Szülő-gyermek és gyermek	Feladat
<p>Játék</p> <p>Fejlesztő foglalkozások</p> <p>Egészségnevelés</p> <p>Anyanyelvi és irodalmi nevelés verssel, mesével, mondókával, találós kérdéssel</p> <p>Ének, dalos játék, zenehallgatás</p> <ul style="list-style-type: none"> – A koncentráció; – a kreativitás; – a mozgáskoordináció; – a zenei hallás; – a memória; – a kooperációs készsége; – a képzelet; – és a szókincs bővítése verssel, mesével, énekekkel, mondókával. <p>Vizuális tevékenység</p> <p>A külső világ tevékeny megismerése</p> <p>Mozgás</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Hivatalos ügyintézés – Szociális ügyintézés – Információnyújtás – Tanácsadás – Kisgyermekesek krízismegoldása <p>Bőrbetegségek</p> <ul style="list-style-type: none"> – Ekcéma – Pikkelysömör – Kiütések – Bőrelváltozások <p>Gyermekneveléssel kapcsolatos tanácsadás és információk</p> <p>Logopédiai fejlesztés</p> <p><i>Folyamatos terepmunka és otthonlátogatás</i></p>
János	

TEVÉKENYSÉG		Feladat
	Szülő-gyermek és gyermek	
Augusztus	<p>Játék</p> <p>Fejlesztő foglalkozások</p> <p>Egészségnevelés</p> <p>Anyanyelvi és irodalmi nevelés verssel, mesével, mondókával, találos kérdéssel</p> <p>Ének, dalos játék, zenehallgatás. A zenei hallás fejlesztése: a belső hallás fejlesztése</p> <p>Vizuális tevékenység</p> <ul style="list-style-type: none"> - Barkácsolás - Gyurmázás - Síkbáb - A helyes ceruzafogás kialakítása <p>A külső világ tevékeny megismerése</p> <p>Mozgás</p>	<p>Gyermekek általános állapot felmérése (0–6 éves korig)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beilleszkedés, • Érzelmi megnyilvánulások • Kapcsolatteremtő képesség • Együttműködés a játékokban <ul style="list-style-type: none"> - Hivatalos ügyintézés - Szociális ügyintézés - Információnyújtás - Tanácsadás - Kisgyermekesek krízismegoldása <p>Vérnyomásproblémák, cukorbetegség. A szem betegségei, a köthártyagyulladás kezelése. Rövid- és távollátás. Mikor kell a szemüveg?</p> <p>Gyermekneveléssel kapcsolatos tanácsadás és információk</p> <p>Logopédiai fejlesztés</p> <p><i>Folyamatos terepmunka és otthonlátogatás</i></p>

A program átfogó célja és állandó eleme, hogy a gyermekek ismerkedjenek meg a családon kívüli tágabb **környezettel**, ezzel elősegítve a körülöttük lévő világ megismerését, az abban való biztonságos tájékozódást, a tapasztalatszerzést, az élményszerzést, ami a játéktevékenységük motivációs alapja is, emellett a gyermekek közötti társas kapcsolatok fejlődését is elősegíti. Ez a szakmai megvalósítás során közös séta, játszótéri játék, tematikus élményszerző séta formájában jelenik meg.

Az egészséges életmód és az egészségkultúra fejlesztése területén meghatározó, hogy a gyermekek és a szülők is rendelkezzenek az önmaguk számára és a közösségi együttéléshez szükséges kulturált, tudatos, az egészséges életmódot megalapozó **higiénés szokásokkal**. Ennek keretében jutnak fontos szerephez a programban a személyi higiénia, az egészséges életmód kialakítására, a káros szenvedélyek megelőzésére irányuló tevékenységek.

A **hagyományőrzés** a közös élmény erejével, az erős érzelmi átéléssel elősegíti az egyén és közösség viszonyát. A közösséghez tartozás nemcsak az élmény- és tapasztalatszerzés szempontjából fontos, hanem az egyén szociális és mentális védelmének biztosítása miatt is. A program játszóháza funkciójában több, mint a családok közös játékanak színtere. Együtt játszva, munkálkodva egyrészt megismertethetjük a családokat a játékszerek elkészítésével, a velük való sokszínű foglalatosság módjaival, felkeltve ezzel az érdeklődést a népi kultúra értékei és hagyományaink megőrzése iránt, másrészt a gyermekek és szüleik a szakemberek és a közösség indirekt hatására elsajátíthatják az „együtt játszás művészetét”. A szakemberek segítségével megérthetik a játéknak a gyermek későbbi fejlődésére gyakorolt hatását, illetve azt az alaptörvényszerűséget, hogy a gyermek elsődleges tevékenysége **a játék**. Megérthetik, hogy a játék által alakulnak ki a gyermekek azon képességei, tulajdonságai, amelyek lehetővé teszik, hogy fejlődésük magasabb szintjére jussanak el, hogy kialakuljanak bennük a fejlettebb tevékenységek előfeltételei. A játék lehetővé teszi személyiségük legátfogóbb fejlődését, valamint elősegíti a gyermekek mozgás-, gondolkodás- és beszédfejlődését.

A programban nagy hangsúlyt kap az **anyanyelvi nevelés**, a **szókincsbővítés** az életkori és az egyéni sajátosságokat figyelembe véve. A helyes, szép tiszta beszéd elsajátításának legfőbb eszköze a vers, a mese, a mondóka. Ezáltal nemcsak a szép kiejtést sajátítja el a gyermek, de gazdagodnak ismeretei, növekszik tájékozottsága, biztonságérzete és bátorsága is.

A szakemberek – így az óvoda- és fejlesztőpedagógusok, a logopédusok – a rendszeres találkozások alkalmával tájékoztatni tudják a szülőket a beszéd fejlesztéséhez kapcsolódó feladatokról, meg tudják ismertetni őket gyermekük korcsoportjának fejlődési jellemzőivel annak érdekében, hogy otthon a családban is segíteni tudják gyermekük anyanyelvi fejlődését.

A logopédustól a szülő tájékoztatást kaphat az esetleges **beszédhibákról**, valamint az ő segítségével lehetőség nyílik ezek javítására, tanácsait megfo-

gadva pedig a családban is mód van arra, hogy elősegítsék a gyermek helyes, tiszta beszédének kialakulását.

A gyermekek **mozgásigényét** ki kell elégíteni, és mozgásukat fejleszteni kell. A mozgás elősegíti az anatómiai és élettani fejlődésüket, növeli szervezeteik erejét, ellenálló-, teherbíró-, alkalmazkodóképességüket, edzettségüket. A különböző tevékenységek során mindennap lehet kezdeményezni néhány perces mozgásos játékot, amely a fizikai állóképesség, teherbírás kialakítása mellett elősegíti a nagymozgások koncentrációját, összerendezettségét, ugyanakkor fejlesztőleg hat többek között a gondolkodásra, a térlátásra, térérzékelésre, a térben való tájékozódásra, ritmusérzetre is.

A gyermeki **ábrázolás** speciális játéktevékenység, melynek során a gyermekek felfedezik az alkotás örömét, és erősödik bennük a gondos feladatvégzésre irányuló akaratuk. A foglalkozások során a szakember felkelti a gyermekekben a gyönyörködést, a csodálkozást, a díszítőkedvet, ezáltal fejleszti a gyermekek esztétikai fogékonyságát, értékelőképességét. A gyermekkori élmények és hatásainak összessége visszatükröződik a felnőtt személyiségében. Az a gyermek, aki megtapasztalta, átélte az alkotás örömét, később észreveszi azokat a lehetőségeket, amelyekkel újra és újra részesévé válhat ezeknek az örömöknek. Ugyanakkor az ábrázoló tevékenység, a gyurmázás, agyagozás, a különböző anyagokkal való műveletek során indirekt módon fejlesztjük többek között a gyermek finommotoros mozgásait, szem-kéz koordinációját, ugyanakkor figyelmét, koncentrációját, a megfigyelés képességét is. Az anyagokkal való munka során hozzájárulunk a kéz izomzatának, csontozatának fejlődéséhez, a különböző hétköznapi tevékenységekhez kapcsolódó mozdulatok kialakításához.

A fejlesztő-felzárkóztató **matematikai** játékok elősegítik a gyermekek logikus gondolkodását, problémafelismerő- és problémamegoldó-képességét, a feladatmegoldásra irányuló önállóságát, szóbeli kifejezőkészségét, a számfogalom kialakulását, a relációk (kisebb-nagyobb, ugyanakkora, több-kevesebb, ugyanannyi stb.) azonosítását.

Lényeges feladata a programnak, hogy a gyermekek zenei hallását, ritmusérzékét, harmonikus mozgását megalapozzuk. Az **énekléssel, zenehallgatással** nemcsak zenei emlékezetüket, mozgásukat, testtartásukat formálhatjuk, de új élményekhez juttathatjuk őket, amely által alakíthatjuk zenei ízlésüket, esztétikai fogékonyságukat, ugyanakkor a zene minden egyéb képességre is fejlesztően hat.

A program keretei

A program helyszíne Cegléd belvárosában, a Polgármesteri Hivatal mögötti udvarban, korábban irodaként funkcionáló két helyiségben került kialakításra. A helyiség jól megközelíthető helyen, szinte pont a városközpont köze-

pén helyezkedik el, közel a külterületekre közlekedő autóbusz megállójához. Praktikus szempontként érdemel említést, hogy a klub közvetlen közelében van a posta, egy nagyobb élelmiszerbolt, gyógyszertár, bank. Öt percen belül megközelíthető – akár babakocsival is – a Rendelőintézet, a Gyermekorvosi Rendelő, a Védőnői Szolgálat, a Nevelési Tanácsadó, a Gyermekjóléti Szolgálat és a Családsegítő Szolgálat is.

A klub helyszínéül szolgáló helyiség babakocsival jól megközelíthető, földszinti épületben kapott helyet. A két helyiség egy épületben, egymás mellett, de külön bejáratral helyezkedik el, ami lehetőséget teremt párhuzamosan több szakmai program egyidejű lebonyolítására is. A helyiségek kifestése, berendezése, a felszerelések megvalósítása példás összefogásban valósult meg a Polgármesteri Hivatal, az óvodák, az együttműködő szakemberek, helyi vállalkozók segítségével és a Gyermekjóléti Szolgálat dolgozóinak és családtagjainak önkéntes munkavégzésében.

A ceglédi Biztos Kezdet szakmai programja tizenkét hónapra, hetente három alkalommal, *hétfő, szerda, péntek, 8.00–12.00 óráig* alakította ki a működés idejét. A foglalkozások állandó eleme – a 3–6 éves korúak felzárkóztatását megcélzó foglalkozás, fejlesztő játék – a működés minden napján elérhető. Heti egy alkalommal segíti a helyi program a szociális és hivatalos ügyintézetet a Gyermekjóléti és a Családsegítő Szolgálatok szociális munkás és szociálpedagógus szakembereinek biztosításával. Heti egy alkalommal került megszervezésre a védőnői foglalkozás, amelynek keretében kapott helyet az egészségügyi tanácsadás. Szintén heti egy alkalommal tartanak fogadóórát a különböző szakterületeket képviselő, a programban együttműködő szakemberek (logopédus, pszichológus, nevelési tanácsadó szakemberei, orvos).

A programnak hangsúlyos részét képező kulturális programok a szakmai szolgáltatásrendszer tematikus kialakításához igazodva rendszeresen kaptak helyet.

A programban részt vevő szakemberek

Mint ahogy azt már korábbi kiadványunkban is kifejezésre jutattuk, a Biztos Kezdet Program, hasonlóan az Európai Unió számos tagországához folyó szakmai törekvésekhez, a gyermekszegénység felszámolása érdekében a helyi szociális szolgáltatók minden társadalmilag kirekesztődött gyermek esetében egyéni megközelítést igyekeznek alkalmazni. Ezt úgy próbálják megvalósítani, hogy a hozzáférhető, a gyermekekkel, családokkal foglalkozó szolgáltatások új logikai rend szerint hangolják össze tevékenységüket. Eszerint minden érintett szolgáltatás hozzáadja a programhoz azt a szakmai tartalmat, amely az érintett korosztály hatékonyabb ellátását segíti elő. Mindennek alapvető szakmai célkitűzése, hogy a hátrányokkal küzdő kisgyermekkorú

lakosság minél nagyobb hányadát legyen képes elérni és nekik hatékony segítséget nyújtani a program.

A fenti szakmai célkitűzések mentén Cegléd városában is létrejött a programot megalkotó és annak szakmai tartalmát megvalósító szakmai team. A program koordinátora a szervezést magára vállaló Cegléd Város Humán Szolgáltató Központjának szociális területen dolgozó munkatársa lett, a szakmai team tagjai:

- Bölcsődei gondozók, óvónők
- A területen dolgozó védőnők, a gyermekorvosok
- A gyermekek életkori fejlettségét figyelemmel kísérő és a korrigáló beavatkozásokat, korai fejlesztését végző szakemberek, pszichopedagógusok, és fejlesztőpedagógusok
- A családok szociális és életviteli problémáit segítő családsegítő szolgáltatást nyújtók
- A gyermekek veszélyeztetettségét megelőző és megszüntető gyermekjóléti szolgáltatók családgondozói, valamint
- Közösségi, kulturális programokat szervező közművelődési szakemberek

A Biztos Kezdet Program ceglédi életre hívása egy régi probléma megoldása felé vezető út jelentős mérföldköve. A program komplex célrendszerén kívül, szakmai, emberi összefogásról tanúskodik egy közös cél, a településen élő gyermekek, korai segítése, egyenlő esélyű, sikeresebb jövőjének felelős biztosítása érdekében.

Várakozásunk szerint az alacsony szociokulturális közegeből érkező gyermekeknek megkönnyíti a program az iskolába való zökkenőmentes beilleszkedését, aminek következtében reményeink szerint kevesebb kudarcélmény éri őket, ezáltal motiváltabbak lesznek a tanulásra, az önművelésre. Fejlődik kommunikációs képességük, elsajátítják a szép, tiszta, helyes beszédet. A program segítségével csökkenthetjük a beilleszkedési zavarokat, elkerülhető a családok esetleges kirekesztése a közösségből, növekszik a családok közösségiélmény-szerzésének lehetősége. Javulást érhetünk el a gyermekek és családjaik egészségügyi állapotában azáltal, hogy felhívjuk a figyelmüket a rendszeres szűrések fontosságára, valamint tanácsokat adunk az egészséges táplálkozáshoz.

MELLÉKLET

1. sz. melléklet

Hasznos linkek gyűjteménye a Biztos Kezdet Klubokban dolgozó szakemberek számára

http://www.csaladinet.hu/hirek/szabadido/hobby_kreativitas/
<http://www.homoludens.hu/htmlm/csi/8800csim.htm>
<http://www.hobbybolt.hu/otlet/>
<http://a-x.hu/news.php>
<http://www.viragcenter.hu/index24.html>
<http://kreativ.lap.hu/>
<http://kreativ.linkcenter.hu/>
<http://fagyongykreativ.atw.hu/>
<http://abbcenter.com/index.php?t=kreativ>
<http://otlettar.try.hu/>
<http://www.szeplak.hu/2000/04/sk.html>
<http://www.szeplak.hu/1999/11/sajat.html>
http://bridead.uw.hu/menu_uvegfestes.htm
<http://www.mandalaportal.hu/mandala/mandalakeszites.htm>
<http://istf.uw.hu/istf/tpdwl.html>
<http://papirmakett.freeweb.hu/>
<http://www.homoludens.hu/origami/index.htm>
http://members.tripod.com/~PeterBudai/Index_hu.htm
<http://vikk.b13.hu/index.php>
<http://hobbymuvesz.hu/index.php>
<http://kezimunka.lap.hu/>
<http://www.wextrade.hu/htm/gyongyfuzes.htm>
<http://www.gyongyhobby.atw.hu/>
<http://www.sulinet.hu/altisk/ugyeskedo/batikolas.html>
<http://www.sulinet.hu/tart/cikk/Rca/0/23445/1>
<http://www.gyermeksziget.hu/>
<http://gyermekeknek.wyw.hu/>
<http://www.magnespapir.hu/?q=hutomagnes>

Ajánló bibliográfiák
Szakembereknek, szülőknek

Gyermekek fejlődése és fejlesztése

- Aszali Anett – Horváth Judit – Horváthné Csapucha Klára – Dr. Rónáné Falus Júlia: Amit az óvónőnek észre kell venni. Tájékoztató vizsgálat a nagycsoportos óvodások képesség-, készség szintjéről. Flaccus Kiadó. Budapest, 2005.
- Attwood, Tony: Különös gyerekek. Kalauz az Asperger-szindrómáról szülőknek és nevelőknek. Animus. Budapest, 2002.
- Bálint Alice: A gyermekszoba pszichológiája. Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1990.
- Bang, Ruth: A segítő kapcsolat – mint a személyes segítség alapja. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980.
- Bang, Ruth: Célzott beszélgetés. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980.
- Bettelheim, Bruno: Az elég jó szülő. Könyv a gyermeknevelésről (ford.: Rakovszky Zsuzsa). Cartaphilus Könyvkiadó. Budapest, 2000.
- Bodnár Györgyné: Szil, szál, szalmaszál. Segédanyag a pöszeség javításához. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen, 2001.
- Borbély Sjoukje – Jászberényi Márta – Kedl Márta: Szülők könyve értelmileg sérült kisgyermek neveléséhez. Medicina Könyvkiadó Rt. Budapest, 1998.
- Büky Béla: A beszédindítás pszichológiája. Tankönyvkiadó. Budapest, 1979.
- Cooper, Carol: Ezernyi kérdés, ezernyi válasz csecsemőkről, kisgyerekekről (ford.: Honti Katalin – N. Kiss Zsuzsa). Magyar Könyvklub. Budapest, 2002.
- Csanádi Gabriella: Bevezetés a korai fejlesztés témaköreibe. Comenius Bt. Pécs, 1998.
- Csávás Dezsőné: A Bobath-módszer. Mozgástanítás–gyógytorna–gyermeklélektan. ELTE Gyógynevelési Főiskolai Kar. Budapest, 1997.
- Deákné B. Katalin: Minden kezdet nehéz. Az iskolakezdés problémái. Deák és Társa Kiadó. Pápa, 1998.
- Deákné Bancsó Katalin: Anya, taníts engem! Fejlesztési lehetőségek születéstől iskolakezdésig (átdolg. kiad.). Deák és Társa Kiadó. Pápa, 2006.
- Dr. Estivill, Eduard – de Béjar, Sylvia: Aludj jól, gyermekem! (A gyermekkori alvászavarokról. Ford.: Székács Vera.) Dinamika sorozat. Marfa-Mediterrán Kiadó. Budapest, 1999.
- Dr. Fonyó Ilona – Pajor András: Fejezetek a konzultáció pszichológiájának témaköréből. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógynevelési Főiskolai Kar. Budapest, 2000.
- Dr. György Júlia: A nehezen nevelhető gyermek. Medicina Kiadó. Budapest, 1978.
- Dr. Jacob, S. H.: Gyermekünk fejlődő értelme. Több mint 200 játékos elfoglaltság, melyek elősegítik a gyermek maximális értelmi fejlődését a kritikus első két évben. Alexandra Kiadó. Pécs
- Dr. Kálmán Zsófia: Bánatkó. Sérült gyermek a családban. Keraban Kiadó. Budapest, 1997.
- Dr. Kiss Tihamér: Az énkép kialakulása és fejlődése. Tankönyvkiadó. Budapest, 1978.
- Dr. Kovács Ferenc – Dr. Vidovszky Gábor (szerk.): Alapok. (Fejlesztőpedagógus-képzés tananyaga.) Anonymus Alapítvány. Budapest, 2000.

- Dr. Schwarzbach, Brigitte – Walter, Ursula: Mozgássérült gyermek a családban. Medicina Könyvkiadó. Budapest, 1987.
- Dr. Szilágyi Vilmos (szerk.): Együttérzés, önzetlenség, felelősség. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980.
- Ehrat, Fredi – Mattmüller-Frick, Felix: A nehezen kezelhető gyermek (POS). Gondolat. Budapest, 1991.
- Einon, Dorothy: A tanulás kezdetei (ford.: Stöckl Judit.) Aquila Kiadó. Debrecen, 1999.
- Einon, Dorothy: Csecsemőgondozás és gyermeknevelés. Hogyan neveljünk boldog, egészséges, magabiztos gyermeket (ford.: T. Bíró Katalin). Novum. Szeged, 2003.
- Einon, Dorothy: Kreatív játékok. 130 képességfejlesztő ötlet 2–6 éves korig. Alexandra Kiadó. Pécs, 2004.
- F. Földi Rita: A pszichikus fejlődés problémái. Az érés és fejlődés idegrendszeri háttere és a funkciózavarok alapjai. Okker Kiadó. Budapest, 1999.
- F. Várkonyi Zsuzsa: Baj van a gyerekemmel. Gondolat Kiadó. Budapest, 1977.
- F. Várkonyi Zsuzsa: Már százszor megmondtam... Gondolat Kiadó. Budapest, 1986.
- Fehérené Kovács Zsuzsa – Mácsainé Hajós Katalin – Szebényiné Nagy Éva: Együtt lenni jó... Mozgás-, ritmusérzék és beszédfejlesztő feladatgyűjtemény 3–7 éves gyerekek részére. Logopédia Kiadó. Budapest, 2002.
- Fülöp Zsuzsanna: Híd a gyermekvilágba. Beszélgetőkönyv szülőknek. 2. kiad. Boncza K. Budapest, 1997.
- Gonobolin, F. N.: A figyelem fejlesztése. Tankönyvkiadó. Budapest, 1979.
- Gordon, Thomas: P. E. T. A szülő eredményesség tanulása. Gondolat. Budapest, 1990.
- Gordosné Szabó Anna (szerk.): Gyógyító pedagógia. Nevelés és terápia. Medicina Könyvkiadó Rt. Budapest, 2004.
- Gray, John: A gyermekek az égből jönnek. Új gyermeknevelési módszerek (ford.: Nagy Imre). Trivium Kiadó. Budapest, 2001.
- Gyöngy Anna: Panka naplója – Két év Katalóniában. Szülői feljegyzések egy Down-szindrómás gyermek fejlődéséről. ÉFOÉSZ–Dinasztia. Budapest, 2002.
- Hasselmann, Martina: Hogy szebben beszéljek... Hogyan segíthetik a szülők gyermekük beszédfejlődését? Egmont-Hungary Kft. Budapest, 2001.
- Hauck, Paul: Csak a baj van velük? Hogyan neveljünk kiegyensúlyozott gyerekeket (ford.: Komló Zoltán). Park Könyvkiadó. Budapest, 1998.
- Hogg, Tracy – Blau, Melinda: A suttogó titkai (ford.: Szabó Olimpia). 1. A csecsemő gondozása és nevelése. Európa Könyvkiadó. Budapest, 2003.
- Hogg, Tracy – Blau, Melinda: A suttogó titkai (ford.: Szabó Olimpia). 2. A kisgyermek nevelése. Európa Könyvkiadó. Budapest, 2004.
- Jávorné Kolozsváry Judit [et al.]: Hasznos tudnivalók óvodáskorú gyermekekről. Háttérkalauz szülőknek, óvodapedagógusoknak. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 2004.
- Kennedy, Michelle: Ebadta kölyke bóg. 99 jó tanács szülőknek és nagyszülőknek (ford.: Petrányi Judit). Képzőművészeti Kiadó. Budapest, 2005.
- Kennedy, Michelle: Ebadta kölyke hisztizik. 99 jó tanács szülőknek és nagyszülőknek (ford.: Petrányi Judit). Képzőművészeti Kiadó. Budapest, 2005.
- Kennedy, Michelle: Ebadta kölyke nem alszik. 99 jó tanács szülőknek és nagyszülőknek. (ford.: Petrányi Judit). Képzőművészeti Kiadó. Budapest, 2005.
- Kennedy, Michelle: Ebadta kölyke nem eszik. 99 jó tanács szülőknek és nagyszülőknek (ford.: Petrányi Judit). Képzőművészeti Kiadó. Budapest, 2005.

- Kennedy, Michelle: Ebadta kölyke önfejű. 99 jó tanács szülőknek és nagyszülőknek (ford.: Petrányi Judit). Képzőművészeti Kiadó. Budapest, 2005.
- Kiphard, Ernst J.: Az ügyetlen gyerek. Akkord Kiadó. Budapest, 1999.
- Kisfalvi Angéla: Jákob Naplója. Egy Down-szindrómás kisfiú története. LPI Produkciós Iroda Kft. Budapest, 2005.
- Kissné Haffne Éva (szerk.): Segíts, hogy önmagam csinálhassam! Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola. Budapest, 1999.
- Kissné Haffner Éva – Alkonyi Mária: Ők és Mi... Down-szindrómás csecsemők és kisgyermek korai fejlesztése. Egyenlő Esélyt Alapítvány. Budapest, 1994.
- Kósáné Ormai Vera: A mi óvodánk. Nevelépszichológiai módszerek az óvodában. Okker Kiadó. Budapest, 2001.
- Lindenbergné Kardos Erzsébet (szerk.): Zeneterápia. Szöveggyűjtemény. Kulcs a muzsikához Kiadó. Pécs, 2005.
- Magee, Trish: Hogyan neveljünk boldog, magabiztos és sikeres gyermeket? Élvezd a szülői szerepedet! 52 esettanulmány a gyermeknevelési problémák áthidalásához (ford.: Dani János). Alexandra Kiadó. Pécs, 2000.
- Martonné Tamás Márta (szerk.): Fejlesztő pedagógia. A fejlesztés főbb elméleti és gyakorlati eljárásai. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 2002.
- Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes: Gyermeklélektan. 8. kiad. Gondolat Könyvkiadó. Budapest, 1997.
- Murkoff, Heidi – Mazel, Sharon: A bébiszitter kézikönyve: Mire számítsunk? (Ford.: Szűr-Szabó Katalin) Partvonal. Budapest, 2006.
- Müller-Rieckmann, Edit: Koraszülött gyerekek. Akkord Kiadó. Budapest, 2002.
- Philadelphia Child Guidance Center: Szülők könyve. Vezérfonal a neveléshez a születéstől a késő kamaszkorig (ford. Kührner Vera – Szeredás Lőrinc). Kulturtrade Kiadó. Budapest, 1997.
- Ranschburg Jenő – Popper Péter: Személyiségünk titkai. RTV-Minerva. Budapest, 1978.
- Rosta Katalin (szerk.): Add a kezed! – A mentális fejlődés segítése sajátos nevelési igényű gyermekeknél. Logopédiai kiadó. Budapest, 2005.
- Schäffer Beáta: Kisbabára vállalkozók kézikönyve. Bea anyu babázási fortélyai kezdőknek és újrakezdőknek. K. u. K. Kiadó. Budapest, 2004.
- Schopler, Eric (szerk.): Életmentő kézikönyv szülőknek krízishelyzetek megoldásához autizmusban és hasonló állapotokban. Kapocs Autizmus Alapítvány Könyvkiadója. Budapest, 2002.
- Siklós László: Gyerekek veszélyben. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest, 1983.
- Southage, Anna (főszerk.): Születéstől a kisgyermekkorig. Válasz minden kérdésünkre. Alexandra. Pécs, 2005.
- Spock, Benjamin – Rothenberg, Michael B.: Dr. Spock csecsemő- és gyermekgondozása. 7. jav., átdolg. kiad. Medicina Könyvkiadó Rt. Budapest, 1999.
- Stoppard, Miriam: Mit tud a gyerek? Játékos képességvizsgálatok (ford.: Ankster Mária): 2. kiad. Park Könyvkiadó. Budapest, 1997.
- Sutton-Smith, Brian és Shirley: Hogyan játsszunk gyermekeinkkel (és mikor ne)? Gondolat Kiadó. Budapest, 1986.
- Széchezy Orsolya (szerk.): Szexuális gyermekbántalmazás a családban. Animula Kiadó. Budapest, 2001.

- Szűcs Ferencné – Vágó Éva Anna: Játékos együttlétek. Pedagógiai ajánlások értelmileg akadályozott kisgyermekek iskoláskor előtti neveléséhez. Művelődési és Oktatási Minisztérium. Budapest, 2003.
- Tarján Iza: Bokréta. Gyermekversek és feladatok a figyelem fejlesztéséhez. Deák és társa Kiadó. Pápa, 2000.
- Teusen, Gertrud – Goze-Hánel, Iris: Anya, beszéljess velem! Születés előtti kommunikáció anya és gyermeke között. Deák és Társa Kiadó. Pápa, 2002.
- Teusen, Gertrud: Babakönyv. Terhesség, szülés, első életévek. Alexandra Kiadó. Pécs, 1997.
- Teusen, Gertrud: Nem akarom! A dackorszak nehézségei és kezelésük. Deák és társa Kiadó. Pápa, 2006.
- Thompson, June: A kisgyermek gondozása. (Ford.: Kókai Sándorné.) Hajja & Fiai. Debrecen, 2005.
- Vajda Zsuzsa: Embergyerek–gyerekember. Gyermeknevelési kalauz szülőknek, a születéstől a serdülőkorig – meggyőző válaszok lehetséges kérdésekre. Göncöl Kiadó Kft. Budapest, 1991.
- Vajda Zsuzsanna: A gyermek pszichológiai fejlődése. Helikon Kiadó. Budapest, 1999.
- Valett, Robert E: A tanulási zavarok terápiája (szerk.: Csiky Erzsébet – Rózsáné Czigan György Enikő). Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola. Budapest, 1996.
- Wender, Paul H.: A hiperaktív gyermek, serdülő és felnőtt. Figyelemzavar egész életen át. Medicina Könyvkiadó Rt. Budapest, 1997.
- Woolfson, Richard C.: Boldog baba. Elmélet és gyakorlat a születéstől 15 hónapos korig. Alexandra Kiadó. Pécs, 2002.
- Woolfson, Richard C.: Boldog gyermek: Elmélet és gyakorlat a gyermek két és féléves-től ötéves koráig. Alexandra Kiadó. Pécs, 2002.
- Woolfson, Richard C.: Boldog tipegők. Elmélet és gyakorlat a gyermek 15–36 hónapos koráig. Alexandra Kiadó. Pécs, 2002.
- Woolfson, Richard: Szülők kézikönyve. Gyakorlati útmutató a gyermekek viselkedésének megértéséhez (ford.: Bocz András). Alexandra. Pécs, 2004.
- Worm, Heinz-Lothar: Mit tegyünk, ha... Öt tanács szülőknek a számolásról, a színek ismeretéről, a testvérek érkezéséről, a bepisilésről, a közlekedésről (ford.: Meskó Krisztina). Akkord Kiadó. Budapest, 1999.

Játéktár – Fejlesztő játékok

- Atkári Győzőné – Takács Judit: Mozsás játékok könyve óvodásoknak és kisiskolásoknak. Kicsiknek, hogy tanulják – nagyoknak, hogy tanítsák. Esély Mozaik. Budapest, 2000.
- Baum, Heike: Tapintás, szaglás, látás, hallás. Érzékelésen alapuló játékok (ford.: Gulácsi Aurélia). Cser Kiadó. Budapest, 2003.
- Béres Istvánné (összeáll.): A négy évszak. Ősz. Gyakorlófüzet óvodásoknak és kisiskolásoknak. Becskei György. Harkány, 1999.
- Borbély Sándor (összeáll.): Mindentudó óvodáskönyv. Kisgyermek alapismeretei. Sziget Könyvek. Budapest, 1998.

- Bucher, Walter (sor. szerk.): 735 játék és gyakorlat. Mozgásos tanulás. Kézikönyv óvónőknek, tanítóknak, tanároknak. Dialóg–Campus. Budapest–Pécs, 2002.
- Csendes Istvánné: Játéktár. Játékos foglalkoztató könyv óvodásoknak. Graph-Art. Debrecen, 2004.
- Csörgő Anikó: Csodaország. Officina Nova. Budapest, 1992. (A 2. kötettől a Csodaország Kiadó adja ki: 1. Foglalkoztatókönyv óvodásoknak, kisiskolásoknak, 2002.; 2. Foglalkoztatókönyv óvodásoknak, kisiskolásoknak, 1994.; 3. Foglalkoztatókönyv óvodásoknak, kisiskolásoknak, 1997.)
- Főfai Attiláné – Bánfalvy Zsuzsanna: Ezt már tudom! 1–2. Foglalkoztató füzet nagycsoportosoknak. Püldo Kiadó. Budapest, 2004.
- Gabosné Balogh Judit: Jobb és balkezes. Írás- és képességfejlesztő feladatok óvodásoknak. Szerzői kiadás. Budapest, 2001.
- Gerendai Zsuzsanna et al.: Az óvodáskor fejlesztőjátékai. Óvodapedagógusok, szülők, főiskolai hallgatók kézikönyve. OKKER Kiadó. Budapest, 1997.
- Gulyás Katalin (szerk.): Ovis füzetek három–hat éves korig (rajzolta és összeáll.: Boroszló Klára). Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1996.
- Handford, Martin: Hová tűnt Vili? (ford.: Rohmann Gergely). Passage. Budapest, 2000.
- Iván Magdaléna: Ötlettár. Ötletek az óvodai élet mindennapjaihoz. Novum. Szeged, 2001.
- Karlócai Mariann: Komámasszony, hol az olló? Gyermekjátékok óvodásoknak, iskolásoknak. 4. kiad. Magyar Könyvklub. Budapest, 2002.
- Kemp, Jane – Walters, Clare: Agytorna kettőtől ötéves gyermekek számára. Több mint 200 szórakoztató, fejlesztő játék (ford.: Bocz András). – Alexandra Kiadó, Pécs, 2004.
- Kunz, Torsten: Pszichomotoros fejlesztés az óvodában. Képességfejlesztés mozgásos játékokkal (ford.: Kassai Tünde). Dialóg Campus. Pécs–Budapest, 1999.
- Pordány H. Ildikó – Zs. Nagyné Tóth Zsuzsa (vál.): Mesevár. Verses-mesés foglalkoztató gyerekeknek. Alexandra Kiadó. Pécs, 1997.
- Silberg, Jackie: Baba-móka a születéstől hároméves korig. 140 szórakoztató, fejlesztő játék (ford.: Szalontai Szonja). Alexandra Kiadó. Pécs, 2003.
- Vass Krisztina – Tóthné Pánya Marianna: Jövőre elsős leszek. Foglalkoztató óvodásoknak. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen, 2004.
- Weaver, Mary: 365 mókás készségfejlesztő játék gyakorló szülőknek (ford.: H. Prickler Renáta). Alexandra Kiadó. Pécs], 2000.

Az ajánló bibliográfiák Cserjési Mária (Biztos Kezdet Program szakértői munkacsoportjának tagja) és Almási Gizella (Verseghy F. Megyei Könyvtár, Szolnok) összeállításai alapján készültek.

A Biztos Kezdet Programba befogadott szakmai programok¹

Észak-magyarországi régió

Település	Szervezet neve	Település címe	Elérhetőség	Kapcsolattartó
Alsószolca	Gondozási Központ – Gyermekjóléti Szolgálat	3571 Alsószolca, Kossuth L. u. 104.	46/520-248 gyermekjoleti.a@freemail.hu	Bertók Kitti
Encs	Gondozási Köz- pont Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat	3860 Encs, Táncsics u. 2.	46/308-026 csaladsegito@vipmail.hu	Rác Andrea
Kazincbar- cika	Védőnői Szolgálat	3700 Kazincbarcika, Egressy u. 38.	48/311-884 kbarcika@borsod.antsz.hu	Szombati Erzsébet
Kerecsend	Kerecsendi Napkö- ziothonos Óvoda	3396 Kerecsend, Arany János utca 2.	36/450-397 kerecsend.ovoda@chello.hu	Koósne Reha Valéria
Miskolc	Egysített Bölcsőde és Egészségügyi Szolgálat	3527 Miskolc, Se- lyemrét u. 36.	46/505-444 kovacs-katalin@mebesz2005.axelero.net	Vámosi Bertalan- né
Mucsony	Szociális, Családse- gítő és Gyermekjólé- ti Szolgálat	3744 Mucsony, Bá- nyász u. 3.	48/528-204, 48/403-184 csaladsmucsony@freemail.hu	Tinschmidt Hed- vig
Rudabánya	Szociális Szolgáltató Központ	3733 Rudabánya, Petőfi S. u. 3.	48/353-285 polghivrudabanya@t-online.hu	Szanaszló Judit

Sajószöged	Gyermekjóléti és Családsegítő Szolgálat	3599 Sajószöged, Ady E. u. 12.	49/540-744, 49/540-743 t-kovacsjutka56freemail.hu	Tóth Tamásné
<i>Észak-alföldi régió</i>				
Település	Szervezet neve	Település címe	Elérhetőség	Kapcsolattartó
Debrecen	DMJV Családsegítő Központ	4026 Debrecen, Messter u. 1.	52/411-133 (fax is), 52/44-77-24, 52/415-576 gyjszmoddebrecen@freemail.hu gyermekjoleti@citromail.hu	Szabó Katalin
Debrecen	DMJV Gyermekvédelmi Intézménye	4032 Debrecen, Böszörményi út. 68	52/314-078 (fax is), 52/536-093 info@gyermekvedelmiintezmeny.org jjuracsik@freemail.hu	Jurácsikné Marosi Edit
Debrecen	Újkerti Nevelési Oktatási Központ, Általános Iskola és Óvoda	4032 Debrecen, Jerikó u. 17-19.	52/413-922, 52/432-701 anna52@citromail.hu dmjvunok@t-online.hu	Gulácsi Anna Ilona
Jánoshida	Gyermekjóléti Szolgálat	5143 Jánoshida, Fő u. 60.	57/458-406 nasil@freemail.hu	Béresné Szénási Ildikó
Jászládány	Szociális és Gyermekvédelmi Szolgálató Központ	5055 Jászládány, Kossuth L. u. 116.	57/554-320 szgysz@invitel.hu szockozpont@invitel.hu	Baginé Gavaldik Lívía
Karcag	Családsegítő és Gondozási Központ, Gyermekjóléti Szolgálat	5300 Karcag, Püspökladányi út 33.	59/311-006, karcagcssgk@csaladsegitokozpont.axelero.net szabagni@freemail.hu	Kovácsné Szabó Ágnes

Település	Szervezet neve	Település címe	Elérhetőség	Kapcsolattartó
Kállósemjén	Kállósemjén Nagyközség Önkormányzata	4324 Kállósemjén, Kossuth u. 98.	42/255-423 semjen.hivatal@semjen.t-online.hu	Dudás Viktória
Kunhegyes	Családsegítő Központ és Gyermekjóléti Szolgálat	5340 Kunhegyes, Kossuth L. u. 106.	59/530-155 csalseg@dunaweb.hu	Molnárné Jakó Mária
Nyíregyháza	Human-Net Alapítvány	4400 Nyíregyháza, Tűzoltó út 1.	42/460-052, 42/401-652, humannet@humannet.hu	Glückné Bugyi Erzsébet
Nyírmihálydi	Gyermekjóléti Szolgálat	4363 Nyírmihálydi, Postakör út 2.	42/718-300, Fax: 42/718-372, phivnyirmi@freemail.hu	Rása-Szabó Mariann
Öcsöd	Öcsöd Nagyközség Önkormányzata Alapszolgálati Központ Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat	5451 Öcsöd, Árpád u. 2.	56/310-025 savellacs@freemail.hu	Rónyai Ferenc
Szolnok	Contact Módszertani Gyermekjóléti Központ	5000 Szolnok, Karczag L. u. 2.	56/522-032 gyejo@externet.hu	Árvainé Tisza Gabriella
Szolnok	Etnikai Népfejszo- lati Tarsasag	5000 Szolnok, Kossuth L. u. 2.	56/505-286, 20/960-8958 civil2744@mail.datanet.hu beribari@t-online.hu	Bereczki Jozsefné
Téglás	Családsegítő, Gyermekjóléti Szolgálat és Bölcsöde	4243 Téglás, Fényes u. 16.	52/583-083 teglasph@axelero.hu	Gerencsérné Fazekas Márta

Település	Szervezet neve	Település címe	Elérhetőség	Kapcsolattartó
Tiszapüspöki	Szociális és Gondozási Központ, Családsegítő és Gyermekjóléti Központ	5211 Tiszapüspöki, Szabadság u. 14.	56/445-211 postmaster@szocialisgondkozp.axelero.net	Matúz Viktória
Vámospércs	Nyírmártonfalva, Újléta, Vámospércs, Fülöp Önkormányzatok Családsegítő és Gyermekvédelmi Szolgálat	4287 Vámospércs, Béke u. 3.	52/591-021, 52/591-020, 52/591-514 csalgyer01@freemail.hu	Várad Jánosné
Vás megyer	Szociális Szolgáltató Központ – Gyermekjóléti Szolgálat	4502 Vás megyer, Kossuth út 104.	42/259-711 judit-vass@freemail.hu	Vass Judit

Dél-alföldi régió

Település	Szervezet neve	Település címe	Elérhetőség	Kapcsolattartó
Déaványa	Családsegítő, Gyermekjóléti és Védőnői Szolgálat	5510 Déaványa, Eötvös út 44.	66/483-010 csalads@bekesnet.hu	Takácsné Papp Éva
Szeged	Szegedi Korai Fejlesztő, Gondozó, Integrációs és Gyógypedagógiai Módszertani Központ (Odú Fejlesztő Központ)	6723 Szeged, Gáspár Z. u. (óvoda épület)	62/555-615, 70/335-2391 odukozpont@t-online.hu	Gyorgyevics Jovánné

Település	Szervezet neve	Település címe	Elérhetőség	Kapcsolattartó
Szeged	Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata Bölcsődéi	6724 Szeged, Párizsi krt. 27.	62/465-431 bolcsodek@titan.ritek.hu zsori.manyi@free-mail.hu	Zsóri Margit

Közép-magyarországi régió

Település	Szervezet neve	Település címe	Elérhetőség	Kapcsolattartó
Budaörs	„Esély” Szociális és Gyermekjóléti Szolgálat	2040 Budaörs, Petőfi S. u. 1.	23/423-100 weores@axelero.hu	Rabóczki Tünde
Budapest	Családsegítő Szolgálat és Gyermekjóléti Központ	1225 Budapest, Nagytétényi u. 276.	229-2331 (fax is) csalad@hawk.hu	Mocsayné Karcagi Ildikó
Budapest	Kispesti Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat	1193 Budapest, Táncsics u. 7.	282-65-12 kisgyerm@axelero.hu	Sági Illésné
Budapest	Tereźvárosi Gyermekéért Alapítvány	1066 Budapest, Jókai u. 38.	30/367-8110 lenartgyorgyne@freemail.hu	Lénárt Györgyné
Cegléd	Cegléd Város Humán Szolgáltató Központja	2700 Cegléd, Kosuth tér 10/a	53/320-233, hsz.kozpont@axelero.hu	Csomor Petronella
Göd	Alapszolgáltatói Központ	2132 Göd, Ady E. u. 6.	27/532-135 szocgondgod@vnet.hu godicsaladsegito@vnet.hu	Mészáros Viktória
Halásztelek	Halásztelek Nagyközség Önkormányzata	2314 Halásztelek, Posta köz 1.	24/450-111, biztos.kezdet@halasztelek.hu	Major Andrea

Közép-dunántúli régió

Település	Szervezet neve	Település címe	Elérhetőség	Kapcsolattartó
Komárom	Élelter Közösség- és Településfejlesztő Egyesület	2903 Komárom, Újszállás-pusztá 11.	34/345-305 hnedori@citromail.hu	Hegedűsné Baumann Dóra

Nyugat-dunántúli régió

Település	Szervezet neve	Település címe	Elérhetőség	Kapcsolattartó
Bük	Bük Nagyközség Önkormányzata Alapszolgáltatási Központ Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat	9737 Bük, Eötvös u. 7.	94/358-032 cssgyjsz@freemail.hu falman@citromail.hu	Fálmon Erika
Csepreg	Területi Gondozási Központ Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat	9735 Csepreg, Kossuth L. u. 67.	94/565-005 tgkcsy@freemail.hu	Szeléné Knór Ingeborg
Keszthely	Gyermekjóléti és Családsegítő Szolgálat	8360 Keszthely, Kossuth u. 42.	83/318-033, Fax: 83/510/638 gyj.css@keszthelynet.hu	Varga András
Keszthely	Napsugár Klub	8360 Keszthely, Tapolcai út 1./a	83/312-862, 83/510-307 gyj.css@keszthelynet.hu borago@citromail.hu	Varga András
Keszthely	Gagarin utcai Napköziotthonos Óvoda	8360 Keszthely, Gagarin u. 6.	83/318-033, Fax: 83/510/638 gyj.css@keszthelynet.hu csodakut@gagarinutivovoda.axelero.net	Varga András

Település	Szervezet neve	Település címe	Elérhetőség	Kapcsolattartó
Szombat- hely	Pálos Károly Család- segítő és Gyermek- jóléti Szolgálat	9700 Szombathely, Domonkos u. 5.	94/512-792, Fax: 94/512-791 palos.csaladsegito@int.szombathely.hu	Varga Kaizler Árpád
Zalalövő	Szociális Alapszol- gáltatási Központ	8999 Zalalövő, Kossuth u. 4.	92/571-080 szoc.kozpont@zalalovo.hu gyedina@gmail.hu	Györe Edina
Zalaszentg- rót	Szociális és Gyer- mekjóléti Alapszol- gáltatási Központ	8790 Zalaszentg- rót, Csány L. u. 2.	83/560-075, 83/361-674 grotnaci@t-online.hu	Rieger Valéria

Dél-dunántúli régió

Település	Szervezet neve	Település címe	Elérhetőség	Kapcsolattartó
Kálmánca	Védőnői Szolgálat	7539 Szulok, Dó- za u. 14.	82/719-172, Fax: 82/719-375 bokonyi.eva@freemail.hu	Dr. Szekeresné Bökönyi Éva
Komló	Komló Város Önkor- mányzat Családsegí- tő és Gyermekjóléti Szolgálat	7300 Komló, Templom tér 4.	72/581-108, kocgysz@mail.datanet.hu	Fehér Imre
Marcali	Szociális és Egész- ségügyi Szolgáltató Központ	8700 Marcali, Dó- za Gy. u. 9	85/311-102, 85/510-355 csgk@csgk.axelero.net	Hartal Katalin
Nikla	Nikla község Önkor- mányzata	8706 Nikla, Ber- zsenyi u. 51.	85/536-016, Fax: 85/536-015	Dr. Fülöpné Kesz- tyűs Ágota

Település	Szervezet neve	Település címe	Elérhetőség	Kapcsolattartó
Pécs	Apáczai Nevelési és Általános Művelődési Központ Korai Fejlesztő, Logopédiai és Gyógytestnevelési Intézet	7632 Pécs, Apáczai krt. 1.	72/550-645, 72/550-620 titkar@mail.ank.sulinet.hu meszenat@freemail.hu	Meszéna Tamásné
Pécs	P. M. J. V. Önkormányzata Kismagyarok Szociális Intézmények Igazgatósága OÁZIS Kismagyarok Nevelési Tanácsadó	7633 Pécs, Veress E u. 6.	72/522-503 oaziscentrum@freemail.hu	Szentgyörgyvári Éva
Pécs	Pécs MJV. Önk. Kismagyarok Szociális Intézmények Igazgatósága	7622 Pécs, Vargha Damján u. 2.	72/532-447 kisgyysi@t-online.hu g.adi@freemail.hu	Galambos Ádám
Sárszentlőrinc	Zsivora György Népfőiskolai Alapítvány	7047 Sárszentlőrinc, Petőfi u. 45.	75/532-071 (fax is) teletorinc@axelero.hu	Pula Éva

4. sz. melléklet

Az Országos Esélyegyenlőségi Hálózat, az Esélyek Háza elérhetőségei²

Megye	Cím	Vezető és a Biztos Kezdet Program koordinátor neve	Telefon	E-mail/Honlap
Bács-Kiskun megye	6000 Kecskemét, Bajcsy-Zsilinszky krt. 2.	Kissné Kollár Eszter, Dr. Bernáthné dr. Kaszala Lilla és Dóka Helga	Tel./Fax: (06-76) 415-562	iroda@eselyhazkecskemet.hu
Baranya megye	7621 Pécs, Rákóczi út 55.	Márton Gabriella, Szajkó Georgina	Tel.: (06-72) 532-773 Fax: (06-72) 532-774	eselyekhaza@dravanet.hu eselyekhaza@baranya.hu
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	3525 Miskolc, Városház tér 13.	Nagyné Frecskó Lenke Cserjési Mária	Tel.: (06-46) 504-231 Fax: (06-46) 504-232	baz@eselyhaz.axelero.net
Budapest	1077 Budapest, Wesselényi u. 17. I. em.	Császár Rozália	Tel:(06-1) 461-0656 (06-1) 461-0600 (06-1) 461-0655 Fax: (06-1) 461-0601	bpselyekhaza@erzsebetvaros.hu
Csongrád megye	6721 Szeged, Felső-Tisza part 2.	Uhljar Ildikó	Tel.: (06-62) 423-638 Fax: (06-62) 423-641	eselyekhazaszeged@vipmail.hu

2 2007. márciusi adatok

Megye	Cím	Vezető és a Biztos Kezdet Program koordinátor neve	Telefon	E-mail/Honlap
Fejér megye	8000 Székesfehérvár, Budai u. 90.	Márton Zoltán, Borsos Miklós	Tel./Fax: (06-22) 505-986	szfvar12@eselyekhaza.t-online.hu media@eselyekhaza.axelero.net
Hajdú-Bihar megye	4026 Debrecen, Piac u. 42-48.	Ujvárosy Andrásné	Tel./Fax: (06-52) 537-111 Tel./Fax: (06-52) 537-112	hajdubihar@eselyh.hu
Heves megye	3300 Eger, Knézych Károly u. 8.	Jakab László Godó János	Tel.: (06-36) 510-025 (06-36) 510-026 Fax: (06-36) 510-029	eselyekhaza-eger@pro.hu, godoj@mmk-eger.sulinet.hu
Jász-Nagykun-Szolnok megye	5000 Szolnok, Kossuth Lajos u. 2.	Fodor Andrea	Tel: (06-56) 505-290 (06-56) 505-258	eselyek@externet.hu
Komárom-Esztergom megye	2500 Esztergom, Petőfi u. 21.	Hergovics Györgyi Rózsárné Kurucz Kinga	Tel.: (06-33) 501-735 Fax: (06-33) 501-736	eselyhaz.esztergom@invitel.hu
Nógrád megye	3100 Salgótarján, Rákóczi út 36. fszt. 16.	Szabó Péter Horváthné Ricler Judit	Tel.: (06-32) 620-245 Fax: (06-32) 620-145	eselyegyenosseg@chello.hu

Megye	Cím	Vezető és a Biztos Kezdet Program koordinátor neve	Telefon	E-mail/Honlap
Somogy megye	7400 Kaposvár, Csokonai u. 3.	Filebics Magdolna Illésné Óvári Heléna	Tel.: (06-82) 508-100/245 (06-82) 508-100/250 (06-82) 508-100/262 Fax: (06-82) 316-613	filebics@som-onkorm.hu www.som-onkorm.hu
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4400 Nyíregyháza, Országzászló tér 7. III/29.	Herczku Tünde, Németh Szabolcs	Tel.: (06-42) 595-583 Fax: (06-42) 595-584	nyheselyekhaza@axefero.hu nyesely@freemail.hu www.eselyhaza.hu
Tolna megye	7100 Szekszárd, Béla tér 6.	Mátisné Orsós Julianna, Horváth Szabó Éva	Tel.: (06-74) 510-544 Fax: (06-74) 510-545	eselysz@t-online.hu www.tmamk.hu
Vas megye	9700 Szombat hely, Kiskar u. 5.	Gönczné Szalai Orsolya, Tüttő Márta	Tel.: (06-94) 317-806 Fax: (06-94) 513-311	eselyekhaza@rehabshelyt-online.hu
Zala megye	8360 Keszthely, Szalasztó u. 1.	Hangay Angelika	Tel.: (06-83) 511-064 Fax: (06-83) 511-065	ehzala@veledertedegyesulet.t-online.hu

Cserjési Mária

Végzettség: szakvizsgázott gyógypedagógus, szociális menedzser
Munkahely/funkció: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Pedagógiai Intézet / gyógypedagógiai fejlesztő munkatárs, tanácsos; Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Esélyegyenlőségi Koordinációs Iroda / referens
Biztos Kezdet Programban betöltött szerep: országos szakértői munkacsoport tagja; Esélyek Háza Miskolc / Biztos Kezdet Program referens

Dió Zoltán

Végzettség: szociális munkás
Munkahely/funkció: Humán Fejlesztők Kollégiuma / elnök
Biztos Kezdet Programban betöltött szerep: országos szakértői munkacsoport tagja

Eszik Zoltán

Végzettség: andragógus
Munkahely/funkció: Oktatáskutató és Fejlesztési Intézet (Budapest) / tudományos munkatárs
Biztos Kezdet Programban betöltött szerep: országos szakértői munkacsoport tagja

Filebics Magdolna

Végzettség: ELTE BTK szociológia szak, kisebbségek szakirány
Munkahely/funkció: Somogy Megyei Esélyegyenlőségi Koordinációs Iroda / irodavezető; kisebbségek; szakterület: esélyegyenlőség
Biztos kezdet programban betöltött szerep: szakmai tanácsadás, fejlesztés, szervezés (elsősorban a társadalmi problémák, egyenlőtlenségek, társadalmi folyamatok elemei, okok, következmények, a társadalmi igazságosság tárgyköreiben.)

Hallgató Éva

Végzettség: Szupervízor
Szakterület: Szakmai programok fejlesztése
Biztos Kezdet Programban betöltött szerep: országos szakértői munkacsoport vezetője

Nagyné Varga Ilona

Végzettség: óvónő, általános iskolai tanító, pedagógiai előadó, szociálpolitikus
Munkahely/funkció: JNSZ Megyei Esély Szociális Közalapítványa Regionális Szellemi Forrásközpont / igazgató
Biztos Kezdet Programban betöltött szerep: országos szakértői munkacsoport tagja

Scheer Ferencné

Végzettség: bölcsődei szakgondozó, szakvizsgázott szociálpedagógus
Munkahely/funkció: Józsefvárosi Egyesített Bölcsődék (Budapest) / intézményvezető
Biztos Kezdet Programban betöltött szerep: országos szakértői munkacsoport tagja, modellprogram-vezető

Sidlovics Ferenc

Végzettség: pedagógia szakos tanár, művelődésszervező, kulturális menedzser, közigazgatási kommunikációs szakember
Munkahely/funkció: Cegléd Város Humán Szolgáltató Központja Módszertani Gyermejjóléti Szolgálat / módszertani szaktanácsadó
Biztos Kezdet Programban betöltött szerep: országos szakértői munkacsoport tagja

Szalai Ibolya

Végzettség: óvónő, szociális munkás
Munkahely/funkció: Szociális és Munkaügyi Minisztérium / szakértő
Biztos Kezdet Programban betöltött szerep: országos szakértői munkacsoport tagja

Szomor Éva

Végzettség: gyógypedagógus, nyelv- és kommunikációfejlesztő
Munkahely/funkció: az MTA „Legyen jobb a gyerekeknek” országos program szakértője
Biztos Kezdet Programban betöltött szerep: a program elindítója, a modellkísérletek szakmai irányítója, az országos szakértői munkacsoport tagja

